
STOCKLO
ARCHIPEL

STOCKLO

INLEIDING

DOOR ARNOUT FONCK

Het voorbereiden van deze reis wakkerde het sluimerende Scandinavië-gevoel weer aan. Het was intussen elf jaar geleden dat ik nog in Noorwegen had gereisd, twaalf jaar geleden dat ik er enkele maanden mocht wonen. Maar het zat er nog, de goesting, de namen op het stratenplan van Oslo werden opnieuw plekken in de stad, de oude dia's werden terug verhalen.
En het fijne was om die goesting te delen met een reisploeg: Annemie, Raf, Andie en Frederik sleepten mee boeken en projecten aan en hielden de dynamiek in de voorbereidingen.

Het leek ons een boeiende invalshoek om Stockholm en Oslo in één reis te verenigen: Stocklo. Beide zijn Scandinavische hoofdsteden, gelegen aan de kust. In hoeverre zijn de zustersteden tweelingen, of eerder stiefzusters?

Stockholm is een uitgestrekte archipel, een web van bruggen, tunnels en ferry's houdt de stad bij elkaar. Het is vooral een grote stad (vijf keer meer inwoners dan Oslo), gegroeid in alle richtingen vanuit het centrale eiland Gamla Stan.
Oslo daarentegen is veel kleinschaliger. De geografie zorgt ook voor een sterk oriëntatiegevoel. Beneden, in het zuiden heb je de fjord en het Radhus als referentiepunt voor het centrum. Vandaaruit plooit de stad zich omhoog tegen de heuvels, om afgelijnd te eindigen tegen de bossen die de stad omsingelen.

Wat ze gemeen hebben is de wil voor openheid en verdraagzaamheid. Een voorbeeld: waar we in het zuiden guerilla technieken moesten toepassen om tijdens de voorbereidingsreis te kunnen fotograferen, zijn de Noren en Zweden verbaasd dat je toelating vraagt om je camera uit te halen in een openbaar gebouw, "… want het is toch een *openbaar* gebouw".

In Oslo, geklemd tussen bos en fjord, is de natuur nadrukkelijk aanwezig, ook in Stockholm speelt die een belangrijke rol, en op die natuur zijn ze terecht even trots als op hun architectuur.

In Zweden leggen we de klemtoon op de klassiekers, het werk van Asplund en Lewerentz is genoegzaam bekend, maar blijft keer op keer indruk maken. Uppsala, de stad van Linnaeus, verraste ons met werk van Celsing, Henning Larsen en Alvar Aalto!

Oslo heeft een verborgen schat aan modernistische gebouwen van Arne Korsmo, sterk

recent werk van Sverre Fehn en een verfrissende aanpak in renovaties en nieuwbouw door de nieuwe generatie architecten zoals Jarmund & Vigsnaes, Jensen & Skodvin en Snøhetta. We eindigen onze reis in Hamar op een plek bij het water, waar duizend jaar architectuur verenigd werd in het museum van Sverre Fehn.
Het is goed vertoeven daar in het Noorden, geniet ervan.

Arnout Fonck

STOCKLO

INHOUDSTAFEL

ZWEDEN 06

01. UPPSALA 08

02. STOCKHOLM 24

NOORWEGEN 60

03. OSLO 78

04. BUITEN OSLO 132

BIJLAGES 146

ZWEDEN

ZWEDEN

01

UPPSALA

INLEIDING

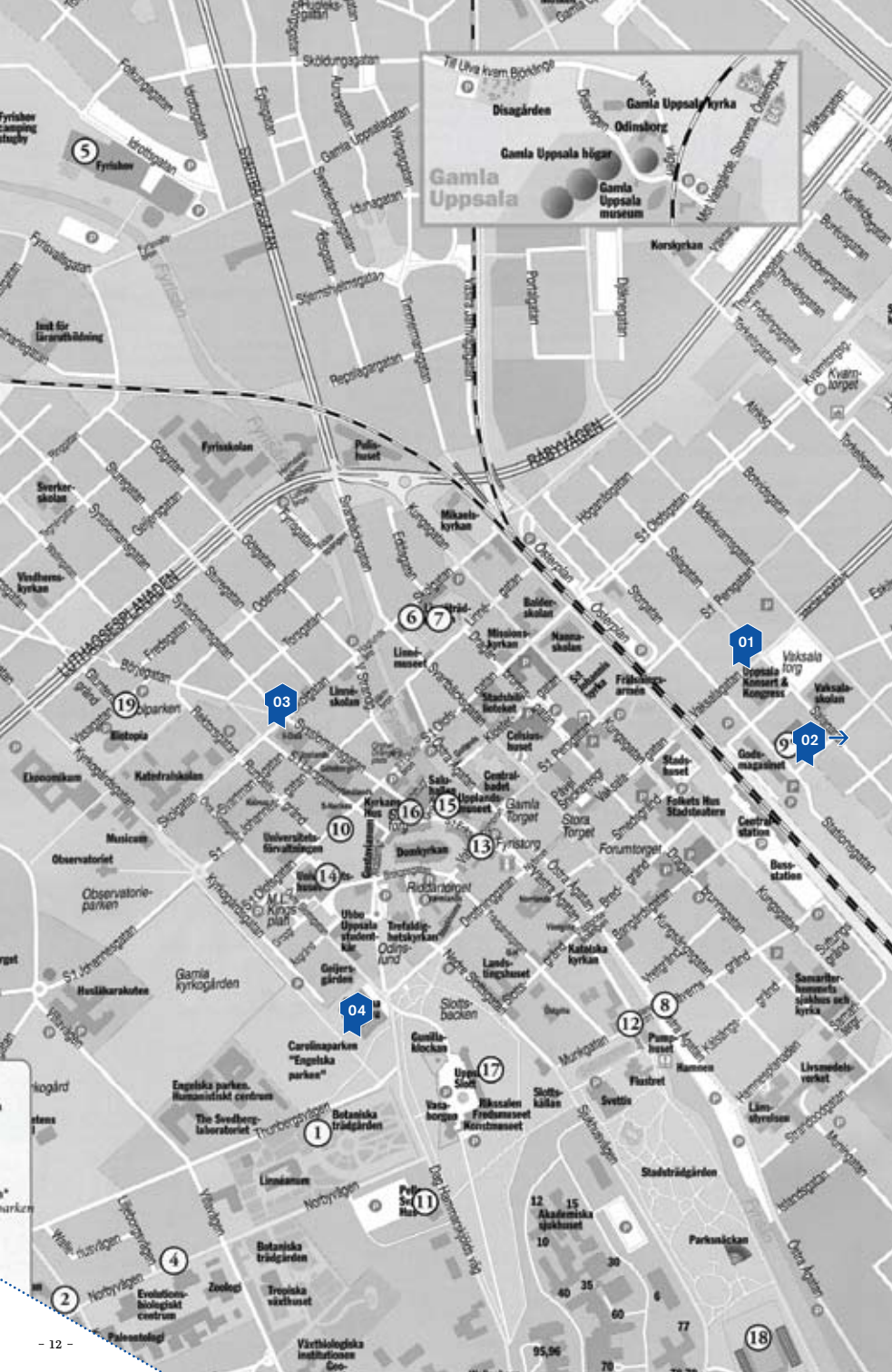
Uppsala is de hoofdstad van de provincie Uppsala län en ligt op zo'n 70 km ten noorden van Stockholm. Met zijn ongeveer 130.000 inwoners is het de op drie na grootste stad van Zweden (na Stockholm, Göteborg en Malmö) en een belangrijke universiteitsstad (ongeveer 37.000 studenten).

De stad is ontstaan in de vruchtbare, modderige laaglanden rond het Mälarmeer en wordt doorkruist door de rivier de Fyrisån.
Het huidige Uppsala heette aanvankelijk 'Östra Aros', en het huidige Gamla Uppsala (het oude Uppsala) heette op dat ogenblik 'Uppsala'. Het Mälarmeer strekt zich uit tot aan Östra Aros, dat als haven dient voor Uppsala. De lucratieve handel in pelsen doet 'Östra Aros' in de vroege middeleeuwen opbloeien, ten nadele van Uppsala. In de dertiende eeuw, na de verwoesting van de kathedraal van Gamla Uppsala neemt 'Östra Aros' de naam Uppsala over.

De Fyrisån verdeelt de stad in een laag gelegen, residentieel en commercieel deel en een ca. 30 m hoger gelegen deel op een heuvelrug (met de belangrijke politieke, religieuze en universiteitsgebouwen.) De tegenstelling tussen beide stadsdelen speelt nog steeds een rol in de ontwikkeling van Uppsala, o.a. bij de bouw van het recente Uppsala Concert en Congres gebouw.

De bovenstad op de heuvelrug bevat een aantal belangrijke historische gebouwen: de gotische kathedraal (Uppsala Domkyrka, begin 14de eeuw) – met z'n 118,7 m hoge torens nog steeds een van de hoogste kathedralen van Scandinavië –, het kasteel met bijhorende kasteeltuin (16de eeuw) en een aantal universiteitsgebouwen zoals het Gustavianum (begin 17de eeuw). Tussen deze historische gebouwen ligt de groene long van Uppsala, een uitgestrekt stadspark, Stadsskogen.

Na de industriële revolutie is het vooral het oostelijke, lagere gelegen deel van de stad dat sterk uitbreidt. De aanleg van spoorweginfrastructuur en de daarop volgende industriële ontwikkeling met bijhorende woningbouw doen de stad sterk uitbreiden in oostelijke richting.

Till Ulva kvarn Björklinge
Disagården
Gamla Uppsala kyrka
Odinsborg
Gamla Uppsala högar
Gamla Uppsala
Gamla Uppsala museum
Fyrishov
Fyrishus
Fyrisskolan
Polis-huset
Mikaels-kyrkan
Linné-museet
Linné-skolan
Linnéparken
Biotopia
Ekonomikum
Katedralskolan
Musicum
Observatoriet
Observatorie-parken
Universitets-förvaltningen
Gustavianum
Domkyrkan
Kyrkogården
Gamla kyrkogården
Uppsala studentkår
Trefaldighets-kyrkan
Odinslund
Gejers-gården
Carolinaparken "Engelska parken"
Engelska parken. Humanistiskt centrum
Tre Svedbergs-laboratoriet
Botaniska trädgården
Linnéanum
Evolutionsbiologiskt centrum
Zoologi
Paleontologi
Botaniska trädgården
Tropiska växthuset
Värtbiologiska institutionen
Geo-
Hus-läkarakuten
Akademiska sjukhuset
Parksnäckan
Stadsträdgården
Flustret
Svettis
Slottskällan
Slottsbacken
Gustavianum
Riksarkivet
Fredsmuseet
Konstmuseet
Vasa-borgen
Uppsala Slott
Gamla Torget
Stora Torget
Forumtorget
Centralbadet
Salsbrinken
Uplands-museet
Kyrkan Hus
Stadshuset
Folkets Hus Stadsteatern
Centralstation
Busstation
Väksala torg
Väksala-skolan
Kromata Konsert & Kongress
Frälsnings-armén
Missions-kyrkan
Nanna-skolan
Bolden-skolan
Katolska kyrkan
Landstingshuset
Länsstyrelsen
Livsmedelsverket
Samaritermemorials sjukhus och kyrka
Pumphuset
Hammen
Korskyrkan
Kvarntorget
Ärnäs
Ekeby
Kungsgatan
Dragarbrunnsgatan
Svartbäcksgatan
Skolgatan
Odinslund
Dag Hammarskjölds väg
Norbyvägen
Villavägen
Lindbomsvägen
Thunbergsvägen
Svartbäcksgatan
Kungsgatan
Dragarbrunns

UPPSALA

PROJECTEN

01 Uppsala Konsert & Kongress 14
02 Almtunakyrkan 18
03 Västmanlands – Dala Studentenhuis 20
04 Carolina Rediviva, Uitbreiding Van De Universiteitsbibliotheek 22

01

HENNING LARSEN ARCHITECTS A/S

Uppsala Konsert & Kongress

2001 - 2007 - VAKSALA TORG 1, UPPSALA

Het concert en congresgebouw in Uppsala is het resultaat van een internationale architectuurwedstrijd op het einde van 2001. " Uppsalakristallen ", het ontwerp van Henning Larsen wordt in de lente van 2002 als winnaar gekozen uit de in totaal 134 inzendingen. Twee jaar studie en drie jaar werf volgen. In september 2007 opent het UKK zijn deuren.

Reeds in de eerste helft van de twintigste eeuw ontstaat het idee om een concertgebouw op te richten in Uppsala. Op dat ogenblik ondergaat de historische universiteitsstad een grote groei, vooral in oostelijke richting. Weg van het westelijk gelegen machtscentrum rond de universiteit, de kathedraal en het kasteel, bloeit de industrie rond de nieuwe spoorweginfrastructuur. Om tegemoet te komen aan deze nieuwe stadsdelen, wordt beslist om dit nieuwe gebouw niet te situeren in de historische, westelijke kern van Uppsala, maar een plaats te zoeken aan de andere zijde van de rivier Friserås, in de lager gelegen oostelijke stadsuitbreiding. Nabij het centraal station van Uppsala wordt een locatie aangekocht, langs het Vaksala Torg, een marktplein temidden de nieuwe stadsuitbreiding. Samen met de Vaksalaskolan, een neo-classicistisch schoolgebouw uit 1927, moet het dit marktplein duidelijker definiëren en een nieuwe identiteit geven aan dit nieuwe stadsdeel.

Pas begin 2000 wordt de realisatie van het concertgebouw financieel mogelijk, door het te combineren met commerciële congresfaciliteiten. Het stadsbestuur van Uppsala

beslist om het budget van 529 miljoen Zweedse kroon (of zo'n 48,8 miljoen euro) eigenhandig te financieren, wat tot de nodige controverse onder de bevolking leidt. Sinds de oplevering van het gebouw in 2007 wordt het verhuurd aan een stadsbedrijf, Musikens Hus i Uppsala AB, dat instaat voor beheer en uitbating van het gebouw.
Henning Larsen omschrijft het gebouw als een kristal, een compacte monoliet, die op verschillende plaatsen en manieren doorsneden wordt.
Twee grote insnijdingen bepalen het Gestalt van het gebouw.
Een verticale insnijding verdeelt de monoliet in een hoofd- en een zijvolume en bakent de inkomzone duidelijk af. In het hoofdvolume wordt het grootschalig programma ondergebracht, in het zijvolume de kleinschalige functies zoals kantoren, onthaal, …
De inkomzone tussen beiden is een volledig open en publiek toegankelijke ruimte die een soort binnenstraat vormt, een bijkomende verbinding tussen de Storgatan, een straat ten zuiden van het gebouw en de Vaksala Torg, het marktplein ten noorden van het gebouw. Twee roltrappen in deze inkomzone bieden toegang tot alle concert- en congresfaciliteiten op de hoger gelegen verdiepingen van het gebouw.
Een horizontale insnijding op zo'n 20 m hoogte laat een panoramische zichtruimte ontstaan. De geveloppervlakken op zich worden nog es doorsneden door verticale stroken glas, en tenslotte geplooid zodat in het zonlicht een steeds veranderend gevelbeeld ontstaat.

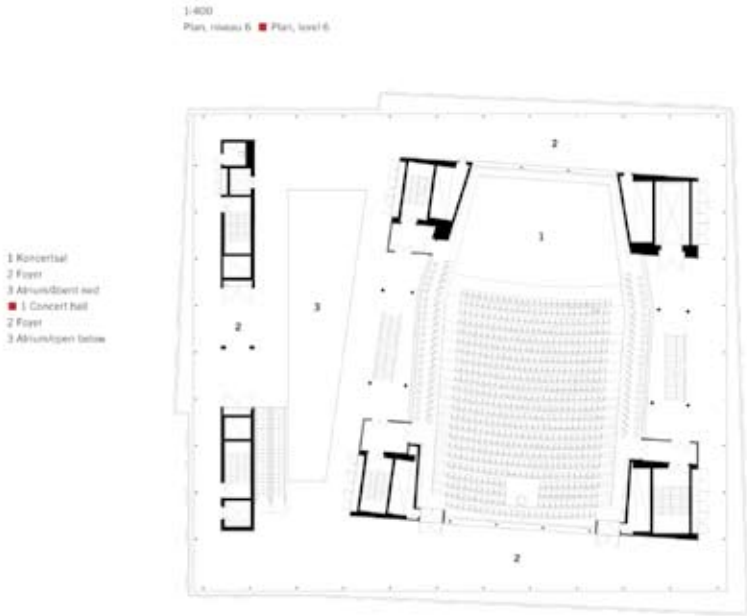

Deze insnijdingen bepalen de schikking van het opgelegde concert en congresprogramma. Op het gelijkvloers biedt het hoofdvolume enerzijds een 800 m² open ruimte voor tentoonstellingen, galadiners, … die in contact staat met het noordelijk gelegen marktplein, de Vaksala Torg en anderzijds een café met zuidterras langs de Storgatan. In het zijvolume zijn onthaal en administratie ondergebracht. Tussen beiden de inkomzone als foyerruimte en circulatiezone.

Vanuit de foyerruimte op het gelijkvloers gaat het met een lange roltrap naar een foyerruimte op verdieping +1. Op zo'n zeven meter boven de begane grond biedt dit een mooi uitzicht over het marktplein en biedt het toegang tot een grote zaal (350 personen) en een kleine zaal (100 personen) die bruikbaar zijn voor zowel concerten als congressen. Rondom deze zalen zijn ondersteunende functies en kantoren geschikt.

Vanaf de foyer op verdieping +1 gaat het met een tweede, lange roltrap meteen verder naar de opmerkelijke foyer op verdieping + 4. Door de grote zaal centraal in het hoofdvolume te plaatsen ontstaat errond een ononderbroken, brede foyerruimte langs de vier gevelvlakken van het gebouw. Op zo'n 20 meter boven straatnivo, biedt deze ruimte over 360° een verbluffend uitzicht op de historische stadskern én de recentere, oostelijke stadsuitbreidingen.

Deze transparantie wordt nog versterkt door de volledig glazen wanden van de grote zaal op verdieping +4, die over de volledige verdieping een doorzicht garandeert en de foyer op een unieke manier ruimtelijk koppelt aan de grote zaal.

De grote zaal biedt plaats aan 1125 personen en is bekleed met panelen die dezelfde vormgeving hebben als de buitengevel van het gebouw en de akoestiek van de zaal bepalen. Een aantal beweegbare, akoestische elementen laten toe om de akoestiek verder bij te sturen zodat een breed gamma aan concerten mogelijk wordt.
In de materialisatie wordt het concept van een kristallijne vorm verder uitgewerkt. De geplooide gevelvlakken zijn samengesteld uit gevelcassettes van lichtgrijze Alucobond aluminium sandwich plaat. In het veranderende (zon)licht geeft dit een steeds veranderend aanzicht, wat de monumentaliteit van het gebouw moet verzachten. Datzelfde grijze oppervlak keert terug in het interieur van de inkomzone en wordt op de verdiepingen doorsneden met rode (vloer)vlakken. Een aantal gele vlakken accentueren diverse functies op de verdiepingen. De glimmende plafondlamellen in de circulatie- en foyerruimtes benadrukken opnieuw het kristallijne, in de steeds veranderende reflectie van de buitenwereld.
Henning Larsen ziet dit 'kristal' als een oplossing voor de spanning tussen boven- en benedenstad in Uppsala. Het gebouw bevindt zich op een centrale plaats in de benedenstad, biedt het een (nieuwe) identiteit, maar verbindt het visueel via de foyerruimtes met de historische bovenstad.

Bronnen: http://www.henninglarsen.com – http://www.ukk.se – diverse websites

59°51'40,27" N - 17°38'44,72" O

02 PETER CELSING
Almtunakyrkan
1956 - 1959 - TORKELSGATAN 2D, UPPSALA

In 1959 realiseert Peter Celsing de Almtunakyrkan in een oostelijke stadsuitbreiding van Uppsala.
In zijn materialisatie vertoont het een grote verwantschap met het late werk van Sigurd Lewerentz. Net zoals Lewerentz gebruikt hij de donkerbruine baksteen, de 'Helsingborg Tegel of 'Persategel' (genoemd naar de stichter van de fabriek, Nils Persson) van Helsingborg's Ångtegelbruk AB. Wat op zich niet verwonderlijk is, Peter Celsing werkt immers tussen 1950 en 1955 intensief samen met Lewerentz aan een (onuitgevoerd) restauratieproject van de kathedraal van Uppsala.

Het gebouw omvat verschillende programmadelen: een kerk, een woning voor de priester, twee appartementen en een gemeenschapscentrum. Deze zijn georganiseerd in een volume dat gebruik maakt van het lichte nivoverschil tussen voor- en achterzijde van het terrein, tussen de Torkelsgatan en de Marielundsgatan. Het gemeenschapscentrum, de toegangen tot de appartementen en de nodige bergingen vormen een sokkel, bereikbaar via een licht verdiepte buitenruimte in het verlengde van de Marielundsgatan, langs de zuid- en westzijde van het gebouw. Aan de noordzijde, langs de Torkelsgatan ligt deze sokkel grotendeels ingegraven. Bovenop deze sokkel voorziet

Celsing een noordoost gerichte patio die de scheiding vormt tussen de woning van de priester en de appartementen enerzijds en de kerk anderzijds.
Vanaf de Torkelsgatan leiden een tiental traptreden naar de deels afgeschermde patio. In de achterwand van de patio twee openingen waarin bovenaan de klokken zijn opgehangen en die onderaan, via een buitentrap, een doorgang bieden naar de woningen langs de Marielundsgatan. De kerk is een eenvoudige rechthoekige ruimte die door drie gebogen dakvlakken, afgewerkt in hout wordt gearticuleerd. De combinatie van de genuanceerde roodbruine baksteen en vloertegel, de houten plafondafwerking en het spaarzame licht via het raam langs de patio schept een warme, intieme sfeer.
Peter Celsing articuleert de gevelvlakken van het gebouw volgens dit programma. Aan de noord-oostzijde domineert de massieve bakstenen wand, die het volledige gebouw lijkt te 'ommuren'. De spaarzame raamopeningen en de diep geplaatste ramen versterken de massiviteit nog. Enkel in de patio wordt deze massiviteit getemperd door het articuleren van de koperen kroonlijst van het gebogen dakvlak van de kerk en het inzetten van houten buitenschrijnwerk en zwarte gevelbeplanking. Aan de zuid-westzijde doorbreekt Celsing de massiviteit van de wand en refereert hij naar de woningen in de onmiddellijke omgeving in de ritmering van de raamopeningen, de balkons en het duidelijk leesbare licht hellende dakvlak met overkragende koperen kroonlijst.

Bronnen: The Architecture of Peter Celsing, Wilfried Wang, Arkitektur Förlag, 1996
http://www.uppsaladomkyrkoforsamling.se

59°51'37,31" N - 17°39'23,81" O

03 ALVAR AALTO
Västmanlands – Dala Studentenhuis
1961 - 1965 - ST LARSGATAN 13, UPPSALA

Het studentenhuis voor de Västmanlands-Dala studentenvereniging van Uppsala is het enige grote project van Alvar Aalto in Zweden. De studentenvereniging Västmanlands-Dala of kortweg V-Dala wordt opgericht in 1639 en is één van de dertien studentenverenigingen aan de universiteit van Uppsala.
In 1961 beslist de studentenraad om het bestaande clubhuis aan de St Larsgatan te slopen en te vervangen door een ruim studentenhuis met alle faciliteiten. Ze stellen Alvar Aalto aan als architect en vragen hem een nieuw studentenhuis te ontwerpen met behoud van de tuin rond het oude clubhuis. Een onrealistische vraag, gezien de omvang van het bouwprogramma ten opzichte van de beschikbare grondoppervlakte. Aalto probeert niettemin een oplossing te vinden om beide tegengestelde eisen met elkaar te verzoenen.
Uiteindelijk stelt hij voor om het nieuwe gebouw middenin de tuin op een bos van kolommen te plaatsen. Op die manier kan het bouwvolume op de begane grond beperkt blijven tot toegangen en bijhorende faciliteiten en zal de tuin grotendeels behouden blijven. Weliswaar overdekt…

Op de eerste verdieping, boven de kolommen, situeert Aalto een dienstenzone van kleedkamers, kantoren, kleine vergaderlokalen en een bibliotheek. Aan de westelijke zijde van het gebouw laat hij deze verdieping achterwege zodat het daglicht dieper onder het opgetilde gebouw kan doordringen. Op de tweede verdieping plaatst hij de grote zaal, voorzien van drie lange trappen en drie grote schuifwanden zodat de zaal kan opgedeeld worden in drie kleinere, autonoom functionerende zalen. De drie schuifwanden schuiven weg in drie uitkragende wanden in de oostgevel, wat de sculpturaliteit van het bouwvolume verder versterkt.
Na oplevering in 1965 blijkt al vlug dat de ruimte onder het gebouw, de 'tuin', ondanks alles erg donker en vochtig blijft en, zeker in het zweedse klimaat, tijdens het grootste deel van het jaar onbruikbaar is als buitenruimte voor de studenten. Een tiental jaar later wordt uiteindelijk beslist om de gelijkvloerse zone onder het gebouw te sluiten en op te delen in winkelruimtes die verhuurd worden aan derden.

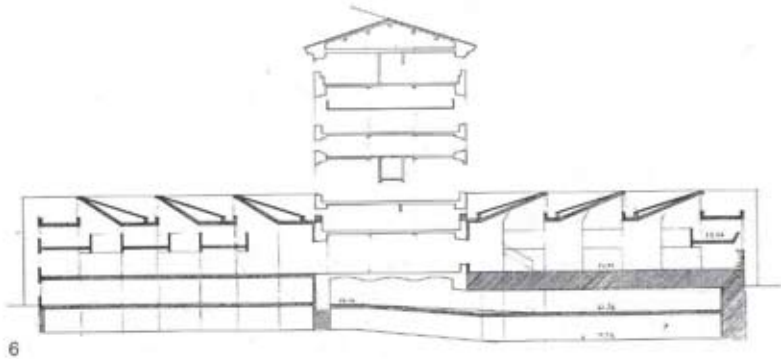
Bronnen: diverse websites

59°51'36,13" N - 17°37'42,90" O

04 PETER CELSING
Carolina Rediviva
Uitbreiding Van De Universiteitsbibliotheek
1964 - 1974 - DAG HAMMARSKJÖLDS VÄG 1, UPPSALA

Begin jaren 1960, na de bouw van de Almtunakyrkan in Uppsala, wordt Peter Celsing aangesteld voor de renovatie en uitbreiding van de Carolina Universiteitsbibliotheek van Uppsala. Het oorspronkelijke ontwerp van Carl Fredrik Sundvall, gebouwd tussen 1817 en 1841, is op dat moment al twee keer uitgebreid door Axel Anderberg. Een eerste maal, tussen 1913 en 1917, met een zuidelijk gerichte leeszaal, en een tweede maal tussen 1934 en 1945 met bijkomende leeszalen.
Celsing besluit om de gevraagde kantoorruimtes en bijkomende leeszaal onder te brengen in de zuid- en noordgerichte buitenruimtes tussen de uitbreidingen en het oorspronkelijk ontwerp. In tegenstelling tot zijn voorgangers, kiest Celsing voor lage volumes in een hedendaagse vormentaal, uitgevoerd in duidelijk leesbare materialen als beton, glas en hout.

5 6

Aan de zuidelijke zijde plaatst hij een aantal betonwanden die een uitkragende betonnen luifel en een aantal hellende vlakken schragen. Tussen de dakvlakken stroomt het daglicht binnen in de ruimte, waarin hij de catalogusruimte en een aantal kantoren schikt. Aan de noordzijde plaatst hij opnieuw een aantal betonwanden en hellende dakvlakken, die ditmaal noordelijk gericht worden. De noordelijke gevelwand wordt gesloten zodat een zenitaal verlichte, intieme leeszaal ontstaat. Het mezzanine nivo herstelt het visuele contact met het stadspark naast de universiteitsbibliotheek.

Bronnen: The Architecture of Peter Celsing, Wilfried Wang, Arkitektur Förlag, 1996

59°51'18,64" N - 17°37'53,55" O

STOCKHOLM PUBLIC LIBR
ARCHITECT GUNNAR ASPLUND 1928

ZWEDEN

02

STOCKHOLM

INLEIDING

De huidige stad Stockholm strekt zich uit over 14 eilanden, op de grens van het Mälarmeer en de Oostzee. In 1252 duikt het woord Stockholm voor het eerst op, als benaming van de nederzetting op het eiland dat tegenwoordig Gamla Stan heet. Het is de combinatie van twee zweedse woorden: 'Stock' (blok hout) en 'Holm' (eiland) en zou verwijzen naar de eerste (houten) versterking die Birger Jarl organiseerde om de inheemse bevolking te beschermen tegen invallen.

Door zijn strategische ligging kent deze nederzetting een grote bloei en in 1634 wordt Stockholm de officiële hoofdstad van het koninkrijk Zweden (nadat het onafhankelijk wordt, na het verlaten van de Kalmar Unie met Noorwegen en Denemarken). Tijdens die 17de eeuw beleeft het koninkrijk Zweden zijn Gouden Eeuw en omvat het naast het huidige Zweden ook Finland, de Baltische Staten en delen van Noord-Duitsland: Stockholm breidt zich snel uit (van ca. 10.000 naar 60.000 inwoners). In de 18de eeuw laat de pest diepe sporen na in Stockholm en stagneert de bevolking. Pas in de tweede helft van de 19de eeuw wordt de industrialisatie van Zweden ingezet, veel later dan het europese vasteland. Het betekent meteen ook de start van een nieuwe, gestage uitbreiding van Stockholm, die – in tegenstelling tot vele andere industrielanden – sterk gecontroleerd wordt door de overheid.

Op het einde van de 19de eeuw wordt de eerste wetgeving omtrent ruimtelijke planning al goedgekeurd. De overheid probeert de uitbreiding van Stockholm te kanaliseren in erg strikte stedelijke gridpatronen, niet bepaald eenvoudig op de vele grillige eilanden. Bij het begin van de 20ste eeuw ontstaat binnen dat traditionele stadsgrid vastgoedspeculatie wat de grondwaarde erg sterk laat stijgen en bepaalde bevolkingsgroepen wegdrijft uit de stad. De overheid grijpt in door vanaf 1904 het toenmalige suburbaan gebied rond Stockholm stelselmatig aan te kopen. Tegen het midden van de 20ste eeuw bezit de overheid ongeveer 80 % van dat suburbaan gebied. De wetgeving bepaalt dat enkel de overheid deze gebieden kan ontwikkelen en inrichten. Vanaf het begin van de 20ste eeuw worden verschillende stedenbouwkundige principes toege-

past om de uitbreiding van de stad te controleren. Aanvankelijk gaat het over beperkte uitbreidingen, telkens met een lage densiteit: suburbs die soms ingevuld worden met exclusieve villa's, soms ontwikkeld worden volgens het engelse tuinstadprincipe. In de jaren 1930-1940 beseft men dat deze monofunctionele suburbs in feite slaapsteden zijn die door hun beperkte grootte afhankelijk blijven van het centrum van Stockholm. In de jaren 1950 verandert de overheid haar planningspolitiek en hanteert ze het principe van de 'New Towns': de nieuwe stadsdelen worden ontwikkeld als autonome stedelijke gebieden met alle sociale, culturele, industriële en residentiële voorzieningen. De nieuwe stadsdelen worden geëent op diverse nieuwe lijnen openbaar vervoer (de zgn. Tunnelbana, de metro van Stockholm) die een vlotte verbinding met het centrum van Stockholm mogelijk maken. Tussen die lijnen openbaar vervoer worden aanvankelijk grote gebieden gevrijwaard van bewoning en ingericht als natuurgebied en recreatiezones voor de stedeling. Zelfs het centrum van Stockholm heeft onmiddellijk toegang tot die natuurgebieden. In de loop van de 20ste eeuw echter worden grote delen van die gebieden opgeofferd aan de typische suburbane vrijstaande woningen en villa's.
Eén van die 'New Towns' is het Vällingby-gebied, ten westen van het centrum van Stockholm, langs de oevers van het Mälarmeer. Tussen 1950 en 1954 wordt een nieuw stedelijk gebied ontwikkeld volgens het principe van de 'ABC – stad', wat staat voor 'Arbete (werk) Bostad (woning) Centrum (centrum)'. Langs het Mälarmeer plant Sven Markelius het Grimsta-park, een open parkgebied dat in een omarmende beweging begrensd wordt door vijf nieuwe steden, telkens stops op de nieuwe T-bana: Blackeberg, Racksta, Vällingby, Hässelby Gård en Hässelby Strand. Vooral Vällingby wordt later één van de symbolen van de zgn. Zweedse Welvaartstaat. Het wordt ontwikkeld rond een centraal plein bovenop het station van de T-bana, met alle sociale, culturele en religieuze voorzieningen van een moderne stad. Daarrond worden de woningen voor de 25.000 inwoners gebouwd, deels in hoogbouw en deels in laagbouw. En aansluitend de industriële infrastructuur voor de geplande 10.000 jobs. Uiteindelijk zal de opzet van een multifunctionele stadsuitbreiding maar deels slagen, de geplande jobs worden maar deels gecreëerd en veel inwoners blijven voor hun werk afhankelijk van Stockholm.
De ABC – steden zijn de aanzet voor een nog ambitieuzer stadsuitbreidingsproject van de overheid in de jaren 1960 en 1970: het 'Miljonprogrammet' of het zogenaamde 'Miljoenenprogramma'. De sociaaldemocratische regering stelt zich tot doel om op 10 jaar tijd (1965 – 1974) 1 miljoen nieuwe woningen te realiseren, voornamelijk in de grote steden van Zweden. De doelstelling wordt mid jaren 1970 gehaald, maar de overheid krijgt meteen zware kritiek vanwege het monotone karakter van die uitbreidingswijken.

Sinds 2007 wordt Stockholm ingedeeld in 3 hoofdgebieden (Stockholm Centrum, Stockholm Zuid en Stockholm West) en 14 stadsdelen. De meest centrale stadsdelen zijn:

Gamla Stan ('Oude Stad')
De oudste kern van Stockholm, op het eiland Stadsholmen, met een dense kern van woningen in felle oranje en gele kleuren en het koninklijk paleis.

Södermalm ('het Zuidelijke Eiland')
Zoals de naam al aangeeft, het eiland ten zuiden van Gamla Stan. Een dichtbevolkt residentieel gebied.

Kungsholmen ('het Koningseiland')
Een eiland ten westen van het centrum met o.a. het stadhuis van Stockholm

Norrmalm ('het Noordelijke Eiland')
Het eiland ten noorden van Gamla Stan. Het huidige commerciële centrum van Stockholm dat ontstaat door een grootschalige stadsvernieuwing in de jaren 1950 en 1960. Het kleinschalige stadsweefsel wordt weggevaagd en vervangen door grootschalige modernistische nieuwbouwprojecten (zoals het Kulturhuset van Peter Celsing en de 5 Hötorget hoogbouw kantoorgebouwen langs Sveavägen), en dit volgens een stedenbouwkundig plan van Sven Markelius. Het omvat verder het Stockholms Stadsbibliotek van Gunnar Erik Asplund en een groene long, het Kungsträdgården (de koningstuin).

Skeppsholmen ('het Scheepseiland')
Een eiland ten oosten van Gamla Stan dat vroeger fungeerde als een marinebasis maar zich tegenwoordig profileert als een cultuureiland met o.a. het Moderna Museet van Rafael Moneo en het Arkitekturmuseet.

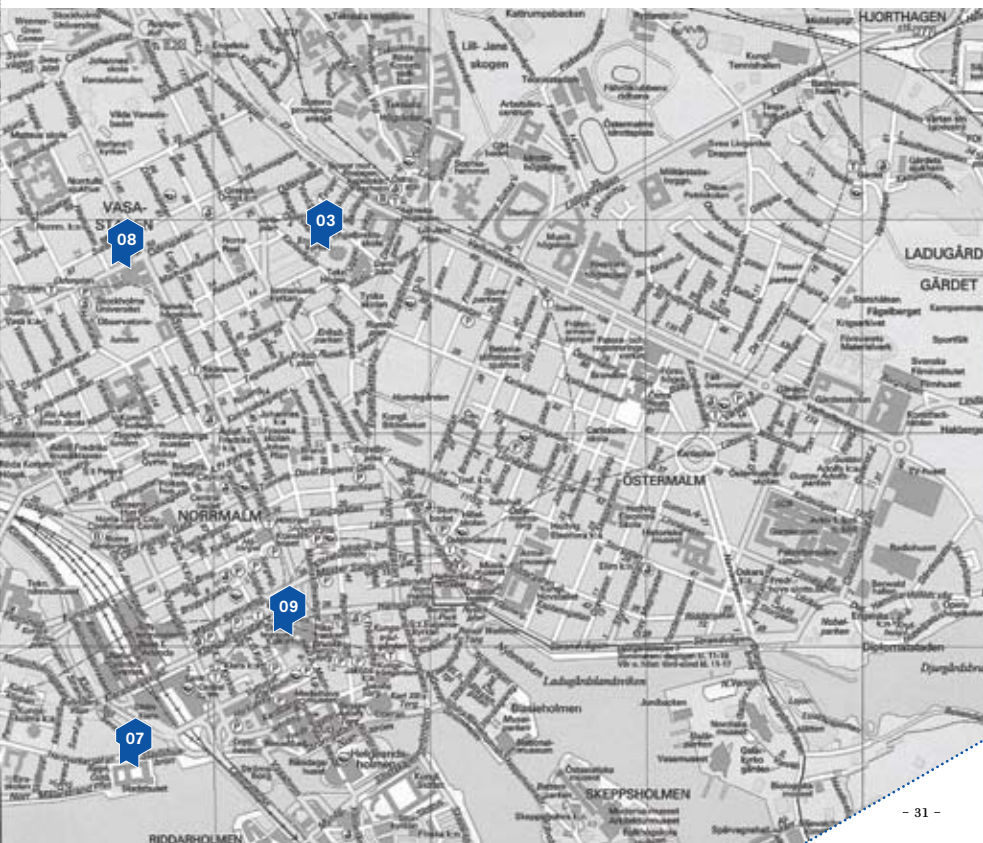
Östermalm ('het Oostereiland')
Het grotendeels residentieel gebied ten oosten van Gamla Stan en Norrmalm. Het omvat onder meer Djurgården, een groot schiereiland dat vroeger het exclusieve jachtgebied was van de koning maar tegenwoordig een groene recreatieruimte is voor het dichtbevolkte Stockholm. Vanaf het einde van de 19de eeuw worden er diverse musea opgericht. Onder meer het Vasamuseum en Skansen, een groot openluchtmuseum waar 400 gebouwen uit gans Zweden heropgebouwd zijn.

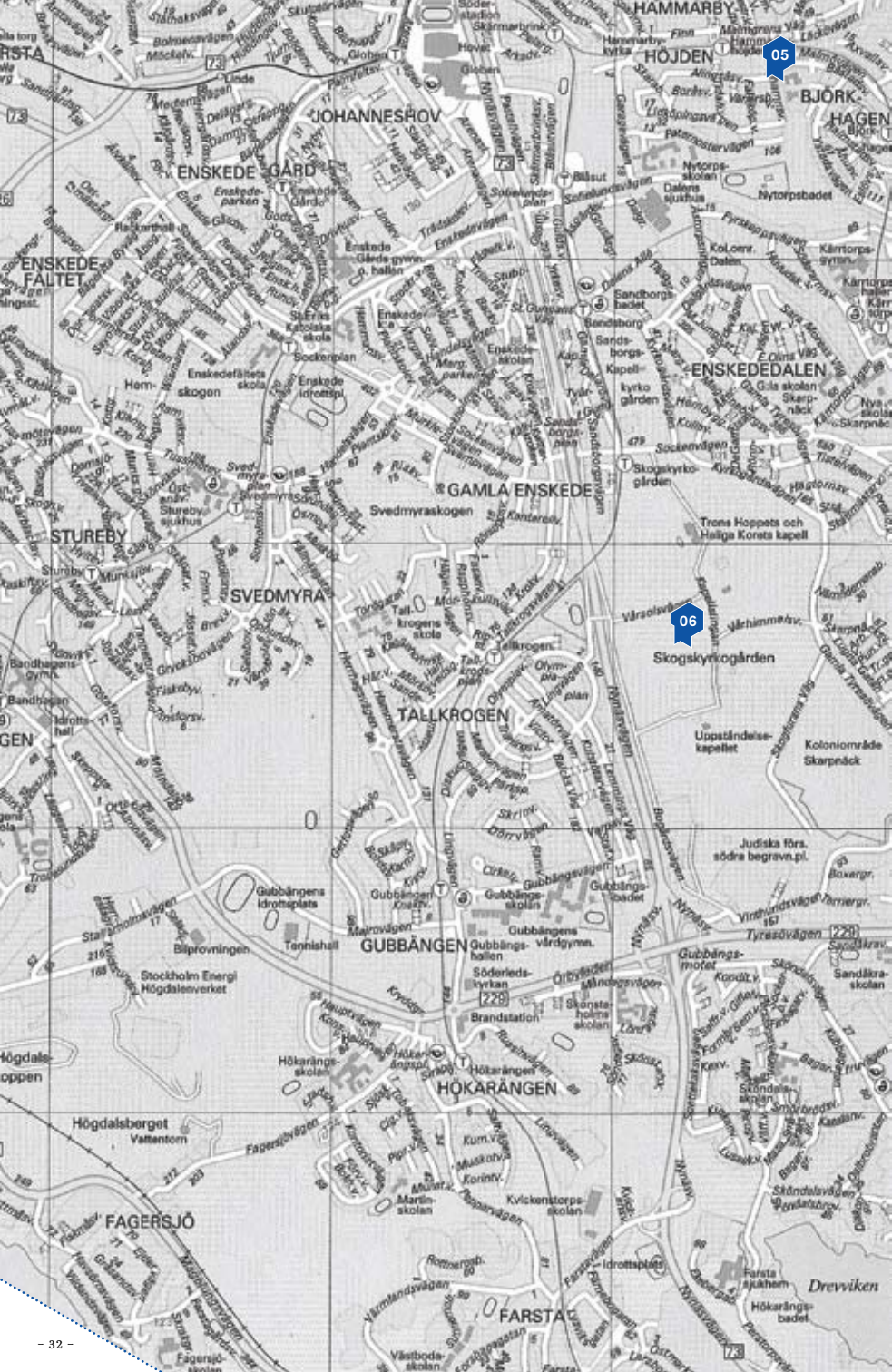

01
02
LUNDA
TENSTA
KÄLVESTA
SOLHEM
NÄLSTA
VÄLLINGBY
GRIMSTA
RÅCKSTA
BECKOMBERGA
FLYSTA
SUNDBY
BROMMA
Grimstaskogen
Oljeberget

STOCKHOLM

PROJECTEN

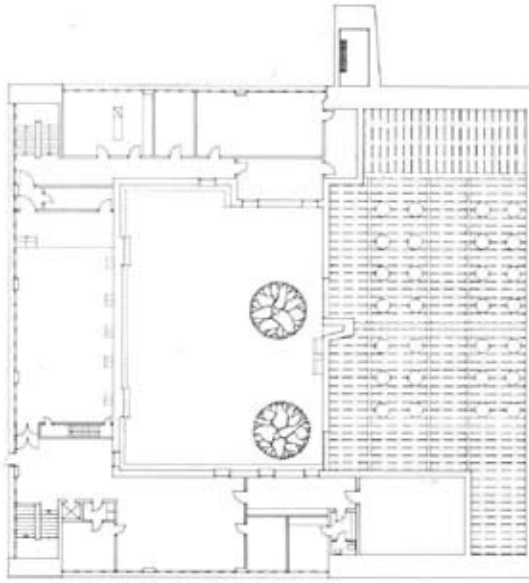
01	St Tomas Kyrka	35
02	K:fem Shopping Centre	37
03	Engelbrektskyrkan	39
04	Södertörns Högskola Bibliotek	40
05	Markuskyrkan	42
06	Skogskyrkogården	46
07	Stadshuset	54
08	Stockholms Stadsbibliotek	55
09	Kulturhuset	58

05
06
HAMMARBY
HÖJDEN
BJÖRK-
HAGEN
JOHANNESHOV
ENSKEDE GÅRD
ENSKEDE-
FÄLTET
ENSKEDEDALEN
GAMLA ENSKEDE
Svedmyraskogen
STUREBY
SVEDMYRA
TALLKROGEN
Skogskyrkogården
Trons Hoppets och
Heliga Korets kapell
Uppståndelse-
kapellet
Koloniområde
Skarpnäck
Judiska förs.
södra begravn.pl.
GUBBÄNGEN
Gubbängens
idrottsplats
Gubbängs-
skolan
Gubbängs-
badet
Gubbängs-
hallen
Gubbängens
vårdgymn.
Gubbängs-
motet
Tennishall
Bilprovningen
Stockholm Energi
Högdalsverket
Söderleds-
kyrkan
Brandstation
HÖKARÄNGEN
Högdalsberget
Vattentorn
FAGERSJÖ
FARSTA
Farsta
sjukhem
Hökarängs-
badet
Drevviken
Sandsborgs-
badet
Nytorpsbadet
Nytorps-
skolan
Dalens
sjukhus
Sandsborgs-
kapell-
kyrko-
gården
Enskede-
skolan
Enskede
idrottspl.
Enskedefältets
skola
Hem-
skogen
Stureby
sjukhus
Stureby
Bandhagens
gymn.
Bandhagen
idrotts-
hall
Tallkrogens
kroglokal
Tallkrogen
Tallkrogs-
plan
Olympia-
plan
Olympia-
gymnasiet
Tallkrogs-
skolan
Tallkrogs-
parken
Hökarängs-
skolan
Martin-
skolan
Kvickenstorps-
skolan
Farsta
idrottsplats
Västboda-
skolan
Skönstahems
skola
Sandåkra-
skolan
Skönstahems-
gymn.
Skönstahems-
hallen
Skönstahems-
parken
Skönstahems-
vägen
Skönstahems-
bad
Skönstahems-
backen
Skönstahems-
torget
Skönstahems-
gården
Skönstahems-
kyrkan
Skönstahems-
kapellet
Skönstahems-
begravn.pl.
Skönstahems-
begravn.
Skönstahems-
begravn.pl.
Skönstahems-
begravn.
Skönstahems-
begravn.pl.
Skönstahems-
begravn.

04
VISTABERG
GLÖMSTA
KÄSTA
GRANTORP
TULLINGE VILLASTAD
TULLINGE GÅRD
TULLINGE
RÖMOSSEN
TULLINGE SKOG
FLEMINGSBERG
Glömstadalens sportfält
Flottsbro friluftsområde
Tullingebergs-skolan
Trädgårdsstadsskolan
Perkhems-skolan
Ekdals-skolan
Falkbergsskolan
Barnängs-skolan
Tullinge gymn.
Tullinge centrum
Tullinge stn
Vattentorn
Björnkulla hemmet
Huddinge universitetssjukhus
Tandl. högskolan
Södertörns-högskola
Novums Forskningspark
Annerstaskolan
Visättraskolan
Fleminsbergsparken
Fleminsbergsskolan
Fleminsb. kyrka
Kommun-diagnosvägen
Infektions-klinik
Rämspsyk-klinik
Brantbrinka Idrottsplats
Tennishall
Svattr.v.
Vattensorn
Poravägen
Skogshems-vägen
Hermelinsvägen
Alice Tegners Väg
Märchvägen
Ekorrvägen
Flemings Väg
Stenstavägen
Mellan-bergsvägen
Tingstensvägen
Älgbärsvägen
Grishovägen
Pyrfatsvägen
Kästadalsvägen
Katrinebergsvägen
Glömstavägen
Lovisebergsvägen
Häggstavägen
Gransätter
Loviseberg
Sit Botvids kyrkogård
Lövsta
Tallidsvägen
Bilåsvägen
Gamla Stockholmsvägen
Borgv.
Vallstat.
Erik Puke Väg
Erik Puke Väg
Margaretavägen
Gustav Vasas v.
Lövstast.
Eddast.
Snorrest.
Patron
Postbacken
Glömstavägen
Björke
Pyrfatsvägen
Spinv.
Trägårdsv.
Kästadalsvägen
Kanelv.
Kittelvägen
Grönkålsv.
Ärtv.
Skörd.
Katrinebergsvägen
Valhallav.
Ramsmossv.
Renmossv.
Stockholmsv.
Ryssbyv.
Ryssbyvägen
Nyttjev.
Pumpv.
Pumpvägen
Nyttjevägen
Hypotv.
Lönnvägen
Murgrönsvägen
Blåbärsvägen
Södra Parkhemsvägen
Lilljev.
Syrsv.
Kattrinebergsvägen
Hallmyrav.
Pilv.
Ekv.
Ekvägen
Kullav.
Kullavägen
Kullagatan
Kullagatan
Kullagatan

01 PETER CELSING
St Tomas Kyrka
1953 - 1960 - KIRUNAGATAN 9 — 11, VÄLLINGBY, STOCKHOLM

De St Tomas Kyrka is gesitueerd in het centrum van Vällingby, een van de eerste ABC steden rond Stockholm. In 1950 voorziet Sven Markelius in het masterplan ruimte voor een kerkgebouw langs het centrale plein van deze nieuwe stad. De plaatselijke kerkraad stelt in 1950 Backström & Reinius aan als architect, maar drie jaar later wordt beslist om niet verder samen te werken. Het hoofd van de kerkraad, de priester Lennart Håkansson stelt vervolgens Peter Celsing voor als architect.
In nauw overleg met deze priester, sleutels Peter Celsing 4 jaar lang aan het ontwerp. Het gebouw omvat naast een kerk ook een parochiezaal, een kapel, een aantal technische ruimtes en bergingen en een woongelegenheid voor de priester.
Peter Celsing schikt dit programma in een nagenoeg vierkant grondplan, rond een centrale binnentuin. In plaats van de oriëntatie van het centrale plein over te nemen, draait Celsing het gebouw naar een zuivere N-Z oriëntatie. Dat zorgt ervoor dat de toegang duidelijk zichtbaar wordt op het centrale plein van Vällingby en dat de noordgevel en westgevel evenwijdig komen te liggen met respectievelijk de Kirunagatan en de Vittangigatan. Aan de westzijde van het gebouw plaatst hij een kerktoren, bekroond met een open betonnen structuur waarin de klokken worden opgehangen. Het aanzienlijke nivo verschil op het terrein wordt opgenomen langs de zuidzijde van het gebouw, dat langs de Vittangigatan maar één in plaats van twee verdiepingen hoog lijkt te zijn. Op

de hoek met oost- en westgevels worden trappen voorzien tussen het nivo van het centrale plein en het nivo van de Vittangigatan.
Net als in de Almtunakyrkan in Uppsala, combineert Celsing de donkerbruine baksteen van Helsingborg's Ångtegelbruk AB met donker houten buitenschrijnwerk – afwisselend in het gevelvlak of diep achteruit geplaatst -, een ruwe betontextuur en lichtgroen geoxideerd koper.
Langs het centrale plein, aan de noordzijde wordt de kerkruimte voorzien. Deze volgt de traditionele O-W oriëntatie, maar het altaar komt in het westen in plaats van het gebruikelijke oosten te liggen omdat Celsing de toegang wil richten naar het centrum van Vällingby. Om de toegang nog verder te accentueren wordt voor de kerk een 5 m hoog kruis in gepolierd roestvrij staal geplaatst. Langs het inkomportaal, voor de kerkruimte, creëert Celsing een smalle, hoge kapel. De kerkruimte wordt omgeven door gesloten bakstenen wanden en een dakstructuur van dwars geplaatste betonnen balken met een lichte afwerking van de plafondvlakken ertussen. Enkel in de zuidgevel, langs de binnentuin, worden een aantal ramen geplaatst die warm zonlicht laten invallen op de vierkante keramische vloertegels, wat een warme intieme sfeer genereert. Naast deze raamopeningen laat Celsing een doopvont, gehouwen uit granieten blokken plaatsen.
Aan de andere zijde van de binnentuin ligt de parochiezaal, een viertal treden hoger dan de kerkruimte, op het nivo van de binnentuin. Ook deze ruimte wordt bepaald door de donkerbruine baksteen wanden, maar ditmaal in combinatie met een houten plafond en houten buitenschrijnwerk. Langs de binnentuin worden smalle, verticale openingen gemaakt waarin houten ramen nagenoeg in het gevelvlak worden geplaatst. Ook langs de twee andere zijden van de binnentuin wordt dit gevelritme voorzien zodat in het interieur een beeld van bakstenen kolommen ontstaat, een verwijzing naar de traditionele kloostergang. Op de verdieping wordt de woning van de priester ondergebracht, voorzien van grotere raamvlakken die uitgeven op de omringende straten.
In 1974 ontwerpt Peter Celsing een uitbreiding aan de westzijde van de kerk, die hij met een volledig beglaasde passerelle verbindt met de eerste verdieping van het oorspronkelijke kerkgebouw. Na zijn dood wordt dit ontwerp uitgewerkt door en uitgevoerd onder leiding van een medewerker, Per Ahrbom.

Bronnen: The Architecture of Peter Celsing, Wilfried Wang, Arkitektur Förlag, 1996
http://www.stockholmsstift.se

59°21'46,64" N - 17°52'15,15" O

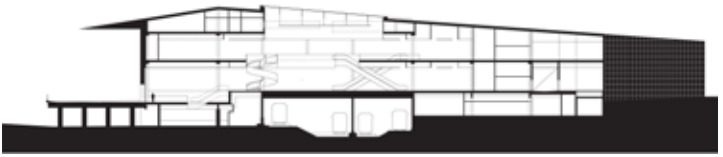
02 WINGÅRDH ARKITEKTKONTOR AB
K:fem Shopping Centre
2003 – 2008 – VÄLLINGBYVÄGEN, VÄLLINGBY, STOCKHOLM

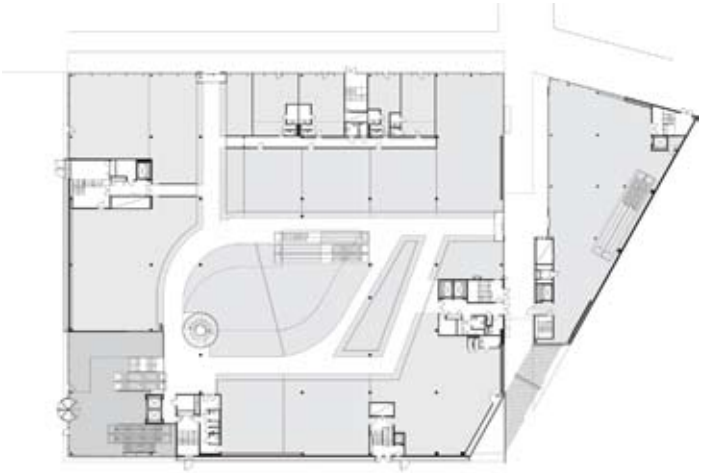
Vanaf het begin van de jaren 1990 worden plannen uitgewerkt om het centrale plein en de aangrenzende commerciële ruimtes van Vällingby te renoveren. Aan de oostzijde van het plein wordt een nieuw shopping center ingeplant als een nieuwe 'toegangspoort' tot Vällingby, bovenop de sporen van de T-bana uit Stockholm. Het shopping center als nieuw symbool voor de voorstad.

Peter Wingårdh schikt de 16.600 m² winkelruimte over twee verdiepingen. Hij neemt het bestaande stratenpatroon van het centrale plein over zodat het shopping complex wordt opgedeeld in twee delen. Het kleine deel wordt volledig afgewerkt in een combinatie van zwart gelakt en transparant glas. Het grote volume daarentegen krijgt een huid van rood gelakt glas, wit gelakt glas en transparant glas voorzien van een witte print. Langs de nieuwe invalswegen wordt het grote volume bovendien voorzien van een tot 14 m uitkragende luifel. Deze blikvanger, duidelijk schatplichtig aan de luifel van Jean Nouvel's Kultur- en Kongresszentrum in Luzern, bevat alle namen van de winkels in het gebouw - de enige verwijzing trouwens - en straalt het gebouw 's avonds rood aan.
De diverse winkels zijn verdeeld over twee verdiepingen, rond een grote centrale vide voorzien van daklichten. De witte kleur overheerst in de vloer-, wand-, en plafond-afwerking. Door de combinatie van het verlaagde plafond in een geperforeerde wit gelakte plaat en het centrale zenitale licht, ontstaat een efemeer interieur dat duidelijk aanwezig blijft temidden het winkelgeweld.

Bronnen: http://www.wingardhs.se - http://www.kfem.se

59°21'41,05" N - 17°52'29,01" O

03 PROF. LARS ISRAEL WAHLMAN
Engelbrektskyrkan

1906 - 1914 — ÖSTERMALMSGATAN 20 B, STOCKHOLM

Aan het begin van de 20ste eeuw wordt het groeiende Stockholm opgedeeld in een aantal parochies. De nieuwe parochie in het noorden van Stockholm, op Norrmalm, beslist om een nieuwe kerk te laten bouwen op een rotsachtige heuvelpunt langs Karlavägen, op zo'n 34 m boven het straatnivo.

In de lijn van het Nationaal Romanticisme dat op dat ogenblik erg opleeft in Zweden, wordt de kerk toegewijd aan een held uit de zweedse geschiedenis, namelijk Engelbrekt Engelbrektsson. In de 15de eeuw leidt deze rebellenleider een opstand tegen de koning van de Kalmar-unie (de unie die sinds 1397 bestond tussen Zweden, Noorwegen en Denemarken) en wordt sindsdien gezien als een van de aanstichters van het onafhankelijke Zweden.

Professor Lars Israel Wahlman ontwerpt een kerk voor zo'n 1400 gelovigen. In plattegrond bestaat de kerk uit een eenvoudige kruisvorm, met één 32 m hoge hoofdbeuk, een lagere dwarsbeuk, een kapel en een 65 m hoge kerktoren. Het kerkvolume wordt strikt O-W georiënteerd, zodat de perspectivische werking vanaf de Karlavägen nog versterkt wordt. Net zoals het stadhuis van Stockholm en opnieuw in de lijn van het Nationaal Romanticisme wordt de kerk uitgevoerd in een roodbruine baksteen, met een aantal ornamenten in kalksteen. Het dakvlak wordt afgewerkt in rode dakpannen met een aantal koperen dakaccenten. De toren wordt bekroond met een koperen afwerking. Het interieur lijkt meer beïnvloed te zijn door de Engelse Arts and Crafts – beweging. De hoofd- en middenbeuk en de kapel worden gevormd door hoge parabolische granieten bogen die een complexe houten dakstructuur schragen. Net zoals het granieten altaar worden deze bogen versierd met diverse, symbolische motieven die refereren naar verschillende religieuze thema's.

Bronnen: diverse websites

59°20'38,96" N - 18°04'02,55" O

04 MALMSTRÖM & EDSTRÖM ARKITEKTKONTOR AB
Södertörns Högskola Bibliotek
1999 - 2004 — ALFRED NOBELS ALLÉ 11, FLEMINGSBERG, STOCKHOLM

In 1996 beslist de zweedse overheid om een nieuwe hogeschool op te richten om de universiteit van Stockholm te ontlasten. De nieuwe campus wordt ingeplant in Flemingsberg, zo'n 20 km ten zuidwesten van het centrum van Stockholm. Tien jaar later telt deze campus al zo'n 5800 studenten.

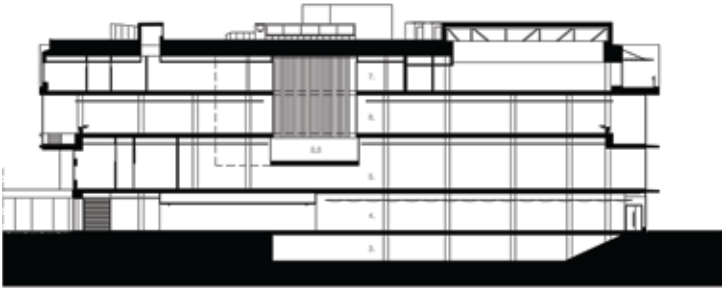
In 1999 wordt een architectuurwedstrijd uitgeschreven voor een nieuwe bibliotheek voor deze hogeschool, die in het daaropvolgende jaar wordt gewonnen door het architectenbureau Malmström & Edström uit Göteborg.

Het 10.800 m² grote programma omvat een bibliotheek met alle bijhorende faciliteiten, een restaurant, een café en twee grote examenruimtes. De bouwheer stelt het concept voorop van de bibliotheek als een Learning Resource Center met alle voorzieningen voor het (leren) verwerven en verwerken van kennis. Aparte computerruimtes worden niet meer voorzien, de studenten lenen een laptop en kunnen op elke plaats in de bibliotheek inloggen op het draadloze computernetwerk.

Malmström & Edström ontwerpen een eenvoudig rechthoekig plan van 49 x 58 m dat ze licht draaien ten opzichte van de Alfred Nobels Allé en schikken het programma over vier bouwlagen:

Op het gelijkvloers het restaurant gericht op het park ten zuiden van de bibliotheek, het café gericht op het plein ten noorden van de bibliotheek en langs de achtergelegen parkeergarage een aantal aansluitende dienstenzones.

Op verdieping +1 en +2 wordt de bibliotheek gesitueerd met bijhorende faciliteiten zoals kantoren, sanitair, bergingen, balies…

SEKTION 1:200
3. PLAN 3, TEKNIK
4. PLAN 4
5. PLAN 5
5,5 FÖRSAMLING / TYST LÄSESAL
6. PLAN 6
7. PLAN 7

Op verdieping +3 tenslotte de kantoren langs de noordwand van het gebouw en verder twee grote examenruimtes.

Om het onderlinge contact tussen de bouwlagen te herstellen en om voldoende daglicht tot in de kern van het diepe grondplan te brengen, wordt het gebouw van verdieping +1 tot en met + 3 opengesneden. In deze vide wordt een leeszaal 'opgehangen', tussen verdieping +1 en +2. Een aantal lichtstraten boven verdieping +3 zorgen voor het nodige daglicht. Vier verspreide kernen, deels ingekokerd in beton, deels afgewerkt met een metalen gaas bevatten de trappen.

Malmström & Edström vatten het gebouw op als een combinatie van permanente, meestal structurele delen en tijdelijke delen. Het permanente wordt vertaald in een draagstructuur van massief, in situ gestort beton, een glazen vliesgevel, een vloerafwerking in massief essenhout en bekledingen in kalksteen en donker zink. Het tijdelijke, de inrichting, wordt opgevat als losse, vrijstaande volumes in diverse felle kleuren. In samenwerking met interieurarchitect Bertil Harström wordt dit concept uitgewerkt tot en met de boekenrekken en het meubilair. De kunstenaar Fredrik Wretman doet in overleg met de architecten twee interventies: een in de vloer ingewerkte silhouet in de inkomzone van het gebouw en een inrichting van de centrale 'opgehangen' leeszaal.

Bronnen: http://www.malmstromedstrom.se

59°13'08,67" N - 17°56'30,60" O

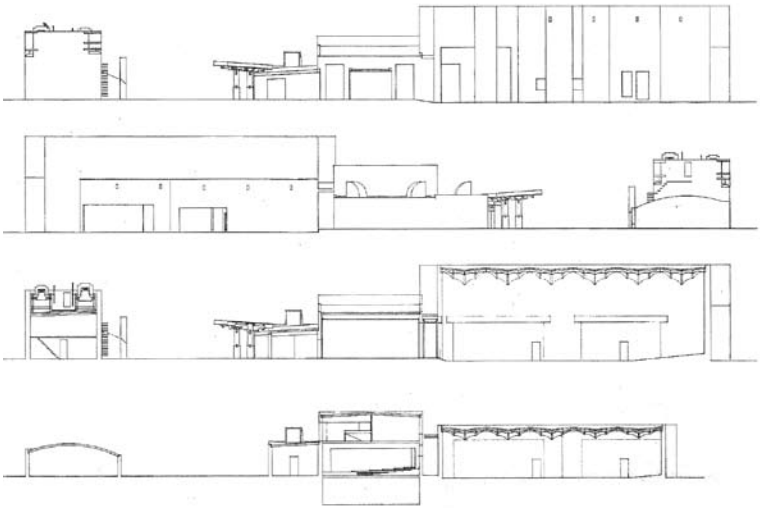

05 SIGURD LEWERENTZ
Markuskyrkan
1956 - 1963 — MALMOVÄGEN 51, BJÖRKSHAGEN, STOCKHOLM

In 1955 beslist de kerkraad van de kerkgemeenschap in Enskede om een nieuwe kerk te bouwen in Björkhagen, een nieuwe uitbreidingswijk ten zuiden van Stockholm centrum. Er worden vijf architecten uitgenodigd om deel te nemen aan een architectuurwedstrijd voor het ontwerp ervan : o.a. Georg Varhelyi, Peter Celsing en Sigurd Lewerentz. Het programma omvat een kerk, ruimtes voor de verschillende parochiale activiteiten en kantoren. De site is een laaggelegen, nogal drassig terrein, overwoekerd door berken aan de rand van Björkhagen en dat grenst aan een groot natuurgebied ten westen van Björkhagen. De site vormt een van de startpunten van Sörmlandsleden, een bijna 1000 km lang netwerk van voetpaden doorheen dit natuurgebied en de regio Sörmland.

Met een ontwerp getiteld Mellanspel (interlude) wint Sigurd Lewerentz de architectuurwedstrijd. In nauw overleg met Nils Roth, de vertegenwoordiger van de kerkgemeenschap, ontwikkelt hij het wedstrijdontwerp naar uitvoering.

Het basisconcept blijft ongewijzigd: twee complexe volumes gescheiden door een binnentuin met een ondiepe vijver (verwijzend naar het oorspronkelijke karakter van de site). Sigurd Lewerentz volgt niet de gebruikelijke O-W oriëntatie maar verdraait het complex, vermoedelijk om het evenwijdig te plaatsen aan het Sörmlandsleden voetpad. Aan de westzijde, langs de Malmovägen, een laag gebouw met de kantoren en een klokkentoren. Terwijl dit volume nog enigszins leesbaar is in de gevelritmering,

laat het complexe volume langs de oostzijde zich niet onmiddellijk doorgronden. Het in grondplan L-vormige complex bevat de kerk en het parochiecentrum. De op het eerste zicht vreemde volumetrie wordt pas duidelijk bij het verkennen van het interieur. De toegang tot de kerk ligt niet in de binnentuin, maar langs de zuidzijde van de kerk, bijna verborgen tussen de ontdubbelde gevels. Het parochiecentrum wordt wel ontsloten via de binnentuin, onder een portiek gevormd door 4 complexe houten structuren van gelamineerd hout die elk een segment van een koepel vormen. De kerk heeft een rechthoekig grondplan, verdeeld over een hoofd- en een zijbeuk, die verbonden worden door twee grote openingen in de bakstenen tussenwand. In het plafond experimenteert hij met een complex golvend ritme van dwars geplaatste bakstenen gewelven, rustend op stalen draagprofielen.

Sigurd Lewerentz werkt – net zoals in de latere Sankt Petri Kyrka in Klippan - het volledige project uit in de donkerbruine baksteen van Helsingborg's Ångtegelbruk AB. Hij experimenteert in het wand- en in delen van het plafondoppervlak met de bakstenen, en combineert dit met vloeren afgewerkt in diverse soorten keramische tegels uit Höganäs, betonnen gewelven, houten buitenschrijnwerk, gelamineerd hout, multiplex panelen en koperen dakafwerking. Voor het eerst legt hij het principe op van het niet-versnijden van de bakstenen. Enkel volledige bakstenen mogen verwerkt worden, wat resulteert in een erg brede voeg om die tolerantie te kunnen opnemen. Bovendien eist hij dat de mortel niet wordt uitgekrabd maar eenvoudigweg afgestreken, bijna uitgesmeerd. Het resultaat is een gevelvlak waarin baksteen en mortelvoeg bijna gelijkwaardig worden. Een conglomeraat waarin de baksteen haast lijkt te drijven in de mortel.

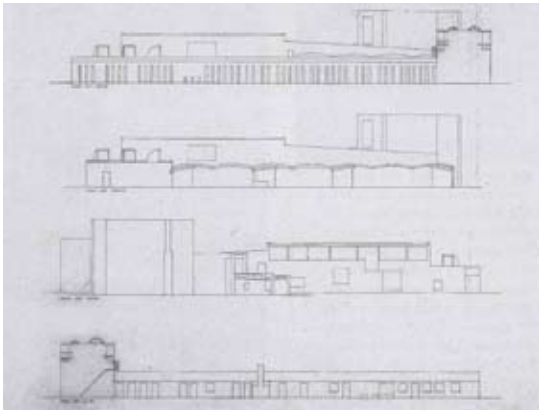

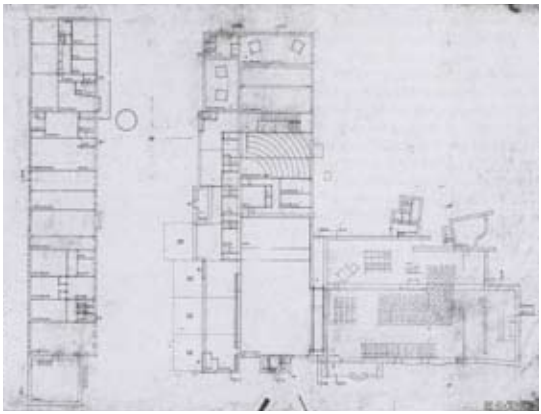
Diverse problemen die ontstaan door toepassing van de baksteen probeert hij op een eigenzinnige en meestal erg pragmatische manier op te lossen. Allerhande technische voorzieningen worden gewoon in opbouw uitgevoerd, maar telkens opgenomen in de vormentaal die hij voor ogen heeft. De gevelopeningen sluit hij op verschillende, ongewone manieren: ofwel klemt hij een vlak dubbel glas met metalen klemmen tegen de binnenzijde van de baksteenwand en spuit hij de voegen simpelweg op met silicone ofwel plaatst hij een raamgeheel gewoon koud in de opening waarbij de onvermijdelijke voeg gewoon opgekit wordt met zwarte silicone. De regenwaterafvoer gebeurt niet via een traditionele hanggoot op de grens van dak en wand, maar via een aantal schuin verlopende strips koper op het dakvlak die telkens naar een open standleiding afvoeren.

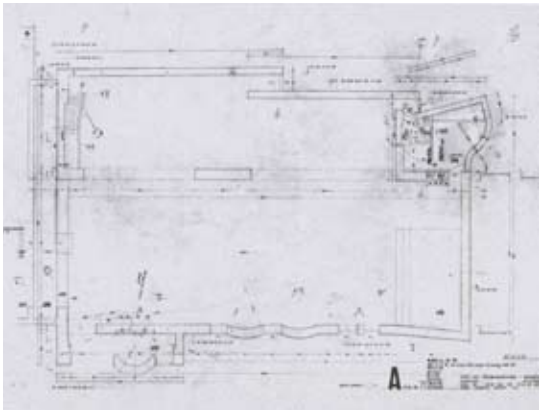
Bronnen: Sigurd Lewerentz 1885 - 1975,Edited by Nicola Flora, Paolo Giardiello, Gennaro Postiglione with an essay by Colin St John Wilson, 2001, Electa

http://www.stockholmsstift.se - diverse websites

59°17'31,93" N - 18°07'02,04" O

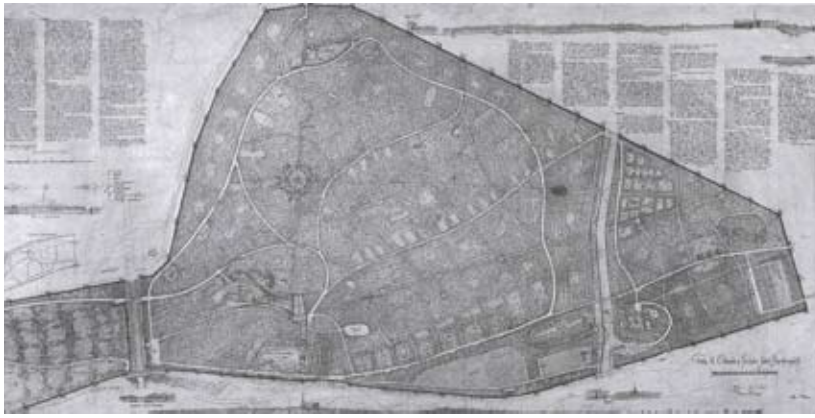
06 GUNNAR ERIK ASPLUND EN SIGURD LEWERENTZ
Skogskyrkogården

SOCKENVÄGEN, ENSKEDE, STOCKHOLM
SKOGSKYRKOGÅRDEN (G.E. ASPLUND & SIGURD LEWERENTZ): 1914 — 1961
SKOGSKAPELLET (G.E. ASPLUND): 1917 — 1921
UPPSTÅNDELSEKAPELLET (S. LEWERENTZ): 1921 — 1925
TALLUMPAVILJONGEN (G.E. ASPLUND): 1922 — 1923 (RENOVATIE 1998)
SKOGSKREMATORIET MED TRE KAPELL (G.E. ASPLUND): 1937 — 1940
STENMUREN (S. LEWERENTZ): 1923 - 1932
MEDITATIONSLUNDEN (S. LEWERENTZ): 1958 — 1961

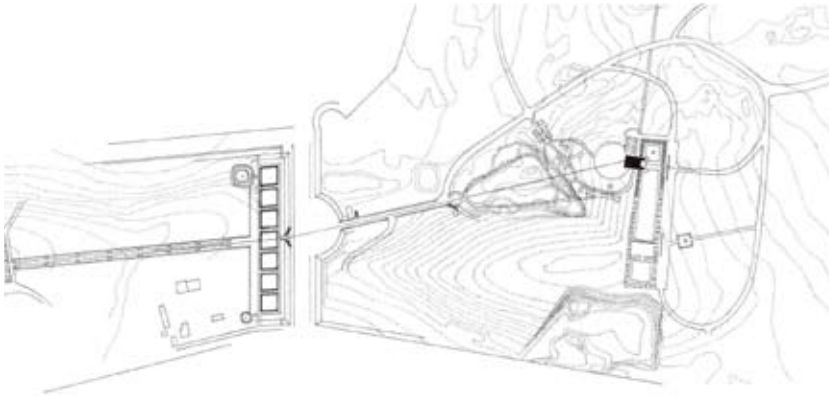
Het Skogskyrkogården ('Woodland Cemetery' of 'Bosbegraafplaats') wordt in het begin van de 20ste eeuw ontwikkeld als een uitbreiding van de bestaande Zuidelijke Begraafplaats van Stockholm. Onder impuls van K.G. Hellström stelt het stadsbestuur van Stockholm een site van ongeveer 85 ha (later vergroot tot bijna 100 ha) ten zuiden van de bestaande begraafplaats ter beschikking. Het licht heuvelende gebied is een oude groeve die overwoekerd is door naaldbomen.
Tussen september 1914 en mei 1915 wordt een architectuurwedstrijd georganiseerd met de expliciete vraag om de kwaliteiten van het bestaande landschap maximaal te respecteren en te integreren in het nieuwe ontwerp. Sigurd Lewerentz en Gunnar Erik Asplund winnen de wedstrijd met het ontwerp 'Tallum'. Terwijl vele andere inzendingen vertrekken vanuit a priori vormen (bv. rigide gridpatronen die ongeacht het reliëf worden ingetekend), laten Lewerentz en Asplund zich leiden door het bestaande reliëf en bos om het programma van wegen, voetpaden en voorzieningen te organiseren. Ze

gebruiken het landschap bovendien om een aantal archetypes te evoceren (bv. de oude grafheuvels rond Gamla Uppsala). Op vraag van de jury wordt het wedstrijdontwerp verder uitgewerkt en aangepast aan een aantal opmerkingen. Lewerentz ontwerpt een monumentalere toegang door het invoegen van een ommuurd half-cirkelvormig voorplein dat meteen ook de link vormt naar de bestaande Zuidelijke Begraafplaats. Lewerentz en Asplund maken ook grote stukken van de site vrij om het contrast tussen open grasvlakten en het gesloten bos te versterken. De individuele graven worden in groepen ondergebracht in het uitgedunde bos. Alle graven worden voorzien van bescheiden en gelijkaardige grafstenen, symbool voor het feit dat iedereen gelijk is in de dood. Begin 1920 is de algemene aanleg uitgevoerd en wordt de Skogskyrkogården begraafplaats officieel geopend. In de loop van de volgende 15 jaar bouwen zowel Lewerentz als Asplund een aantal voorzieningen op de begraafplaats en ontwikkelen ze hun ideëen over sacrale architectuur en landschapsontwerp verder.

1916

1920

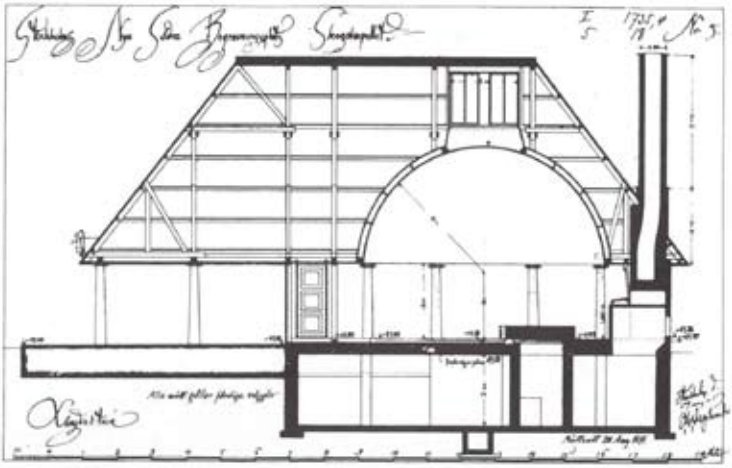
1936

Skogskapellet ('Boskapel') – G.E. Asplund

In de eerste versies van het landschapsontwerp voorzien Asplund en Lewerentz de centrale voorzieningen zoals kapellen, crematorium en bijhorende faciliteiten op de lange heuvelrug, dwars op de toegangsweg. De N-Z oriëntatie van de kapel (in plaats van de gebruikelijke O-W oriëntatie) en vooral de grote omvang leidt tot discussies. De economische depressie na de Eerste Wereldoorlog zorgt er vervolgens voor dat deze plannen voorlopig worden opgeborgen en dat aan Asplund wordt gevraagd om een kleinere kapel te bouwen, centraal in de begraafplaats.

Achter de heuvelrug, op een vlak deel van de begraafplaats, ommuurt Asplund een deel van het oorspronkelijke bos en plaatst middenin een O-W georiënteerde kapel, die bestaat uit een volume met portico waarboven een hellend dak is geplaatst. De kapel refereert in de portico met houten kolommen aan de klassieke vormentaal, maar door het laag geplaatste hellende dak en detaillering ervan evenzeer aan een primitieve, vernaculaire architectuur. Tegenover het donkere bos, versterkt door het lage plafond van de portico, plaatst Asplund een licht interieur. Binnen het volume van de kapel bakent Asplund in grondplan een cirkelvormige ruimte af met een achttal kolommen, waarboven hij – binnen het volume van het hellende dak – een zo groot mogelijke koepel met daklicht plaatst.

Aan de noordzijde van de kapel graaft Asplund het mortuarium deels in en laat het overwoekeren door het bos. Aan de zuidzijde plaatst Asplund een verdiepte begraafplaats voor kinderen.

Uppståndelsekapellet ('Kapel van de Heropstanding') – S. Lewerentz

Na de inwijding van de Skogskapellet in 1921 krijgt Sigurd Lewerentz de opdracht om een tweede kapel te bouwen, maar ditmaal duidelijker geënt op het omgevingsontwerp voor de begraafplaats. Op het uiteinde van de N-Z gerichte Sju Brunnars Stig (letterlijk vertaald 'De weg van de zeven bronnen') ontwerpt Lewerentz de Kapel van de Heropstanding. Om te voldoen aan de vraag naar een traditionele O-W oriëntatie van de kapel, plaatst hij het bouwvolume dwars op de Sju Brunnars Stig. Asymmetrisch langs de noordgevel, in de as van de Sju Brunnars Stig plaatst hij een imposante portico als toegang naar de kapel. Het interieur van de kapel wordt aangelicht door een raam in de zuidgevel en bepaald door een katafalk en altaar in het oosten en een tweede toegangsdeur in het westen. Lewerentz ontwerpt een opeenvolging van wisselende en soms contrasterende indrukken. Hij ziet de Sju Brunnars Stig als toegangsweg naar de kapel, doorheen het bos dat steeds donkerder wordt. Aanvankelijk begeleiden nieuw aangeplante berken het pad, maar algauw duiken de oorspronkelijke maar deels uitgedunde dennen op. In het laatste deel plaatst Lewerentz sparren. In tegenstelling daarmee het lichte interieur van de kapel. De rouwenden verlaten de kapel via de westelijke deur en vervolgen hun weg via een andere route doorheen de begraafplaats.

Tallumpaviljongen (G.E. Asplund): 1922 – 1923 (renovatie 1998)

In het zuidelijke deel van de begraafplaats realiseert Asplund een dienstgebouw voor het personeel van de begraafplaats. Het merkwaardige, groen geschilderde gebouw is samengesteld uit vier piramidevormige daken, bekleed met groen geoxideerd koper. Binnenin zijn een droogruimte, berging en twee afzonderlijke eetruimtes met keuken ingericht. In 1998 wordt het gebouw volledig gerenoveerd en krijgt het een nieuwe functie, nl. tentoonstellingspaviljoen voor de volledige begraafplaats.

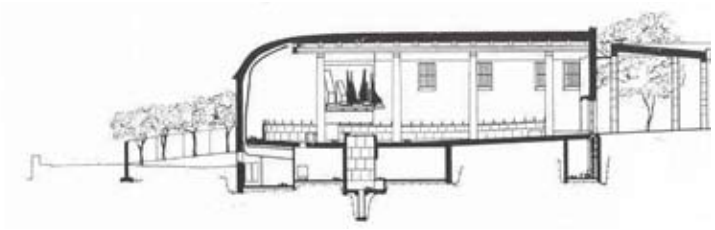
Skogskrematoriet med tre kapell (G.E. Asplund): 1934 – 1940

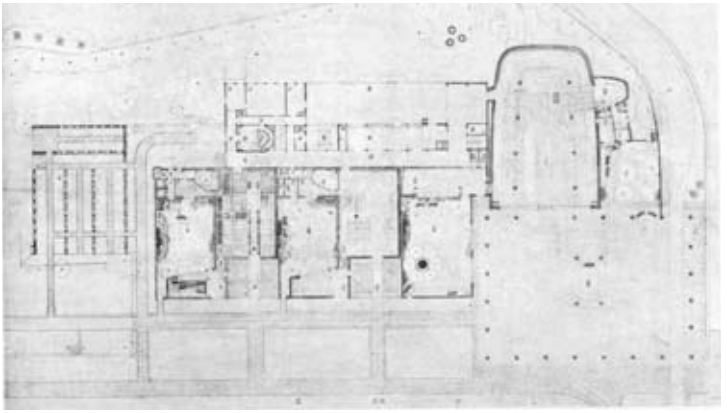
Vanaf 1930 wordt het algemene landschapsontwerp van de begraafplaats verder uitgewerkt. Lewerentz en Asplund werken de daaropvolgende jaren diverse voorstellen uit, maar pas na consult van Ragnar Östberg, Lars Israel Wahlmann en Sigurd Curman wordt een definitief ontwerp afgerond. De huidige positie van het crematorium met bijhorende kapellen wordt daarin vastgelegd. De beheerraad van de begraafplaats, onder leiding van Yngve Larsson beslist in 1934 om enkel Asplund aan te stellen als architect voor die gebouwen. Ze zijn het eindeloos herwerken van de ontwerpen door Lewerentz (zelfs tijdens de uitvoeringsfase) meer dan beu. Lewerentz reageert woedend en breekt definitief met Asplund.

In 1936 presenteert Asplund een definitief ontwerp. Hij plaatst het gebouwencomplex niet in de as van de toegangsweg van de begraafplaats, maar verschuift het naar links. Enkel de grote portico blijft zichtbaar vanaf de toegang tot de begraafplaats,

langs Sockenvägen. Vanaf het eindpunt van de monumentale toegangsdreef leidt een voetpad, de zgn. 'Weg van het Kruis' naar de grote portico op de heuvelrug. Langs dat voetpad plaatst Asplund een lage muur en een scherm van bomen om de verderop liggende ontsluitingsweg van het mortuarium aan het zicht te onttrokken. Tussen die bomen worden verschillende colombaria ingericht, onderling verbonden door een tweede voetpad dat uiteindelijk uitmondt in de grote portico.

Deze imposante structuur, met een panoramisch zicht over het centrale deel van de begraafplaats fungeert als een verzamelplaats voor de rouwenden. Het sobere beeld van natuursteen kolommen met een licht hellende houten dakstructuur verbergt een complexere structuur: de kolommen zijn in feite beton kolommen rond ingestorte staalprofielen die bekleed zijn met natuursteen, de primaire dakstructuur zijn stalen profielen waaronder een houten structuur en beplanking is opgehangen. Centraal in het dakvlak is een opening gelaten, waaronder Lundquist's 'Monument van de Heropstanding' is geplaatst. Naast de grote portico is de Heliga Korsets Kapell ('Kapel van het Heilig Kruis') geplaatst. Voor de grote portico nog twee kleinere kapellen, Trons Kapell en Hoppets Kapell ('Kapel van het Geloof' en 'Kapel van de Hoop') elk met een binnentuin en wachtruimte voor de rouwenden. Achter de drie kapellen is het mortuarium geplaatst, langs een dienstweg.

Stenmuren (S. Lewerentz): 1923 - 1932

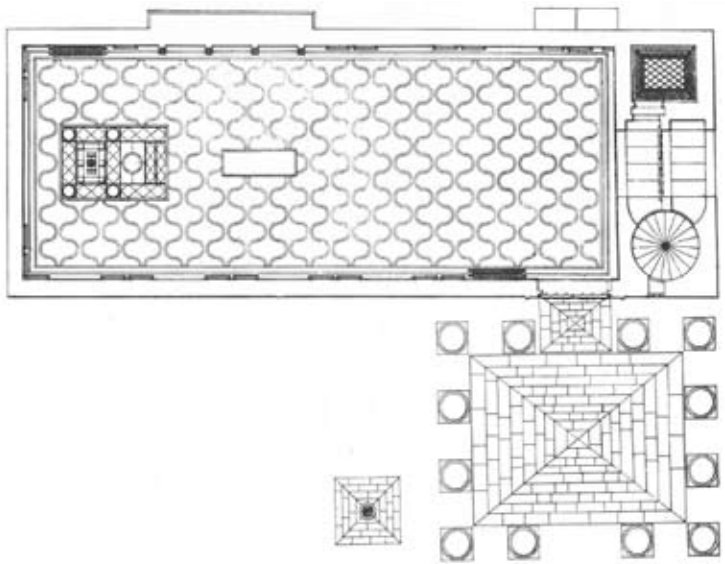
De begraafplaats wordt tussen 1923 en 1932 ommuurd met een 3,6 km lange massieve wand samengesteld uit plaatselijk ontgonnen kalksteen.

Meditationslunden (S. Lewerentz): 1958 – 1961

Meer dan twintig jaar na zijn breuk met Asplund, aanvaard Lewerentz de opdracht om een laatste element toe te voegen aan de begraafplaats: Almhöjden ('Grove of Remembrance' of 'Bos van de herinnering'). Het vormt het andere eindpunt van de Sju Brunnars Stig, precies 888 m verwijderd van de Upståndelsekapellet. Op de heuveltop plaatst Lewerentz in een rechthoekig grondplan een lage ommuring, omgeven door bomen. Rondom een panoramisch zicht op het centrale deel van de begraafplaats.

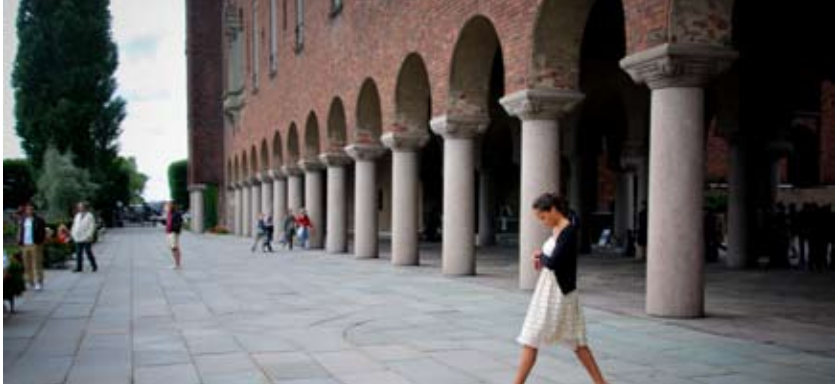
Bronnen: Sigurd Lewerentz 1885 - 1975, Edited by Nicola Flora, Paolo Giardiello, Gennaro Postiglione with an essay by Colin St John Wilson, 2001, Electa / Gunnar Asplund, Peter Blundell Jones, 2006, Phaidon Press / http://www.skogskyrkogarden.se

59°16'45,47" N - 18°05'52,39" O

07 RAGNAR ÖSTBERG
Stadshuset
1907 - 1923 — HANTVERKARGATAN 1, STOCKHOLM

In 1907 beslist het stadsbestuur van Stockholm om een nieuw stadhuis te bouwen op de oostelijke punt van het Kungsholmen eiland, tegenover Södermalm en Riddarholmen. De restanten van een imposant molengebouw, Eldkvarn, dat in 1878 op een spectaculaire manier volledig uitbrandde, werden hiervoor gesloopt.

Na een architectuurwedstrijd worden een vijftal architecten geselecteerd: Ragnar Östberg, Carl Westman, Ivar Tengbom, Ernst Torulf en Carl Bergsten. Na een tweede ronde wordt Ragnar Östberg uitgeroepen als winnaar. In zijn uitvoeringsontwerp zal hij een aantal elementen uit de andere inzendingen opnemen, o.a. Carl Westman's ontwerp voor een toren. Tussen 1911 en 1923 realiseert Östberg het gebouw, terwijl hij nog herhaaldelijk het ontwerp bijstuurt en aanpast.

Östberg verwijst naar de italiaanse renaissance-paleizen als voornaamste inspiratiebron. Het rechthoekige grondplan wordt immers opgebouwd rond 2 zogenaamde piazza's : een binnenruimte aan de westzijde van het gebouw, de Blå Hallen of Blauwe Zaal en een buitenruimte aan de oostzijde, de Borgargården (of het 'Burgerhof'). In de zuidoostelijke hoek van het grondplan is een 106 m hoge toren geplaatst, bekroond met drie kronen, een symbool van de zweedse natie, om de tegenstelling tussen het alomtegenwoordige water en de gebouwen van Stockholm kracht bij te zetten.

Het stadhuis is een mooi voorbeeld van het Nationaal Romanticisme in Zweden in zijn gebruik van authentieke materialen en een beheerste vormentaal met een aantal accenten uit vernaculaire of vreemde architecturen. Het gebouw is volledig opgebouwd in een rode baksteen die in Stockholm in de vorige eeuwen veelvuldig werd toegepast in kerken en kloosters: de zgn. 'Munktegel' of 'monnikenbaksteen' uit de Linafabriek in Södertälje (een stad op 30 km ten zuiden van Stockholm).

Naast het Stadshuset, langs het water ligt het Stadshusparken met ondermeer een standbeeld van Engelbrekt Engelbrektsson, een zweedse volksheld uit de 15de eeuw.

59°19'40,26" N - 18°03'18,37" O

08 GUNNAR ERIK ASPLUND
Stockholms Stadsbibliotek
1918 - 1928 — ODENGATAN 63, STOCKHOLM

De stadsbibliotheek van Stockholm kent een lange ontstaansgeschiedenis. Al in 1910 wordt door het stadsbestuur van Stockholm een commissie opgericht voor de bouw van een nieuwe bibliotheek in het centrum van Stockholm. Pas in 1918 komt het project in een stroomversnelling door een donatie van 1 miljoen SEK door de Knut och Alice Wallenbergs Stiftelse voor de oprichting van een nieuw bibliotheeksgebouw. Na dat Carl Westman weigert, wordt Gunnar Erik Asplund aangesteld om het bouwprogramma te onderzoeken en een architectuurwedstrijd voor te bereiden. Hij bezoekt een aantal bibliotheken in Groot-Brittannië, Duitsland en de Verenigde Staten. Vooral Albert Kahn's Minnesota University Library en Michigan University Library maken indruk op Asplund: eenvoudige, orthogonale plattegronden met leesruimtes rond een centrale ruimte. Ook het toendertijd vernieuwende concept van vrij toegankelijke boekenrekken pikt Asplund in de Verenigde Staten op. Het verslag van die studiereizen maakt duidelijk indruk op de commissie, want in plaats van een architectuurwedstrijd te organiseren stellen ze Asplund rechtstreeks aan als architect voor de nieuwe bibliotheek.

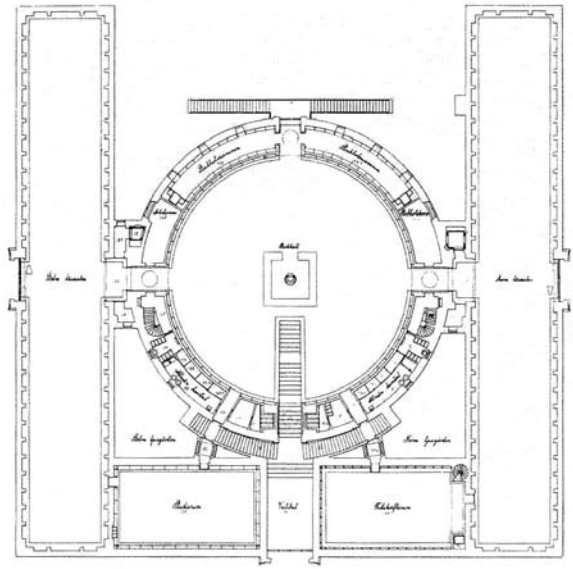
Het stadsbestuur van Stockholm stelt een locatie op de hoek van Sveavägen en Odengatan, aan de voet van Observatoriekullen ter beschikking. Asplund krijgt de opdracht om de volledige locatie te onderzoeken en een geschikte locatie voor het bibliotheeksgebouw voor te stellen. Asplund ontwikkelt een stedenbouwkundig plan waarbij verschillende monumentale gebouwen als visuele landmarks worden ingezet. Op de hoek van Sveavägen en Odengatan voorziet hij een pleinruimte vóór het bibliotheekgebouw, zodat er voldoende ruimte blijft voor een perspectief op Observatiekullen (een heuvel met uitzichtpunt) achter het bibliotheekgebouw. Langs het bibliotheekgebouw wordt een park en een nieuw universiteitsgebouw voorzien. Uiteindelijk wordt beslist om de bibliotheek terug naar de hoek van Sveavägen en Odengatan te verschuiven en op een sokkel te plaatsen. Ook het park naast de bibliotheek wordt uiteindelijk uitgevoerd, als overgang naar het hoger gelegen Observatiekullen.

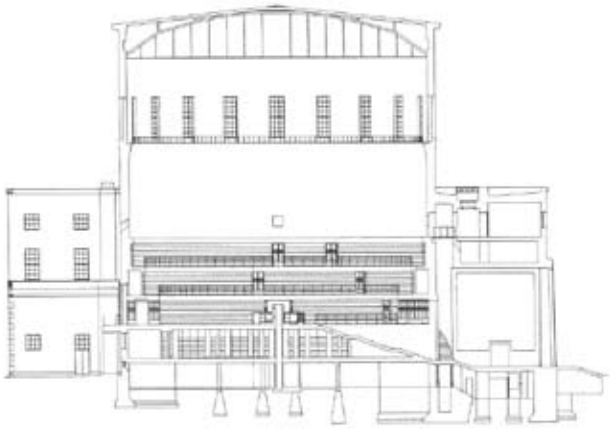
De vormentaal van de bibliotheek ligt van meet af aan vast: een combinatie van een rechthoekig grondplan met een centrale ronde ruimte om te kunnen beantwoorden aan de diverse toegangen (vanaf de Odengatan, Sveavägen, het park) Aanvankelijk wil Asplund de centrale ruimte nog overkappen met een grote, ronde koepel met daklichten. Maar na zijn teleurstelling in het visuele effect van de koepel in de Skogskapellet in Skogskyrkogården in Enskede en door twijfels over de hoeveelheid daglicht die nog zal binnendringen via die koepel, beslist Asplund om in plaats daarvan een hogere drum met een ritme van verticale gevelopeningen te voorzien op de centrale ruimte. De gevelvlakken van het gebouw evolueren wel van een baksteen uitvoering met vrijstaande monumentale inkomportalen naar een soberder afwerking in geschilderde pleister. De monumentale, vrijstaande inkomportalen worden gereduceerd tot een eenvoudig natuursteen kader in het gevelvlak, licht konisch om het verticale perspectief vanaf de straat nog te versterken. Het interieur wordt ontwikkeld als een ruimtelijke opeenvolging van sterk contrasterende ruimtes. De vestibule is een donkere, smalle en hoge ruimte met een smal perspectief naar de centrale ruimte. Een lange, erg smalle en lage trapzone leidt in twee vluchten trappen naar de imposante, centrale ruimte. Van hieruit zijn de diverse leesruimtes bereikbaar. Een westvleugel wordt in 1932 toegevoegd zodat de centrale ruimte rondom ingesloten wordt.

In 2007 wordt een internationale architectuurwedstrijd voor de uitbreiding van de bibliotheek gewonnen door de onbekende Duitse architecte Heike Hanada.

Bronnen: Gunnar Asplund, Peter Blundell Jones, 2006, Phaidon Press

59°20'36,64" N - 18°03'20,19" O

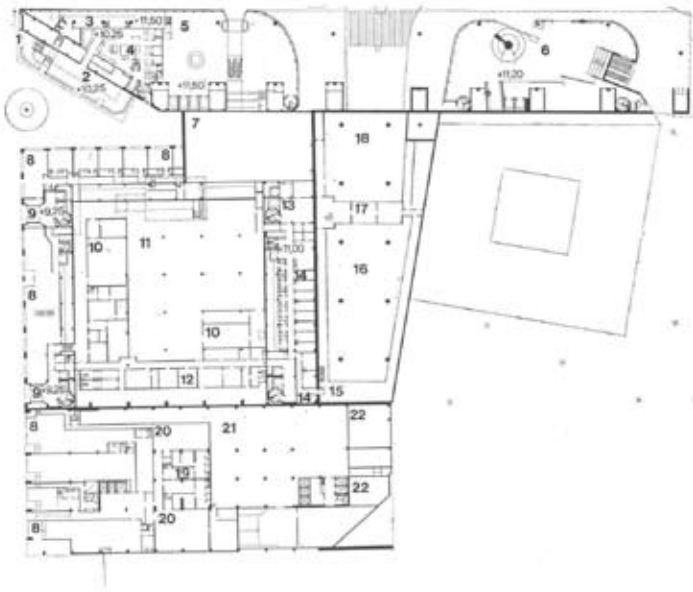

09 PETER CELSING
Kulturhuset
1966 - 1974 — SERGELS TORG 7, STOCKHOLM

Het Kulturhuset ligt langs het Sergels Torg (Sergel's Plein), een plein in het centrum van Norrmalm, genoemd naar de 18de eeuwse beeldhouwer Johan Tobias Sergel. Het O-W georiënteerde plein is een onderdeel van de zgn. Norrmalmsreglerin-gen, een omvangrijk renovatieproject uit de jaren 1950-60-70 waarbij het kleinschalige stadsweefsel van de historische Klara-wijk werd weggevaagd en vervangen door groot-schalige verkeersinfrastructuur en modernistische gebouwen (o.a. de vijf hoogbouw kantoorgebouwen, Hötorgshusen van David Helldén, Sven Markelius, Anders Tengbom, Erik Lallerstedt en Backström & Reinius).

Sergels Torg kent drie delen:

- een verzonken voetgangersgebied, Plattan, afgewerkt met grote, driehoekige tegels in zwarte en witte kleur en door een brede trappenzone verbonden met de drukke winkelstraat Drottninggatan (de Koningsstraat),
- een rond punt van drie belangrijke verkeersaders in het centrum rond een 37 m hoge glazen obelisk, Kristallvertikalaccent (1964 – 1974) van de kunstenaar Edvin Öhrström.
- een kleine open ruimte onder het vijfde Hötorget gebouw

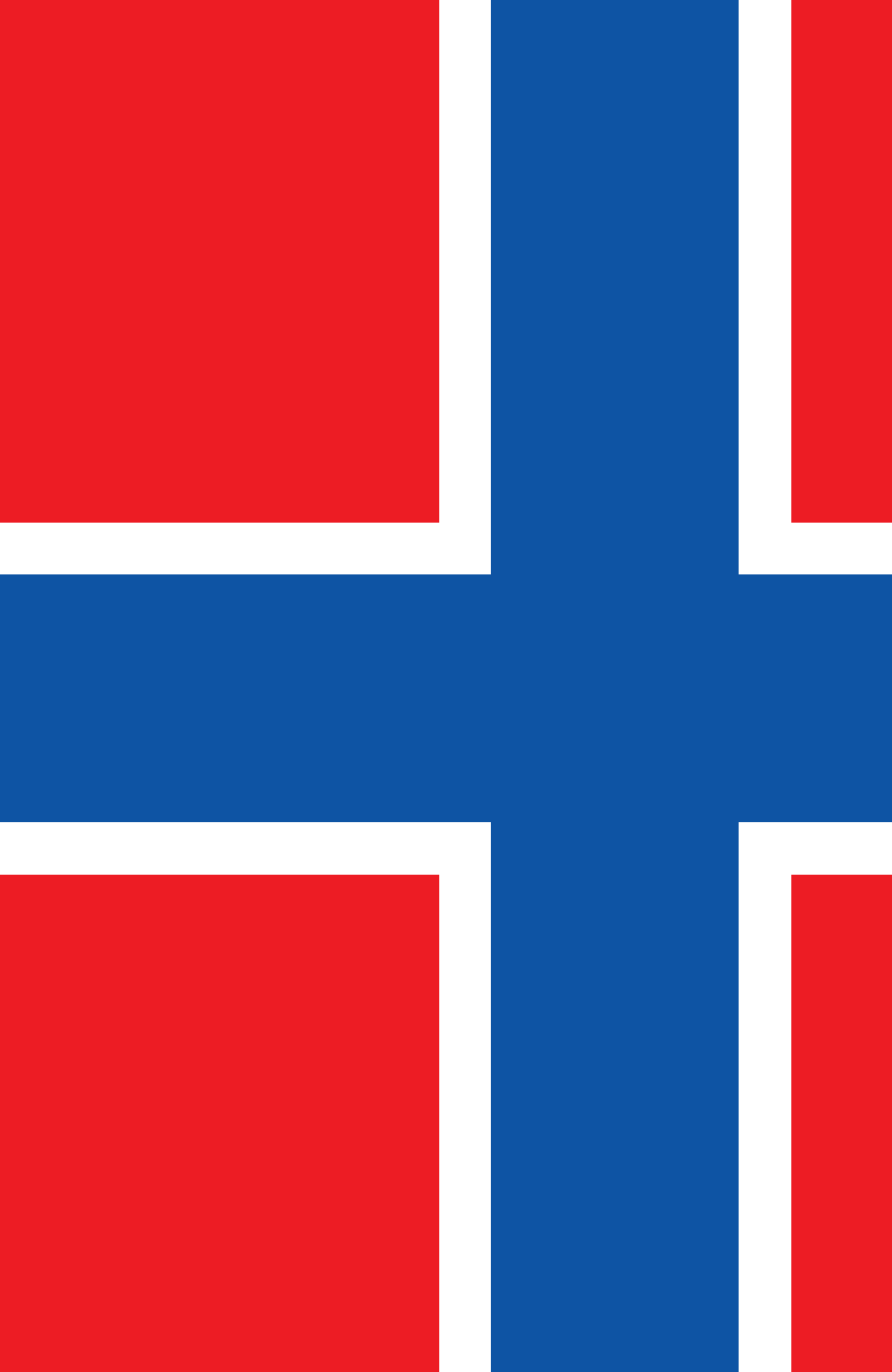

Level 3 plan, 1:1500.

1. Entrance to Studio theatre
2. Café
3. Restaurant
4. Kitchen
5. Entrance concourse, parliament chamber
6. Exhibition area
7. Studio theatre
8. Shops
9. Entrance
10. Electrical plant rooms
11. Sanitary services
12. Changing rooms, etc.
13. Studios, etc.
14. Dressing rooms.
15. Circle
16. Cabaret, upper part
17. Control rooms, etc.
18. Arena theatre, upper part
19. Sauna, changing rooms
20. Gymnasium
21. Fan room
22. Level 2, upper part

Om de explosieve commerciële ontwikkeling van Norrmalm in de jaren 1950-60 te counteren, beslist het stadsbestuur van Stockholm in 1965 om een nieuwsoortig cultuurhuis te bouwen aan de zuidzijde van Sergels Torg. Peter Celsing wint de architectuurwedstrijd voor het Kulturhuset met een ontwerp dat over zeven bouwlagen een open grondplan biedt aan een veelvoud van functies : tentoonstellingsruimtes voor kunst, fotografie en design, diverse winkels, workshopruimtes, cafés, een restaurant met dakterras. Langs het Sergels Torg is het gevelvlak volledig beglaasd om het contact met dat stedelijk plein te behouden, opeenvolgende roltrappen zorgen voor een vlotte verbinding van de opeenvolgende verdiepingen.
Een Centre Pompidou avant la lettre, dat ook nu nog erg populair blijft met zo'n 3 miljoen bezoekers per jaar.

59°19'55,50" N - 18°03'54,51" O

NOORWEGEN

INLEIDING

NOORSE ARCHITECTUUR EN DESIGN

RAF DE SAEGER

Noorwegen is bij het brede publiek gekend als een land van weidse valleien, fjorden en watervallen, dit alles ver weg van het stadsgewoel. Buitenlandse toeristen spreken je aan op de gekende beelden van de midzomernacht of de donkere dagen tijdens de wintermaanden. Het is een sfeerbeeld waarin dit Noorse landschap onlosmakelijk verbonden wordt met de blokhut en met de middeleeuwse houten staafkerk. Zelfs vandaag inspireren deze gebouwen nog velen en wordt de belevingswereld vaak teruggebracht tot de herkenning van het samensmelten van het gevoel van beschutting en het mysterie van het 'donkere licht'.

Noorwegen is daarenboven een enorm uitgestrekt land. Afstanden spreken pas tot de verbeelding als men weet dat de directe afstand tussen het meest noordelijke punt en het meeste zuidelijke punt ongeveer overeenstemt met de afstand tussen dit meest zuidelijke punt en Rome. Elke reiziger weet dat vanaf dit zuidelijke punt van Noorwegen tot Rome talrijke lokale tradities bestaan, elk met hun specifieke architecturale 'présence'. Het is dan ook niet verwonderlijk dat in de loop van de geschiedenis, binnen de Noorse uitgestrektheid, eveneens zeer lokale en gevarieerde bouwtradities zijn ontstaan. Meer nog, het Noorse binnenland werd gedurende eeuwen nauwelijks ontsloten en het leven speelde zich af binnen de omsluitende valleigebieden. Boerenfamilies leefden min of meer geïsoleerd van elkaar, wat ertoe leidde dat lokale tradities zich gedurende lange tijd 'ongeschonden' hebben gehandhaafd. In een aantal streken – zoals in Setesdal – werd zelfs tot laat in de 19de eeuw, de lokale eigenheid zeer levendig gehouden in gebouwen, gebruiksvoorwerpen en klederdrachten. In deze vallei zijn dan ook de meest authentiek bewaard gebleven voorbeelden van het rurale Noorse leven terug te vinden.

Eén kenmerk hebben deze diverse tradities echter gemeen. Gebouwen in de dorpen en zelfs in steden werden overwegend opgetrokken uit hout – het materiaal dat ten overvloede in de leefwereld van elke Noor aanwezig is. De toepassing van dit materiaal kenmerkt hoofdzakelijk de zogenaamde volksarchitectuur van Noorwegen.

DE NOORSE VOLKSARCHITECTUUR. DE RURALE CONTEXT.

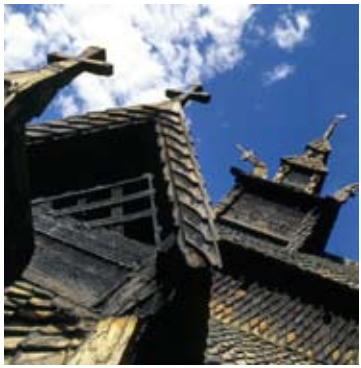
De Noorse volksarchitectuur wordt binnen de rurale context gekenmerkt door de kleine afzonderlijke gebouwen die zich op één of andere manier clusteren rond een open binnenplaats of langsheen een landweg. Op die manier wordt het leven binnen een boerderij – een 'gardstun'- georganiseerd.
Bij nader toezien valt het op dat een aantal gebouwtjes een bijzondere functie hebben. In het ene worden bv. de woonvertrekken ondergebracht, het andere is een schuur en nog een ander optrekje staat met een pronkerige mysterieuze fierheid te midden de hele nederzetting. Elkeen heeft daarenboven een bijzondere naam. Zo spreekt men resp. van een 'stue', een 'låve' en een 'loft'.

De basis voor de constructie van al deze houten gebouwen bestaat blijkbaar uit een stapeling van horizontale boomstammen. Men kan de indruk krijgen dat dit principe leidt tot simpele en zelfs banale constructies.
Maar schijn bedriegt! Dit eenvoudig concept, dat bestaat uit een combinatie van twee evenwijdige horizontale boomstammen met loodrecht hierop twee andere evenwijdige horizontale boomstammen leidt tot een systematische stapeling die een – meestal rechthoekige – ruimte afsluit. Deze techniek wordt in de houtarchitectuur omschreven als de zgn. 'blokbouw'.
In een meer ontwikkelde vorm, als symbool van een lokaal gekoesterd vakmanschap, leidt deze stapeling tot een verstrengeling van balken met een sierlijk uitgesneden overkraging. Deze bouwwijze heeft zelfs tot op heden haar deugdelijkheid bewezen en vindt in de gekende 'blokhut' nog een actuele toepassing.

In een aantal opmerkelijk gedecoreerde gebouwen wordt blijkbaar nog een andere techniek aangewend. In combinatie met de eerder beschreven blokbouwtechniek wordt, bij de constructie van de voorbouw – de 'veranda' zo men wil – van de 'stue' en de uitbouw van de 'loft', de techniek van een 'raamwerk' toegepast. Het laatst genoemde soort gebouw heeft niets te maken met wat vandaag populair als een 'loft' wordt gedefinieerd. In oorsprong zijn dit kleine schatkamers waar de plaatselijke boerengemeenschap hun meest kostbare bezittingen in onderbrachten en die in geval van vijandelijke aanvallen zelfs als laatste verdedigingspost fungeerden. Omwille van al het kostbare dat door deze gebouwen diende 'gevrijwaard' te worden, werden ze als machtssymbolen van de lokale gemeenschap beschouwd. De 'loft' werd daarenboven opgetild van de bodem en op rotskeien geplaatst, vaak ook ter bescherming tegen het ongedierte. Rijkelijke sculpturen sieren de gevels van deze kleinoden en geven tot op de dag van vandaag een zekere 'status' aan de plaatselijke gemeenschap.

De toepassing van dit raamwerk vindt zijn oorsprong in de zogenaamde ‘staafbouw’ met de houten ‘staafkerken’ als voorbeeld.
Daar waar de ontwikkeling van de blokbouw, in al zijn varianten, een verspreid karakter vertoont over diverse Noord- en Zuid- Europese landen, wordt de staafkerk als typisch Scandinavisch, meer zelfs, als Noors omschreven. Met de kerstening van de noordelijke contreien in de periode 1000 - 1100 kende men ook de ontwikkeling en de bloeitijd van deze bouwwerken vanaf de 10de eeuw tot laat in de middeleeuwen.
De basis voor de zgn. staafbouw is de‘palissadebouw’. Het is de techniek waarbij een gesloten wand ontstaat door middel van verticale boomstammen die naast elkaar in de grond werden geheid. Het was een kwetsbare techniek waarbij het deel van de boomstammen in de grond snel wegrotte. Men vond een oplossing voor dit euvel door eerst een stevige balk op wat rotsen te leggen waarop verder een raamwerk van vertikale kolommen en horizontale liggers werd opgebouwd.
In een verdere evolutie ontstaan ingenieuze knooppunten die dit raamwerk tot een solide structuur maken en waarbij dit draagkader verder kan worden ingevuld met verticale panelen.
De mysterieuze donkere ruimten van de staafkerken met hun halfopen rondgang en hun gedecoreerde deuren, waarop verstrengelde figuren met mythologische draken zijn uitgesneden, vormen een hoogtepunt in de verdere ruimtelijke uitbouw van dit constructief principe. Bij het interieur roepen de spantstructuren die het dak ondersteunen een heel eigen sfeer op. Turend in deze donkere dakruimte wordt het beeld van een omgekeerd vikingschip zeer levendig.
Aan de buitenkant suggereert de ‘staafkerk’, zoals deze van Heddal of Borgund, met een opeenstapeling van torentjes en daken, versierd met drakenkoppen, een wereld waarin de mythologische verhalen, zoals ze voorkomen in o.a. de Edda, een tastbaar gezicht verkrijgen.

Voorbeelden van al deze lokale bouwtradities zijn te vinden in de boerderijen die in het landschap nog steeds bewaard zijn gebleven en in de zeldzaam overgebleven staafkerken die de tand des tijds hebben overleefd. Het is de verdienste van onder meer monumentzorg –'Riksantikvaren'- en de talrijke openluchtmusea dat heel wat lokale 'ensembles' van gebouwen in situ gevrijwaard zijn en, mits aanpassing aan het huidige comfort, in hun oorspronkelijke bestemming als boerderij heden nog functioneren.
De staafkerken waren een heel ander lot beschoren. Daar waar in de middeleeuwen ruim 1000 van zulke kerken verspreid over Noorwegen werden opgetrokken, blijven er vandaag nauwelijks 28 exemplaren van over. Zij worden als 'kroonjuwelen' behandeld en zijn toeristische toppers.

Twee wetenschappers verdienen hier een bijzondere plaats voor hun bouwhistorisch onderzoek dat ze, gedurende meer dan een halve eeuw, hebben uitgevoerd. Arne Berg - met zijn publicaties over de profane middeleeuwse houtbouw en Håkon Christie - met de studie van de middeleeuwse staafkerken en bij uitbreiding de beschrijving en onderzoek van de middeleeuwse kerken in het algemeen, hebben baanbrekend werk verricht. Hun publicaties zijn actuele standaardwerken en vormen de basis voor de verdere inventarisatie van dit patrimonium.
In de studie van dit Noorse werelderfgoed vormen zij de onvervangbare schakels tussen de historische referenties met onder meer I.C.Dahl, L.Dietrichson, H. Vreim en R Hauglid en de huidige generatie onderzoekers die in de diverse instituten en centra werkzaam zijn.

Bijzondere aandacht verdienen eveneens de talrijke openluchtmusea die veelal de lokale tradities uit de plaatselijke valleien – de zgn. 'dalen' – op een zowel wetenschappelijk als toeristisch aantrekkelijke wijze presenteren door middel van de gebouwen en de talrijke gebruiksvoorwerpen. Met dit laatste wordt het Noorse design - zonder dat dit woord in die tijd reeds bestond - geïntroduceerd.
Waar de meeste openluchtmusea de lokale eigenheden tonen, is het Norsk Folkemuseum Bygdøy, nabij Oslo, beroemd om een collectie van gebouwen uit diverse Noorse regio's. Dit openluchtmuseum, gesticht in 1894, opende officieel in 1902 en is, binnen Europa, één van de oudste in haar soort.

DE STEDELIJKE CONTEXT

De typisch houten gebouwen kenmerken niet alleen het platteland. Ook in de middeleeuwse handelscentra werden heel wat gebouwen opgetrokken in hout. In steden zoals Trondheim spreekt men over de 'houten paleizen' met het koninklijk verblijf, de

Stifsgården (1774-1778) - midden in de stad opgetrokken - als bekendste voorbeeld. Bergen, Stavanger, Kongsberg,… het zijn maar enkele namen van de talrijke steden die in hun toeristische routes nog steeds de rijkdom van deze eeuwenoude houttraditie tonen.

Zelfs in de meest urbaan ontwikkelde stad Oslo herinneren nog enkele centraal gelegen gebouwen aan de historische belangrijkheid van deze bouwwijze. Graag brengen we uit deze stad ook de minder bekende beelden voor ogen van de schilderachtige woningen in de wijk Kampen nabij Tøyen en de woningen die opklimmen langsheen Tellhusbakken in Oslo dat naar het Vår Frelsers Gravlund leidt. Dit laatste is de erebegraafplaats, dat als een intiem park is ingericht. Kuierend langsheen de graven van beroemde Noren zoals Edvard Munch, Henrik Ibsen, Bjørnsterne Bjørnson, Henrik Wergeland, …wordt het culturele erfgoed van dit land ingevuld met concrete namen en beelden.

De zogenaamde volksarchitectuur was uiteraard ook onderhevig aan de tijdsstromingen en vormde ten aanzien van de meer representatieve gebouwen een belangrijk deel van wat binnen de gekende stijlen vanaf de romaanse periode tot het classicisme uitgebouwd werd.
In heel wat beschrijvingen vindt men talrijke voorbeelden van gebouwen die getuigen van de Europese stromingen die ook de Noorse gebieden hebben beïnvloed. Om een idee te krijgen van diverse wederzijdse 'bestuivingen' tussen enerzijds de Scan-

dinavische regio's en anderzijds de Centraal-, Oost- en Zuid-Europese landen geldt als referentie 'De Geschiedenis van Europa' van de hand van de Noorse schrijver en journalist Karsten Alnæs. De Nederlandse vertaling (2004-2007) in 4 delen van de oorspronkelijk Noorse studie (2003-2006) overspant de tijd tussen 1300 en heden en geeft een inzicht in de diverse Europese politieke, maatschappelijke en culturele stromingen met belangrijke uitwijdingen naar de Scandinavische geschiedenis.

In de verdere uitbouw van deze weblog komen we uitgebreid terug op een aantal typische gebouwen die doorheen de Noorse geschiedenis als voorbeeld kunnen gelden.

Nu reeds kan de aandacht gevestigd worden op de gotische kathedraal – de Nidarosdom – in Trondheim, gebouwd vanaf 1070 en men neemt aan dat ca. 1300 de bouw was voltooid. Zij is de meest noordelijk gelegen gotische kathedraal in Europa en tevens één van de grootste in haar soort. De middeleeuwse Noorse koningen vonden er hun laatste rustplaats en in 1905, bij de onafhankelijkheid van het land, werd koning Håkon VII er tot eerste koning van het moderne Noorwegen gekroond.
Wat deze kathedraal met België bindt is het feit dat de laatste katholieke aartsbisschop die er resideerde, Olav Engelbrektsson, werd genoodzaakt in 1537, na de opkomst van de Reformatie in deze Noordelijke contreien, de stad en zelfs het land te verlaten. Hij werd verbannen naar de toenmalig Zuid Nederlandse stad Lier, nu deel uitmakend van Vlaanderen en gelegen tussen Mechelen en Antwerpen. Hij overleed er op 7 februari 1538 en een gedenkplaat in de laat gotische St.Gummaruskerk van Lier, onthuld door het Noorse en Belgische koningspaar in 2003, herinnert aan zijn toenmalige kortstondige aanwezigheid in deze stad.

VANAF DE JUGENDSTIL EEN HEEL PART VERHAAL! EEN EUROPESE SCHAKEL.

In de periode rond 1900, toen in belangrijke Europese steden zoals Parijs, Barcelona, Praag, Wenen en Brussel volop geëxperimenteerd werd met de zgn. Art Nouveau of Jugendstil, werden in steden zoals Oslo en Trondheim eveneens pareltjes van deze architectonische vernieuwing gerealiseerd. Europa werd ervaren als één grote smeltkroes en Noorwegen had daarin haar plaats veroverd.

Dankzij het baanbrekend werk van de Noorse kunsthistoricus Stephan Tschudi Madsen (1927 – 2007) werd de Art Nouveau vanuit een Europees perspectief onder de brede aandacht gebracht. Hij publiceerde in 1955 zijn meesterwerk 'Sources of Art Nouveau' dat, met vele herdrukken, nog steeds als een actueel standaardwerk kan worden

beschouwd. Met enige nederigheid moet worden toegegeven dat het mede dankzij zijn pionierswerk is, dat in onder meer Brussel de gebouwen van Victor Horta en zijn tijdgenoten heden ten dage kunnen bezocht worden. In zijn eigen land bracht hij de meesterwerken van onder meer Henrik Bull onder de aandacht. Hij herkende in de Noorse Art Nouveau een heel koppige en zelfstandige karaktertrek. Madsen noemde, specifiek voor Noorwegen, deze kunststroming de 'drakenstijl' waarmee de verwantschap met de eigen Noorse middeleeuwse versieringen op onder meer de staafkerken, als inspiratiebron werd aangegeven.
Gebouwen als het Historisk Museum (1897-1902) en het Nationaltheatret (1890-1899) beide ontworpen door Bull zijn exemplarisch en verdienen een hoofdstuk in de internationale Art Nouveau geschiedenis.
Een rondwandeling doorheen Oslo leert nog andere geheime plaatsjes. Sehestedsplass, vlakbij de Universitetsgate, is een voorbeeld van hoe in de 19de eeuw een concept van stedelijke pleinen essentieel deel uitmaakte van het globaal urbaan en burgerlijk denken. Op een andere plaats, in de schaduw van het koninklijk park, in de wijk 'Homansbyen', kan men op een heerlijke lentedag rondslenteren en de laat 19deeeuwse burgerwoningen bewonderen. Het straatbeeld van Oscarsgate en Josefinesgate laat de bezoeker niet los en brengen met de talrijke hoektorens en de gevelversieringen het burgerlijk karakter van die tijd tot leven.
Bij het einde van de centrale parkaanleg langsheen de Karl Johansgate is tenslotte het parlementsgebouw – de 'Storting' – een zoveelste eerbewijs aan de Art Nouveau.

Ook in Trondheim wordt met de voorbeelden van de Nørdre gate 9 (1903) van de hand van architect Karl Norum en het prestigieuze gebouw 'E.C.Dahls Stiftelse' (1908) van de architecten Johan Christensen, Johan Osness en Lars Solberg aangetoond dat rond de eeuwwisseling de internationale beïnvloeding herkenbaar was tot ver in het noorden. Een kostbaar kleinood- een toonbeeld van internationale uitwisseling uit die tijd - is eveneens te vinden in het KunstindustrieMuseum van Trondheim, waar eind 2007 de gerestaureerde 'Henry Van de Velde kamer' werd heropend. De aanwezigheid van Van de Velde zou ons tot bij zijn vriendschap met de Noorse schilder Edvard Munch brengen en de verwevenheid van talrijke Europese stromingen van die tijd verklaren.

Een apart verhaal vormt Ålesund, verdoken in de fjorden aan de westkust. Na een brand in 1904, waarbij grote delen van het stadje in de as werden gelegd, werd dit grotendeels in Jugendstil heropgebouwd met Europese steun 'avant la lettre'. De Duitse keizer Wilhelm II liet vaklui en materiaal per schip overkomen en in een recordtijd herrees een nieuwe stad. De oude apotheek huisvest nu een centrum van Jugendstil en toont de geschiedenis van de wederopbouw en bloei van deze stad.

DE MODERNE TIJD

In de jaren dertig tot eind jaren vijftig van vorige eeuw hebben architecten zoals Arne Korsmo en Arnstein Arneberg & Magnus Poulsson, binnen het modernisme bijzondere 'monumenten' nagelaten.

Arne Korsmo is met de woning 'Stenersen' (1937-39) in Oslo een voorbeeld van zulke modernistische aanpak. Deze toeristische 'must' kan, mits afspraak met 'Norsk Form', bezocht worden.
En wie kent er niet het bakstenen stadhuis (1950) van Oslo van de hand van het architectenteam Arneberg & Poulsson? Elk jaar kunnen miljoenen televisiekijkers het interieur van de grote ontvangsthall bewonderen bij de uitreiking van de Nobelprijs voor de Vrede. Ook in het UNO gebouw te New York zien we nog regelmatig via de nieuwsberichten het interieur van de 'Security Council Chamber' eveneens van de hand van Arneberg.
Andere protagonisten binnen het modernisme zijn Lars Backer, en Gudolf Blakstad & Herman Munthe-Kaas. Met het restaurant Ekeberg (1929) dat uitkijkt over Oslo trad architect L. Backer in het voetspoor van de Europese modernisten. Toen hij op amper 38 jarige leeftijd stierf, had hij met het Skansen restaurant (1927), het eerste modernistische gebouw in Noorwegen, en de 'Horngården' (1928), de eerste hoogbouw in Oslo, reeds naam gemaakt als de functionalist in Scandinavië.

Met het 'Kunstnernes hus' (1930) hebben Blackstad & Munthe Kaas een eigen karakter gegeven aan het modernisme in Noorwegen. Gelegen ten noorden van het 'Slottsparken' langsheen de Wergelandsveien is het een aanrader op de tocht doorheen deze tijdsstroming.

DE JAREN '60 EN '70

Het modernisme heeft voor heel wat aanstormend talent de weg geëffend voor een verdere ontwikkeling die aansluit bij internationale bewegingen maar die tegelijkertijd een eigen Noors verhaal blijft schrijven. Op één van deze figuren, Sverre Fehn, komen we apart en uitgebreider terug. In de jaren '60 en '70 hebben ontwerpbureaus zich meer en meer in grotere teams georganiseerd. Het werd ook de tijd waarin de industriële omwenteling – van een ruraal land naar een hoogtechnologisch land, gebaseerd op de ontginning van aardgas en olie – stilaan ingang vond en op een bepaald ogenblik zelfs tot een bruuske vooruitgang aanleiding gaf. Noorwegen was niet langer het geïsoleerde buitenbeentje, maar werd een belangrijke internationale partner in de discussie rond de nieuwe handelsproducten zoals energie en informatica.
Eén van de toonaangevend ontwerpteams uit deze periode is Kjell Lund & Nils Slaatto. In heel hun oeuvre is één constante aanwezig: het authentiek zoeken naar de wijze waarop vanuit een traditie een eigentijdse ruimtelijke context kan worden opgebouwd die de nieuwe technologische innovaties als maatschappelijke partner herkent en tevens de zorg om het ecologische evenwicht niet uit het oog verliest. Dit gaat vaak

gepaard met een technologisch vernieuwend denken waarin de kwaliteiten van de materialen – hout, beton of staal – maximaal tot hun recht komen. Drie voorbeelden van dit ontwerpteam zijn daarbij toonaangevend met name de 'St.Hallvardkerk' (1958-1966 en 1990 – 1992) in Oslo, het kantoorgebouw van 'Det Norske Veritas' (1972-1976) in Høvik en de overkapping van de ruïne van de middeleeuwse kathedraal in Hamar (1998).

De architectuur blijft echter ook een eigen hoofdstuk opeisen rond het werk van Sverre Fehn. In het hedendaagse internationale architectuurdebat overspant hij met het Noorse paviljoen op de Expo '58 te Brussel tot en met zijn laatste realisatie van het nieuwe architectuurmuseum in Oslo (2008) een oeuvre van meer dan een halve eeuw waarin traditie en innovatie worden verenigd.
Sverre Fehn (1924) geniet van alle Noorse architecten de meeste internationale bekendheid en erkenning. Talrijke internationale prijzen vielen hem dan ook te beurt. In 1997 ontving hij de 'Pritzkerprice', een erkenning die mag vergeleken worden met een Nobelprijs voor architectuur.
Arne Korsmo was zijn leermeester; hij werkte in 1954 in Parijs bij de Franse architect Jean Prouvé en liet zich inspireren door de voorbeelden van Le Corbusier.
Zijn internationale doorbraak kwam er met zijn ontwerp uit 1956 voor het Noors Paviljoen op de Wereldtentoonstelling van 1958 in Brussel. Later ontwierp hij ook het paviljoen voor de Biënnale in Venetië (1962) en het Hamar Bispegard Museum in Hamar (1967-1979). Dit museum mag beschouwd worden als één van zijn hoogtepunten en markeert hoezeer hij zijn persoonlijke stempel drukte op de hedendaagse Noorse architectuur los van de zovele cliché's in de internationale voorbeelden. Later wordt dit curriculum aangevuld met het Noorse Gletsjermuseum (1991) in Fjærland, het Aukrust Centrum (1996) in Alvdal, het Ivar Aasen Centrum (2000) in Ørsta en het Noorse Museum voor Fotografie (2001) in Horten. Zijn laatste werken zijn het Architectuurmuseum op Bankplassen in Oslo (2008) waarbij het classisistische bankgebouw (1830) van Grosch wordt aangevuld met een expositieruimte van Fehn. Grosch en Fehn – een intensere architectuurconfrontatie, kan men zich nauwelijks voorstellen.

In het hartje van Oslo werd in 2008 eveneens het bureelgebouw van de uitgeverijen Gyldendal en Cappelen geopend. Achter de historische gevels aan resp. de Sehestedsplass en de Universitetsgate werd een centraal ingesloten bouwblok overkapt door middel van betonnen lichtkokers. Dit sculpturaal dakwerk doet herinneren aan het meesterwerk van Le Corbusier in de kapel van Ronchamp. Op die manier ontmoet Fehn in zijn laatste werk zijn leermeester uit zijn Franse studietijd.
Het werk van Fehn omvat ook een groot aantal particuliere woningen, waaronder Villa Busk in Bamble, Noorwegen (1990), die kort na de voltooiing op de monumentenlijst werd geplaatst.

Fehn heeft talrijke jonge ontwerpers geïnspireerd.
Architecten als Jan Olav Jensen en Børre Skodvin zijn bijzonder schatplichtig aan zijn denken. Met hun stedelijk bouwblok in Trondheim (2005) tonen zij op een 'koppige wijze' hoe binnen een historische context een eigentijdse invulling kan worden ingebracht. Andere realisaties van deze groep zijn de Mortensrud kerk (1998) nabij Oslo en het Cisterciënzer klooster op het eiland Tautra (2006). Hun stijl is zoals deze van Fehn, niet onder te brengen in een brede stroming, maar zij bewaren een eigen-zinnige benadering van hoe architectuur telkens opnieuw authentiek kan zijn.

Ook het werk van het team Einar Jarmund/ Håkon Vigsnæs vindt zijn oorsprong in de ideeën van Fehn. Deze was in de jaren '80 hun leermeester aan de Architectuurschool (AHO) in Oslo. Het was voor hen een bijzondere uitdaging om een oud industrieel pand tot een eigentijdse architectuurinstituut (2001) om te bouwen. Met het kantoorgebouw voor het Ministerie van Defensie (2006) tonen zij vanuit een hedendaagse vormentaal hoezeer een historische omgeving in een actuele context kan worden omgetoverd.
Wanneer het werk van Sverre Fehn en zovele leerlingen van hem zich hoofdzakelijk in Noorwegen concentreert, dan hebben andere jonge architecten de laatste twee decennia zich meer en meer toegelegd op internationale realisaties gekoppeld aan verwezenlijkingen in eigen land. Hierbij is het ontwerpteam, samengebracht in het bureau Snøhetta, toonaangevend. De bouw van de bibliotheek in het Egyptische Alexandria (1995-2001) en de roemruchte verwezenlijking van de opera in Oslo (2000-2008) prijken aan de top van hun palmares. Deze opera wordt nu reeds wereldwijd beschouwd als een voorbeeld van de wijze waarop een universeel complex bouwprogramma, zoals dat van een operagebouw, zich toch kan inpassen binnen de condities van een specifieke omgeving. Het concept is gebaseerd op een ijssculptuur dat als een eenvoudig maar krachtig signaal uit de fjorden opduikt en aan dit oorspronkelijk verloederd stadsdeel een nieuwe impuls meegeeft. In de komende jaren worden rond deze nieuwe opera een bibliotheek en een museum opgetrokken. Zo zal het werk van de bekende Noorse schilder Edvard Munch in deze omgeving een nieuwe stek vinden.
Deze gebouwen zijn slechts een greep uit talrijke architecturale bezienswaardigheden. Het NAM, het architectuurmuseum in Oslo, is dan ook reeds meer dan dertig jaar actief om, aan de hand van internationale tentoonstellingen en publicaties, de rijke actuele tendensen in de Noorse architectuur kenbaar te maken aan het ruime publiek en aan de vaklui. Hun eerste directeur Elisabeth Seip en later Ulf Grønvold, bijgestaan door Eva Madshus mogen vermeld worden voor hun onvermoeibaar werk en de internationale uitstraling die zij aan dit museum hebben gegeven.

Naast het ontwerpen van concrete gebouwen vormt het vormgeven van het detail binnen een gebouw, gekoppeld aan een landschappelijke dialoog, een aparte uitdaging. Het Europese voorbeeld bij uitstek van zulke combinatie is te vinden in het toeristische traject 'OMWEG'. Dit is een parcours van ca 1800 km. dat dwars door Noorwegen loopt en waarbij rustplaatsen, uitkijkposten, parcours over stromende beekjes,… worden gerealiseerd. Het zijn maar enkele voorbeelden van pretentieloze, maar krachtige ontwerpen die de reiziger binnen de gecreëerde architecturale wereld tot zichzelf laat komen en hem, als betoverd, laat kijken naar de omgeving.

Het merkwaardige aan al deze stromingen is het feit dat architectuur en design onlosmakelijk met elkaar verbonden zijn en als het ware als één hoofdstuk kunnen geschreven worden.
In de laatste decennia krijgt design echter ook een meer zelfstandige rol toebedeeld en verovert zij een eigen forum vanuit de stichting 'Norsk Form' . Het resultaat is een verfrissende en verrassende vormgeving, een gevolg van een eigen fundamenteel technologisch onderzoek op het vlak van materiaalgebruik en ergonomische studies. De aandacht voor het Noorse design, gerelateerd aan de dagdagelijkse producten die elkeen gebruikt, worden door deze stichting aan het brede publiek voorgesteld.
Een bezoek aan dit centrum, getransformeerd door de eerder genoemde architectengroep Jensen en Skodvin (2004) en gelegen langsheen de Akerelva – een klein riviertje dat de oorsprong van Oslo in zich draagt - is meer dan de moeite waard. Dit centrum illustreert hoezeer Noorse design op internationaal vlak reeds gedurende vele jaren een toonaangevende plaats inneemt en de zorg om de eigen ervaringswereld van de mens centraal stelt. De bekende 'trip-trap stoel' van de hand van Peter Opsvik getuigt van deze duurzame standvastigheid. Zelfs onze allerkleinsten rekenen dit meubel tot hun herkenbare en vertrouwde symbolen.

Diverse maatschappelijke dimensies hebben een bijzondere plaats veroverd binnen de stedenbouw, architectuur en design. Het heeft aan Noorwegen een unieke positie gegeven op het internationale forum. Zij moet de ambitie blijven aanscherpen zodat zij haar leidende rol vanuit deze disciplines in het debat rond 'duurzaamheid', 'ecologie' en 'zorg voor mens en omgeving' kan blijven vervullen.

www.nasjonalmuseet.no

www.norskform.no

www.turistveg.no

www.norskfolkemuseum.no

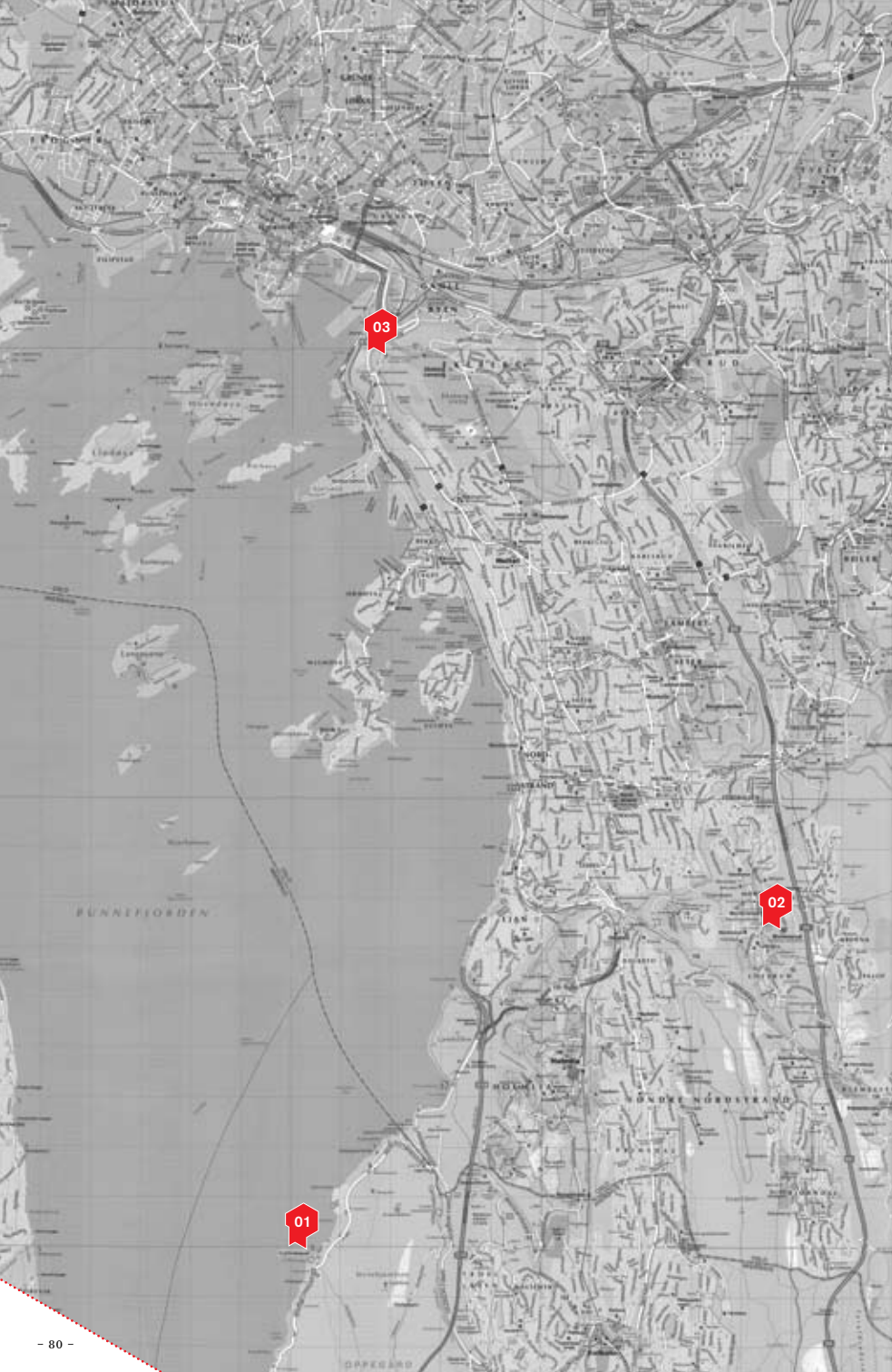

NOORWEGEN

03

OSLO

03
02
01
RUNNEFJORDEN

OSLO

PROJECTEN

01 Ingierstrand Bad Og Restaurant 84
02 Mortensrud Kirke 85
03 Ekeberg Restaurant 88
04 St Halvard Kirke 89
05 Henie Onstad Kunstsenter 92
06 International School 93
07 Villa Stenersen 94
08 Skadalen Skole 96
09 Woningen Planetveien 97
10 Sinsen T-Banen 98
11 Nydalen T-Banen 99
12 Villa Damman En Andere – Havna Alle 100
13 Frognerseteren Restaurant 101
14 Astrup Fearnly museum 102
15 Eitzen Building - Tjuvholmen 103
16 Kunstnernes Hus 104
17 Odd Fellow Building 105
18 Aho – Arkitekthogskolen I Oslo 106
19 Galerie Rom 107
20 DogA 108
21 Samfunnshuset 110
22 Focusbanken 111
23 Nobel Peace Center 112
24 Radhus 113
25 Architectuurmuseum 114
26 Ministerie Van Defensie 115
27 Kantoor Snohetta 117
28 Operagebouw 118
29 Frogner Parken - Vigelandsparken 122
30 Villa Schreiner 126
31 Koninklijke Noorse Zeilvereniging Clubhuis 128
32 Vikingskiphuset 129
33 Gyldendal House 130

07
12
13
08
09
30
29
16
06
05
17
24
23
15
31
32
BORGEN
FROEN
HEGGELI
SOLVAT
MARIENLYST
FROGNER- PARKEN
MAJORSTUA
HEGDE-HAUGEN
SKØYEN
BRISKEBY
FROGNER
URANIEN-BORG
GIMLE
SMITTEBEKK
RUSSELOKKA
FROGNERKILEN
BYGDØY
FILIPSTAD
TJUVHOLMEN
OSLOFIORDEN

11
10
18
19
20
33
21
22
04
25
14
28
26
27
03
01
02
OSLO
SANDAKER
SAGENE
LILLEBORG
LØRENSKOG
LØRENSKOG
LØVISEN-BERG
ROSENHOFF
DÆTHENGA
ELA
ST. HANS-HAUGEN
GRÜNER-LØKKA
GRÜNERLØKKA
SOFIENBERG
KEYSER-LØKKA
FREDRIKSBORG
BORG
VATERLAND
GRØNLAND
TØYEN
TØYEN
KAMPEN
GAMLEBYEN
SØRENGA
GRØNER

01

EYVIND MOESTUE OG OLE LIND SCHISTAD

Ingierstrand Bad Og Restaurant

1931–1934 INGIERSTRANDVEIEN 30, OPPEGÅRD

Het strand ligt aan de fjord in de Oppegard commune, ten oosten van Oslo. Naarmate de mensen meer vrije tijd kregen, groeide ook de nood aan ontspanningsmogelijkheden. Moestue en Schistad ontwierpen de duiktoren, de kleedkamers, het openluchtrestaurant en het administratief gebouw in 1931 in een modernistische stijl. De eerste gebouwen waren klaar in 1933.
Licht, lucht en natuur spelen een grote rol in de feestelijke sfeer van het strand en het restaurant.

59°48'59.69"N - 10°44'55.45"O

02 JAN OLAV JENSEN OG BØRRE SKODVIN
Mortensrud Kirke
1998–2002 – HELGA VANEKS VEI, MORTENSRUD

De kerk is gelegen bovenop een heuvelrug met grote pijnbomen en wat dagzomende rotsen, gepolijst door oude gletsjers. Geometrisch gezien is de kerk een loutere toevoeging aan de bestaande grond, er waren geen ontginning van rotsen en uitgravingen noodzakelijk behalve het zorgvuldig verwijderen van de dunne laag teelaarde. Hierdoor was het gemakkelijker om de bestaande vegetatie en de topografie te bewaren. Enkele rotsen komen te voorschijn als eilanden in de betonnen vloer van de kerk. De indeling van de kerk en het inpassen van de patio's is dus vooral bepaald door de topografie van de site en niet door het gebruik van een raster of modulemaat.

In dit ontwerpproces moest men rekening houden met te veel belangen van te veel mensen zodat het programma dreigde te kantelen door een overvloed aan historische verwijzingen en conventionele oplossingen. De spanning tussen de wens om een stille ruimte voor contemplatie te creëren, en de variatie aan obstakels en belemmeringen hiervoor werd daarom bewust als strategie gehanteerd om het ontwerpproces te beïnvloeden en te bevrijden van alle evidenties.
De conventies om van een zware sokkel naar een lichte structuur te gaan, zijn hier inderdaad omgekeerd. Het metselwerk zweeft boven de horizontale ramen, waardoor ook de volgorde van donker naar licht anders is dan verwacht. De rijke Scandinavisch-Lutheraanse traditie om
De draagconstructie van de kerk is een stalen skelet opgevuld met natuursteen. De glazen gevel staat op 90 tot 160 cm van de stenen muur en vormt een nauwe galerij rond de kerk. Deze stenen muur is een stapeling van lokale natuursteen, zonder mortel, zodat licht door de kieren naar binnen sijpelt. De stenen hebben een effen en oneffen kant. De ruwe kant is aan drie zijden van de kerk zichtbaar door de glazen gevelpanelen. De muren zijn horizontaal verstijfd door stalen lamellen van 4 bij 250 mm tussen de kolommen te plaatsen. Deze lamellen zitten tussen de gestapelde leistenen en krijgen precies door het gewicht van de stenen hun vormvastheid.
Het budget was zeer beperkt, zodat de prijs per vierkante meter dat van de sociale huisvesting in Oslo niet kon overschrijden. Om deze bouw gerealiseerd te krijgen, is elke gelegenheid aangegrepen om een economische ‘less is more’ toe te passen. Daarom zijn de standaard technische oplossingen voor o.a. beglaasde gevels achterwege gelaten en is beroep gedaan op eenvoudige basismethodes en technieken. Dit was niet alleen goedkoper, het gaf ook een grotere architecturale vrijheid.

59°50'48.35"N - 10°49'56.37"O

03 LARS BACKER
Ekeberg Restaurant

1929 – KONGSVEIEN 15, OSLO

In 1927 won architect Lars Backer de ontwerpwedstrijd voor het nieuwe Ekeberg Restaurant. Het gebouw was klaar in 1929 en werd een 'instant hit' voor de lokale bevolking. Naar verluid stonden rijen mensen aan te schuiven om op het terras bij een verfrissing te genieten van het uitzicht op Bjørvika (deel van de fjord waar vandaag de opera staat). Zelfs toen al kwamen ook architecten van heinde en verre om dit gebouw te bezoeken…

In de jaren '80 raakte het pand in verval en werd het restaurant gesloten. Na een intense restauratie opende de zaak opnieuw de deuren in 2005.

Backer bouwde kort voor Ekeberg Restaurant een nog befaamder modernistisch restaurant in de Rådhusgata 34 (Skansen Restaurant). Dit pionierswerk werd in 1970 afgebroken. Hij tekende ook de uitbreiding voor het Olympen Restaurant in 1927 (Grønlandsleiret 15).

Lars Backer stierf kort na het voltooien van Ekeberg Restaurant op 38-jarige leeftijd.

59°53'57.28"N - 10°45'40.83"O

04 KJELL LUND OG NILS SLAATTO
St Halvard Kirke

1966 – ENERHAUGGATA 4, OSLO

St Hallvard is een vierkant bakstenen gebouw op een kleine heuvel in Oslo. In het midden daarvan staat een cilindrische kerk met een omgekeerde koepel. Drie spleetachtige openingen verdelen de resterende ruimte in specifieke gebieden: klooster, parochiecentrum en OLV-kapel.

De diagonaal speelt een belangrijke rol in de compositie. Bezoekers komen de kerk binnen door de opening in de noordelijke hoek. Binnenin de kerk bevindt zich een vierde verticale sleuf met daarin de afbeelding van Sint Franciscus. De lijn van deze sleuf naar de hoofdingang raakt het altaarplatform en loopt door de hoek van de grote bakstenen kolom bij de ingang. Deze diagonaal scheidt het heilige en het profane. Het klooster en de ruimtes voor parochiale activiteiten behoren tot de laatste categorie. Tussen deze en de kerk is een vaste wand met slechts een kleine opening; maar met name in het klooster zijn er veel ramen. Dit seculiere deel is duidelijk bedoeld om nauw verband te houden met de omgeving. Het spirituele deel herbergt de OLV-kapel, de sacristie, het doopvont en het orgel. Dit deel van de ruimte tussen de cirkel en het vierkant is afgesloten van de buitenwereld, maar opent naar binnen toe, in de richting van de kerk.

De diagonaal is ook belangrijk in verband met de koepel. Deze is niet bolvormig, maar is samengesteld uit twee parabolische schelpen wiens assen ook via deze diagonaal lopen. Het laagste punt is niet in het midden van de ruimte, maar net boven de bakstenen kolom. De kolom heeft verschillende functies: ze maakt een hoek waar de bezoekers rond moeten alvorens het altaar te zien, ze schermt de kerkruimte af van de congregatie-inkom, en ze verhult op sierlijke wijze de regenafvoer van het dak en een uitgietbak voor het reinigen van de kerk.

De vloer klimt ongeveer 20 cm in de richting van het altaar, waardoor het belang ervan is benadrukt. Deze opwaartse stijging weerspiegelt ook de topografie van de steile Enerhaugen heuvel. Het wordt een Capitool, een Caput Mundi, een heilige plaats als kroon van de wereld en een middelpunt in onze wereld.

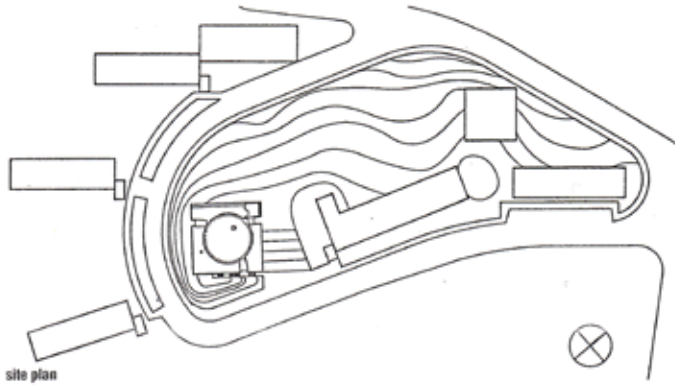
Tegen de curve van het terrein en de vloer hangt de koepel als een zwangere buik. De kolom wordt een mannelijk, verticaal element tussen deze twee strak getrokken gebogen elementen. De pijler strekt opwaarts, maar reikt net niet tot het dak, net zoals Gods vinger die van Adam net niet raakt in Michelangelo's visie op de schepping. Kerkgangers zien geen vonk van het leven overspringen, maar begrijpen wat er gebeurt.

De cilindrische kerkruimte in St Hallvard is een van de meest krachtige plaatsen in Noorwegen. Niet alleen vanwege zijn doorhangende koepel, met zijn excentrisch laagste punt, die de ruimte een dynamische kracht geeft; even belangrijk is de vorm op de muren. Vroeg in het ontwerpproces had Kjell Lund een vaag idee van de kerk als "een rode bron". Doorheen de geschiedenis is de cirkel gebruikt voor tempels, kerken en mausolea. In de cirkel en het vierkant van St Hallvard, hebben Lund & Slaatto dit oer-symbool opnieuw gebruikt. In alle culturen hebben mensen deze fundamentele vormen benut om de meest belangrijke dingen in het leven weer te geven. In zijn boek 'Sacred Art in East and West' schrijft Titus Burckhardt dat "[...] alle heilige architectuur, ongeacht de traditie waartoe zij behoort, kan worden gezien als een ontwikkeling van het fundamentele thema van de transformatie van de cirkel naar het vierkant." Burckhardt legt uit dat de cirkel altijd de eeuwige hemel of een oneindige kosmische werkelijkheid voorstelt. Het vierkant en de rechthoek zijn solide en veilig en hebben altijd gestaan voor het aardse.

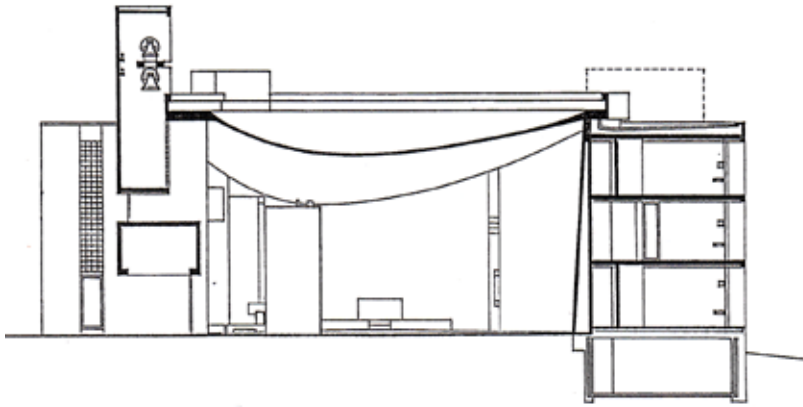
Dit klopt ook voor St Hallvard met zijn vierkante perimeter, geplaatst tegenover de rechthoekige flatgebouwen. De cirkel staat voor een heilige plaats, de kerk.

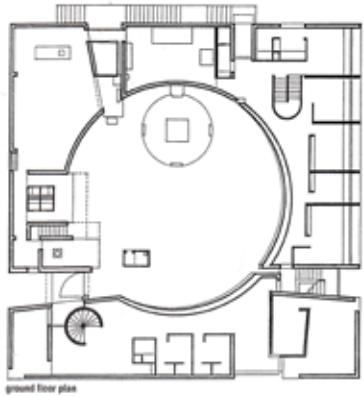
(vrij vertaald naar 'Cubes and Vaults' door Ulf Gronvold, Architectural Review 1990, June, nr.1120, pp. 64-66)

59°54'45.95"N - 10°46'9.07"O

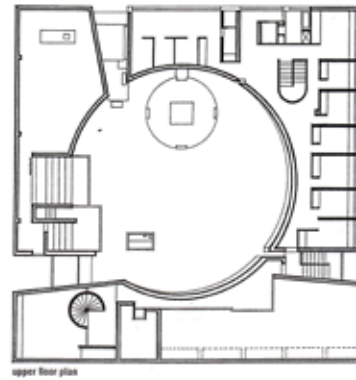

site plan

ground floor plan

upper floor plan

JON EIKVAR AND SVEN ERIK ENGEBRETSEN (1968 EN 1994)
STEIN HALVORSEN HAAKON HALLE (2007)

05 Henie Onstad Kunstsenter

1968 / UITBREIDINGEN 1994 EN 2007 – SONJA HENIES VEI 31, 1311 HØVIKODDEN

Het museum huisvest de collectie van Sonja Henie (1912-1969) en Niels Onstad. Sonja Henie veroverde als schaatsster verscheidene Europese- en wereldtitels en zelfs Olympisch goud in 1928, 1932 en 1936. Na haar sportcarrière trok ze naar de Verenigde Staten en werd een ster in Hollywood. Ze produceerde er haar eigen ijsrevue waarmee ze de hele wereld zou rondtrekken. In 1956 huwde ze met de Noorse scheepsmagnaat Niels Onstad. Ze vestigden zich in Oslo en legden zich toe op het verzamelen van moderne schilderkunst. In 1961 schonken ze hun collectie aan het Henie-Onstad fonds en lieten een museum bouwen.

Het frisse modernisme van het interbellum had in de jaren '60 veel van zijn glans verloren. De idee van openheid en optimisme was in de Noorse werkelijkheid niet veel meer geworden dan onpersoonlijke containers met steriele grondplannen. Terwijl Le Corbusier in Ronchamp op zoek ging naar een nieuwe vormentaal, Alvar Aalto altijd al het organische in zijn ontwerpen had bewaard en ook bij Utzon regionale invloeden primeerden, startte ook in Noorwegen een zoektocht naar nieuwe expressie in de architectuur.

Eikvar en Engelbretsen plooiden het gebouw in het landschap van deze schitterende locatie aan de fjord. De tentoonstellingsruimtes lijken organisch gegroeid en openen als een waaier naar de omgeving.

De uitbreiding uit 1994 aan de zuidzijde van het museum sneed aan die kant het museum af van de fjord. De daglichtkwaliteit en het gevoel van orientatie zijn er verdwenen.

In 2007 is de controversiële uitbreiding aan de noordzijde gebouwd naar een ontwerp van Stein Halvorsen. Deze keer staat de uitbreiding als een halve maan los van het oorspronkelijke museum. De nieuwe Haakon-zaal is opgebouwd uit massieve houten balken en is een ontwerp van Stein Halvorsen.

59°53'18.97"N - 10°33'12.10"O

06 JARMUND/VIGSNÆS International School

2008 – GAMLE RINGERIKSVEI 53, 1357 BEKKESTUA

59°55'9.86"N - 10°34'58.70"O

07 ARNE KORSMO
Villa Stenersen
1937-1939 - TUENGEN ALLÉ 10, OSLO

Het huis is opgetrokken voor Rolf Stenersen, bankier, financier, schrijver en kunstverzamelaar. Het was zowel de woning voor de familie Stenersen als het kader voor de uitgebreide kunstcollectie.

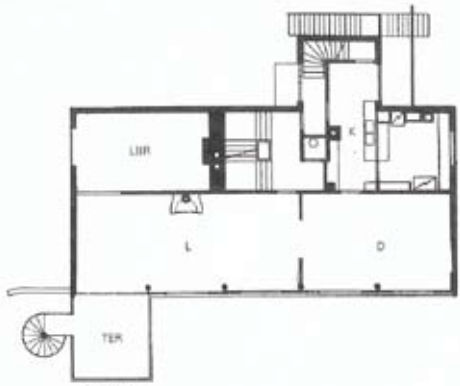
In 1974 schonk Rolf Stenersen de woning aan de Noorse staat, met als uitdrukkelijke wens dat Villa Stenersen zou worden gebruikt als ambtswoning voor ministers of als representatieruimte voor staatsgelegenheden. Er hebben nauwelijks ministers onderdak gezocht, waardoor de woning vaak lange tijd leegstond.

In 1999 is een commissie opgericht om een nieuwe functie te bedenken voor de villa. Sindsdien vinden er vergaderingen en seminaries plaats, georganiseerd door Norsk Form, waarbij de nadruk ligt op vorming over design en architectuur, uiteraard hoofdzakelijk over Arne Korsmo en andere 'funki's'.

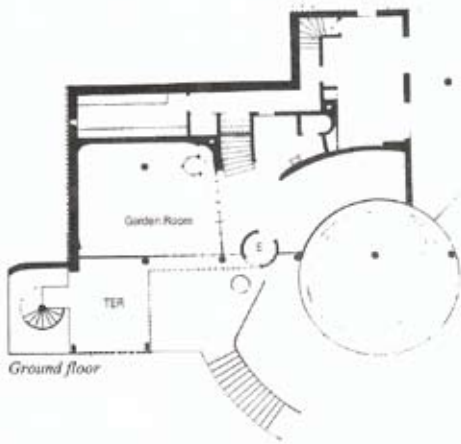
59°56'21.74"N - 10°41'50.07"O

Second floor

First floor

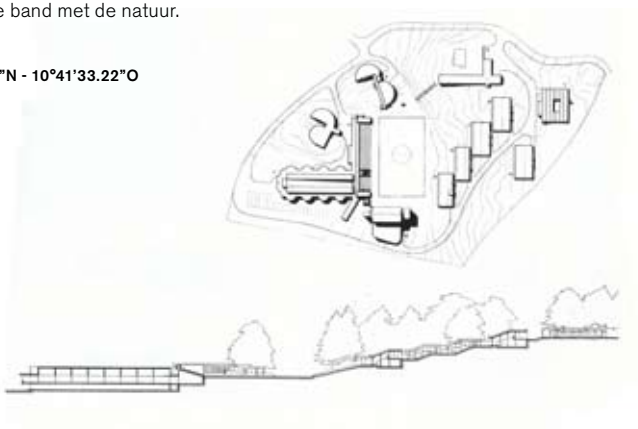
Ground floor

08 SVERRE FEHN
Skadalen Skole
1971-1977 - SKADALSVEIEN, OSLO

De school voor doven en blinden ligt op een beboste heuvel net buiten het centrum van de stad. Het hellende terrein is overal zeer voelbaar op de site en werkt als bindend en oriënterend element. De leefruimtes van het internaat zijn aan elkaar geschakeld en volgen de hoogtelijnen, zowel in plan als doorsnede. De cafetaria is loodrecht op de helling ingeplant en verheft zich boven het landschap.
Onderaan bevindt zich het grootste gebouw met verschillende klassen. De lesruimtes zijn zenitaal verlicht, aan de buitenzijde bevinden zich verschillende lobben waardoor kleine groepjes leerlingen afgescheiden kunnen werken. De uitstulpingen versterken ook hier de band met de natuur.

59°57'42.67"N - 10°41'33.22"O

09 ARNE KORSMO – CHRISTIAN NORBERG-SCHULTZ
Woningen Planetveien
1955 – PLANETVEIEN 10, OSLO

Korsmo ontwierp deze aaneengeschakelde woningen in samenwerking met Christian Norberg-Schulz. Beiden waren ze stichtend lid van PAGON (Progressive Architects' Group Oslo Norway), de lokale afdeling van de CIAM, opgericht in 1950. Als basis namen ze Korsmo's Meccano-huis, dat ze verder uitwerkten. De modulaire staalstructuur moest de bewoners stimuleren om de ruimtes actief te bewonen en ze aan te passen aan de voortdurend veranderende noden en behoeften van een gezin. De variabele grondplannen waren niet enkel functioneel bedoeld, maar drukten Korsmo's visie op het leven uit. Deze architectuur maakte de volledige integratie van wonen, werken en leven mogelijk, waarbij de interactie met de natuur en omgeving van groot belang was. (Arne had zijn kantoor op de eerste verdieping, zijn vrouw Grete had haar atelier in de half verzonken kelder). Christian Norberg-Schulz omschreef de huizen als de uitdrukking van de wens van de moderne mens, om gewoon te doen waar hij zin in heeft… De invloed van de 'case-study houses' en dan vooral het Eames-huis is hier overduidelijk.

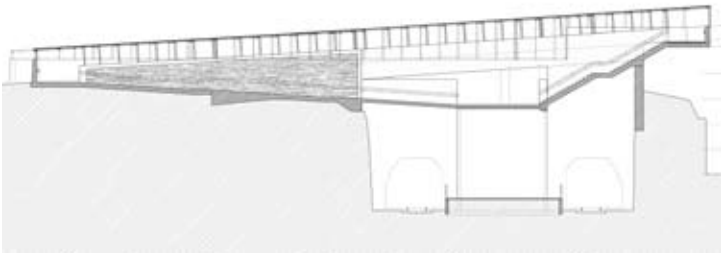
59°57'37.20"N - 10°41'58.17"O

10 JAN OLAV JENSEN OG BØRRE SKODVIN
Sinsen T-Banen
2007 – HANS NIELSEN HAUGES GATE (LIJN 6), OSLO

Het metrostation is één van de haltes op de nieuw aangelegde ringlijn. Het complexe programma omvatte het verbinden van negen verschillende in- en uitgangen naar de sporen. Deze toegangen liggen daarenboven telkens op een ander peil. De ontwerpers wilden de leesbaarheid van het station bevorderen door elke toegang te beschouwen als een eigen site. Het station is een opeenvolging van verschillende circulatieruimtes waar zoveel mogelijk lichten en doorzichten de oriëntatie versterken. Materialen als gestapelde natuursteen, houten structuren, glas en beton komen overal terug in een verschillende vormgeving.

59°56'19.58"N - 10°46'51.94"O

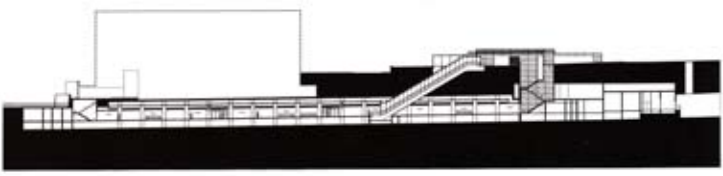

11 KRISTIN JARMUND
Nydalen T-Banen

2003 – LIJN 5 EN 6, OSLO

Het station bestaat uit een klein toegangspaviljoen op straatniveau en een 110 meter lang perron 12 meter eronder. Het paviljoen is opgebouwd als een geometrische compositie van horizontale en verticale vlakken. Een gekleurde glazen tunnel met roltrappen leidt naar het ondergrondse platform. In deze tunnel zijn 1800 neonlampen en 44 luidsprekers aangebracht die interactief reageren op bezoekers en roltrapbewegingen.

59°56'19.58"N - 10°46'51.94"O

12 HAVNA ALLÉ, OSLO
Villa Damman En Andere – Havna Alle
1930–1932 – ARNE KORSMO — SVERRE AASLAND

Axel Damman gaf in 1930 de twee architecten de opdracht een wijk te bouwen even buiten het centrum van Oslo. Het uitgevoerde ontwerp bestond uit veertien woningen langs de Havna Allé en de eigen woning van Axel Damman aan het uiteinde van de straat. De eerste woningen zijn eerder strak en kubistisch, terwijl woning Damman meer poëtisch overkomt.

De leefruimte is het centrum van de woning, hieraan zijn het terras en de halfronde werkruimte gekoppeld. Een bandraam loopt door van deze werkruimte in de leefruimte net onder het plafond. Op deze manier creëerde Korsmo hoge muren om de schilderkunstcollectie van Axel Damman op te hangen.

In de jaren '70 en '80 raakte het huis in verval, tot Sverre Fehn het restaureerde en er zelf ging wonen in 1986.

Literatuur: U. Grønvold, J. Havran: Priset arkitektur 1904-2000, Oslo 2000, pp. 70-73, pp. 84-85; Byggekunst 1985, nr. 6, pp. 307, pp. 310-317; Bonytt 1999, nr. 6, pp. 18-24; Byggekunst 1932, nr. 12, pp. 235-240.

59°56'18.02"N - 10°42'45.48"O

13 HOLM MUNTHE
Frognerseteren Restaurant

1896 – HOLMENKOLLVEIEN 200, OSLO

Dit gebouw werd door Holm Munthe ontworpen in de 'drakenstijl'. De basisvorm van de 'stabyr', de schuur met een massief houten onderbouw en lichtere bovenbouw, werd aangepast naar de noden van het restaurant. De sierlijke draken op de daken vinden hun oorsprong in staafkerken.
Het restaurant is schitterend gelegen bovenop de Holmenkollen, 435 m boven de stad. Tot op vandaag is het een populaire uitvalsbasis voor wandelingen in de Normarka – het ongerepte woud ten noorden van Oslo – of gewoon als toevluchtsoord voor een zondagmiddag met koffie en taart.

59°58'39.59"N - 10°40'38.61"O

14 LPO
Astrup Fearnly museum

1992 - GREV WEDELS PLASS 9, OSLO

Het museum is slechts een deel van het complex dat bijna een half stadsblok beslaat. LPO ontwierp een bouwblok met een beglaasd atrium. De studie van de glazen koepel is uitgevoerd door Arup (Londen).
LPO wilde op een hedendaagse manier het gebouw laten integreren in de historische Christiana-wijk. Het gebouw komt nu een beetje gedateerd (jaren tachtig) over.
Het interieur is gebaseerd op het gebruik van daglicht en doorzichten.
De collectie hedendaagse kunst omvat o.a. werken van Francis Bacon, Ólafur Eliasson, Andreas Gursky, Damien Hirst, Anselm Kiefer, Jeff Koons, Bruce Nauman, … en is gratis toegankelijk
Renzo Piano ontwierp het nieuwe museum dat tegen 2012 moet opengaan op de voormalige dokken van Tjuvholmen.

59°54'27.68"N - 10°44'39.10"O

15 KRISTIN JARMUND
Eitzen Building - Tjuvholmen

2007 – TJUVHOLMEN, OSLO

In de jaren tachtig vertrok de industrie uit Akerbrygge, en werd deze plek vlak bij het centrum ontwikkeld tot 'the place to be' in Oslo. De oude loodsen zijn bewaard aan het waterfront, de kade werd één langgerekt lint van cafés, restaurants en boetiekjes. De nieuwbouw blokken achter de kade kregen een residentiële invulling. Twintig jaar later blijkt de horeca nog steeds goed te draaien op deze plaats, en de vraag naar woongelegenheid blijft groot.
Ook Tjuvholmen, net ten westen van Akerbrygge, krijgt een nieuwe bestemming als gebied voor kantoren, woningen, winkels en een nieuw museum voor moderne kunst (het nieuwe Astrup Fearnly museum, een ontwerp van Renzo Piano).
Helaas heeft men niet geleerd van de lessen die te trekken zijn uit het Akerbrygge verhaal: opnieuw is er een architecturale overkill van stijlen, bogen, franjes en ander technische spielerei. Enkele gebouwen vallen toch op door hun kwaliteiten tussen al dit schreeuwlelijk, zo ook het hoekgebouw van Kristin Jarmund.

Het gebouw is bekleed met een bleke kalksteen, waardoor het zeer licht, immaterieel overkomt. De gevel aan de hoofdstraat, die naar het hart van Tjuvholmen loopt, is heel gesloten, op de gevel aan de waterzijde staan kalkstenen platen loodrecht op de beglaasde gevel. Wanneer je vanop de straat op de gevel kijkt, lijkt deze gesloten, terwijl je van binnenuit een vrij zicht naar buiten hebt.

59°54'32.06"N - 10°43'24.36"O

16 GUDOLF BLAKSTAD OG HERMAN MUNTHE-KAAS
Kunstnernes Hus
1930 – WERGELANDSVEIEN 17, OSLO

Het kunstenaarshuis is in gebruik genomen op 1 oktober 1930 en is vandaag een belangrijk monument in de Noorse architectuurgeschiedenis als schakel tussen het neoclassicisme en het functionalisme.
Na enige tijd zoeken naar een budget en een geschikte locatie, kocht de Raad voor Beeldende Kunsten het terrein aan in 1927, waarna er een architectuurwedstrijd is uitgeschreven.
Van de 62 inzendingen werd het ontwerp 'Felix' van Gudolf Blakstad en Herman Munthe-Kaas als winnaar uitgekozen.
Het gebouw is opgetrokken uit beton, de bakstenen bovenbouw is in siermotief gemetseld om aan te tonen dat het metselwerk slechts een bekleding is.

59°55'10.22"N - 10°43'51.06"O

17 GUDOLF BLAKSTAD OG HERMAN MUNTHE-KAAS
Odd Fellow Building
1934 – STORTINGSGATA 28, OSLO

Dit modernistische hoekgebouw is beeldbepalend in het centrum van Oslo: het ligt tegenover het nationaal theater en langs de straat naar het raadhuis. Achter de bandvensters zijn voornamelijk kantoren gehuisvest, onder andere een zetel van de 'Independent Order of the Odd Fellows' (een soort loge).

59°54'51.97"N - 10°43'57.37"O

18 JARMUND/VIGSNÆS
Aho – Arkitekthogskolen I Oslo
1934 - MARIDALSVEIEN 29, OSLO

Vanaf het Maridals meer ten noorden van Oslo vloeit de Aker rivier door de stad naar de fjord. De oevers van de Aker werden sinds lang in beslag genomen door (verouderde) fabrieken en industrieën.
Nu de industriële activiteiten zijn verhuisd naar de rand van de stad heeft de stad de kans gegrepen deze zone te ontwikkelen tot een groen en cultureel lint. Op nauwelijks 1 km van elkaar vonden DogA (JSA), Dansens Hus (LPO i.s.m. Snohetta), Vulcan, ROM, Grünerlokka Silowoningen, het AHO (Jarmun & Vigsnæs) en Snøhetta's School of Performing Arts een onderkomen in oude fabrieken. Op een open plek naast Vulcan zal Kristin Jarmund een school voor communicatie bouwen. Aan de monding van de rivier bouwde Snøhetta de opera.
Jarmund & Vigsnæs bewijst in staat te zijn om de bestaande bebouwde omgeving, die vaak als dwingende partner aanwezig is en blijft, tot hun bondgenoot te maken. Het bestaande industriële gebouw (1938), dat als een 'landmark' de omgeving domineert, vullen zij aan met één enkele beweging die vanuit het natuurlijke omgevende landschap in het gebouw is ingebracht. Ook in de erkenning van de bestaande constructie, met de solide betonnen balken en kolommen en het oude metselwerk, wordt geen verstoppertje gespeeld. Zij voegen er enkele elementen aan toe die zijn vervaardigd uit hedendaagse composietmaterialen.
(tekst Dominique Pieters nav lezing JVA)

59°55'29.22"N - 10°45'5.57"O

19 Galerie Rom

MARIDALSVEIEN 3, OSLO

Deze voormalige autogarage is op het nippertje van de ondergang gered en huisvest nu een architectenpraktijk en een kunstgalerij. Op de binnenkoer staat een tijdelijke woning van Rintala Eggertsson. Deze 'box home' is een kubus met een sculpturale binnenruimte waarin alle functies elkaar overlappen.

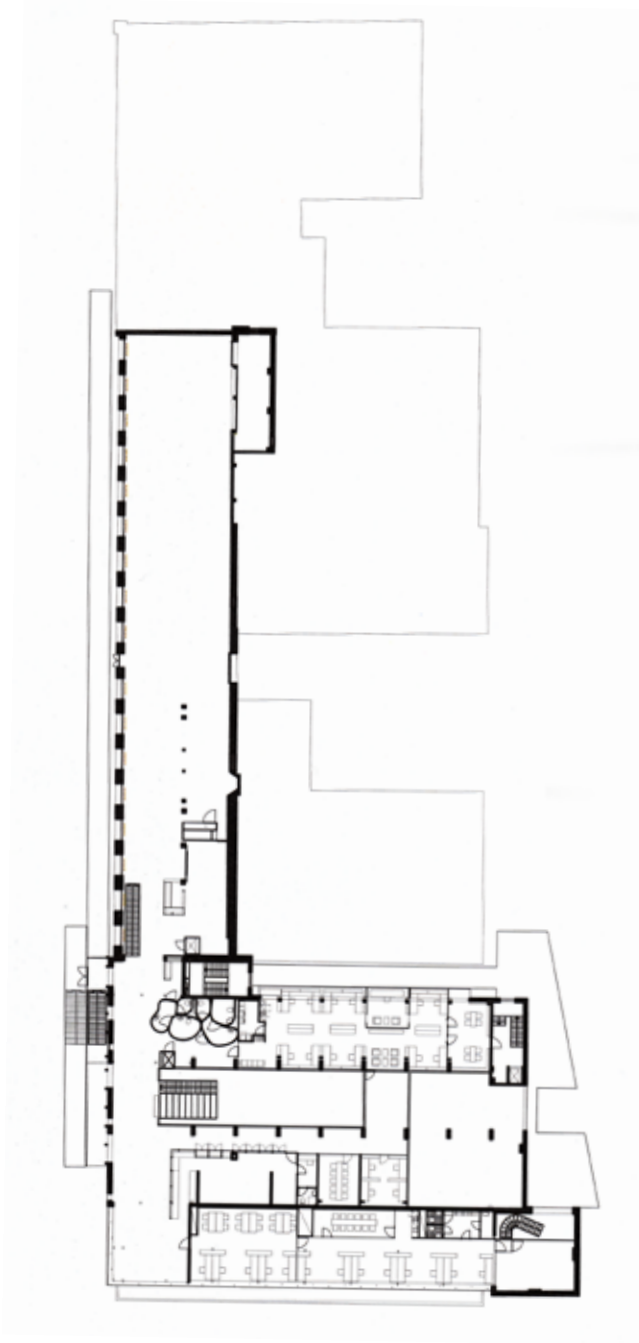
59°55'11.94"N - 10°45'5.86"O

20 JAN OLAV JENSEN OG BØRRE SKODVIN
DogA
2004 – HAUSMANNS GATE 16, OSLO

De architecten van Mortensrud Kirke en Sinsen T-bane stasjon tonen hier hun kunnen in een doorgedreven renovatieproject.
De classicistische gevel lost op in het geheel van de statige Hausmanssgate. Erachter zit een betonnen constructie van een voormalig transformatorstation. Het gebouw bestond uit een conglomeraat van aanbouwsels en bijbouwsels, gerealiseerd tussen 1860 en 1980. Net zoals Jarmund & Vigsnæs in AHO, kiest JSA ervoor de constructie in zijn brutaliteit te bewaren en zelfs te versterken. De architecten wilden zoveel mogelijk "stemmen uit het verleden" blootleggen, en deed dit door aangetaste bouwonderdelen te verwijderen zonder ontstane vlekken en openingen te herstellen. In dit ruïne-achtige landschap bracht zijn leesbare geometrische vormen uit staal en kleurig gelakt glas aangebracht.
De sanitaire ruimtes zijn ondergebracht in een kleine zone tussen het nieuwste en het oudste deel van het gebouw. De beschikbare oppervlakte was te klein, en om ruimte te besparen zijn alle hoeken van de sanitaire ruimtes afgesneden. De ronde vormen die op het plattegrond ontstonden, zijn gerealiseerd in 8 mm dikke staalplaat, op maat geplooid op een scheepswerf in zuid-Noorwegen.
Het DogA huisvest vandaag diverse tentoonstellingsruimtes, een vormlab en de kantoren van het Norsk Form en de Norwegian Design Council.

59°55'5.95"N - 10°45'13.45"O

21 OVE BANG
Samfunnshuset

1936 - ARBEIDERSAMFUNNETS PLASS 1, OSLO

Ove Bang studeerde in 1917 af als architect en reisde daarna lange tijd door Groot-Brittannië, Duitsland, Zweden, Italie, Nederland en het toenmalige Tsjecho-Slowakije. Hij ging in de leer bij Magnus Poulsson (ontwerper van het Raadhuis te Oslo), en startte later zijn eigen kantoor in 1930. Voor het ontwerp van dit cultureel centrum voor de socialistische vakbond werkte hij samen met de Tsjechische architect Jan Reiner – een leerling van Le Corbusier.
Dit stijlconform modernistisch gebouw wordt als zijn belangrijkste werk beschouwd.

59°54'56.08"N - 10°45'6.28"O

22 KRISTIN JARMUND
Focusbanken
2004 – STORTINGSGATA 6, OSLO

Het project ligt tegenover het Noorse parlement en bestaat enerzijds uit de restauratie van een classicistisch gebouw uit 1890, anderzijds uit een nieuw volume met een gevel aan de Stortingata. De ritmering van de ramen binnen het grote kader van natuursteen geeft het gebouw een tijdloze uitstraling, hoewel de vormgeving duidelijk hedendaags is.

23 DAVID ADJAYE EN CHRIS OFILI
Nobel Peace Center
2004 - RADHUSPLASSEN, OSLO

Het Nobel Peace Center was oorspronkelijk een treinstation, ontworpen door Georg Bull. Van 1872 tot half de jaren tachtig reden treinen in en uit. Daarna werd het een kantoor voor toeristische informatie en een persruimte voor het ministerie van buitenlandse zaken.

In 2002 is David Adjaye aangesteld om een ontwerp te maken voor het NPC. Gezien het gebouw als geheel beschermd was, zijn de ingrepen minimaal gebleven. Adjaye experimenteerde met kleuren en high-tech materialen om het interieur vorm te geven. Het café bestaat uit honderden facetten in tinten groen, met goud afgebiesd (ontwerp i.s.m. de Britse kunstenaar Chris Ofili), de giftshop is van boven tot onder bekleed met 'glossy' rode kunststof.

24 ARNSTEIN ARNEBERG OG MAGNUS POULSSON
Radhus
1931–1950 – RADHUSPLASSEN, OSLO

Het raadhuis ligt aan Pipervika, tussen het stadscentrum en de fjord. Het grote plein aan de zuidzijde is in de jaren '90 aangelegd, na de intunneling van de E18. Deze snelweg sneed de stad volledig af van het water. De snelweg komt even verder terug boven de grond en vormt een hindernis tussen de nieuwe opera en het station. Intussen is ook begonnen aan het intunnelen van dit stuk autosnelweg.
De oriëntatie van het stadhuis is gericht naar de stad; het voorplein als hoefijzerboog leidt tussen de twee massieve torens naar de inkom. De grote hal op het gelijkvloers is versierd met muurschilderingen van Henrik Sørensens. De fresco's beelden taferelen uit de Noorse geschiedenis en mythologie uit. In deze zaal worden jaarlijks de Nobelprijzen voor de vrede uitgereikt.
Ameberg en Poulsson wonnen de wedstrijd in 1918, de bouw startte in 1931 en werd onderbroken door WOII. Het raadhuis is pas in 1950 officieel geopend ter gelegenheid van het 900-jarige bestaan van de stad Oslo.

59°54'42.75"N - 10°44'2.38"O

25 SVERRE FEHN Architectuurmuseum

2007 – BANKPLASSEN 3, OSLO

Het museum ligt in het hart van de historische Christiana-wijk. De vleugel aan de Bankplassen is in 1830 gebouwd als bijhuis van de Nationale Bank, naar een ontwerp van Christian Heinrich Grosch. Sverre Fehn ontwierp de nieuwe vleugel die in 2007 is geopend.

Het was Fehns bedoeling de site te versterken door de dialoog tussen oude en nieuwe ruimtes. Het nieuwe paviljoen moest een introverte ruimte worden, waar licht en lucht en de nabije omgeving toch een subtiele rol bleven spelen

Fehns uitbreiding bestaat uit een betonnen luifel met glazen zijwanden. Rond dit geheel is een betonnen omwalling opgetrokken met enkele strategisch geplaatste sleuven erin (een knipoog naar de Akershus-vesting vlakbij).

Van 8 mei tot 13 september 2009 loopt er een tentoonstelling over Snøhetta in het museum.

59°54'31.52"N - 10°44'23.51"O

26 JARMUND & VIGNSNÆS
Ministerie Van Defensie

2007 – GLACISGATA 1, OSLO

Met 'Lost in Nature' vertaalt het Noorse ontwerpteam Jarmund & Vigsnæs AS de essentie van hun architecturale ontwerpmethodiek. Zij integreren hun architectuur op zodanige wijze in het landschap dat de omsloten ruimte haast samensmelt met de omgeving. Tezelfdertijd laten zij een duurzame footprint na waarin de gebruiker zich kan nestelen en laten zij de omgeving deelgenoot worden van dit verblijf.
Met hun werk bewijzen Jarmund & Vigsnæs AS los te staan van holle slogans en brengen zij een uitdrukkelijk koppige dialoog tot stand tussen materiaal, vorm, constructie en omgeving. In ontwerpvisies van talrijke projectontwikkelaars wordt de verwijzing naar integratie, inpassing e.a. ten overvloede gebruikt en als evidente uitgangspunten beschouwd. Bij de doorleving van heel wat van deze gebouwen komt het echter niet zelden voor dat dit uitgangspunt slechts een verbaal alibi was, om de, veelal misplaatste, aanwezigheid van het complex toch een zogenaamd contextueel naamplaatje mee te geven. Dit laatste weekt gevaarlijke tendensen los die architectuur reduceren tot een louter beeldend verhaal en de visie herleidt tot een soepel verkoopsinstrument. Met hun werk bewijzen Jarmund & Vigsnæs AS echter los te staan van holle slogans en brengen zij een uitdrukkelijk koppige dialoog tot stand tussen materiaal, vorm, structuur en omgeving.

Jarmund & Vigsnæs AS werd in 1996 door Einar Jarmund (°1962) en Håkon Vigsnæs (°1962) opgericht. In 2004 vervoegde Alessandra Kosberg (°1967) als derde partner het team, dat op dit ogenblik negentien medewerkers telt. Het kantoor is gevestigd in Oslo waar zij als jonge ontwerpers de uitdaging aangingen om met een nieuw bureau, binnen het landschap van de gevestigde kantoren, hun eigen koers uit te zetten. Deze tendens kenmerkt de ontwikkeling van heel wat Noorse architectenbureaus van de laatste twintig jaar. Dit vergt een zekere moed die vaak gepaard gaat met een eigenzinnige en tevens inhoudelijk consequent en sterk onderbouwde visie die tot nationaal en zelfs internationaal succes leidt. De drie partners zijn opgeleid aan het architectuurinstituut te Oslo (AHO) waar Jarmund en Vigsnæs Sverre Fehn als leermeester ontmoetten. Jarmund genoot verder een opleiding in Seattle en Vigsnæs studeerde eveneens aan de AA in London.

We verwijzen niet zomaar naar Sverre Fehn als hun leermeester. Fehn heeft in de hedendaagse Noorse architectuur een traditie opgebouwd waarbij, vanuit een authentiek denken, architectuur een eigenzinnig karakter meekrijgt en waarin de erkenning van de rijke Noorse traditie niet wordt verloochend.

Wat is dan die traditie, wat is dan die authenticiteit? De Noorse architectuur gaat terug tot een samenspel tussen natuur en het bescheiden 'inpluggen' van de houten woning in de omgeving . Nu nog domineert deze traditionele architectuur het beeld van wat als Noorse architectuur wordt omschreven.

Fehn heeft echter de kracht van het materiaal op een bijzondere wijze verstaan. Hij toverde deze traditie om tot een hedendaags samenspel waarin de herkenning van materiaal – als medium - een essentiële rol vervult. Hij overschreed de grens van dat ene materiaal 'hout' en vond in de compositie van dit traditioneel materiaal samen met baksteen, beton, staal… de onderdelen voor een duurzame opbouw van een leefwereld waarin de omgeving als de drager wordt beschouwd van dit geheel.

Het is een les in nederigheid en de boodschap van het 'duurzaam leren omgaan' met materialen en het uitpuren van structuren werd door zijn leerlingen goed begrepen.

Vanuit deze visie bouwen Jarmund/Vigsnæs aan een boeiend oeuvre. Ook in de stedelijke integratie tonen zij trouw te kunnen blijven aan hun basisprincipes waarbij de zorg om het materiaal als omsluitende materie de vorm begeleidt. Met de kantoren voor het Ministerie van Defensie (2006), in het hartje van Oslo, groeit een evenwichtige opbouw tussen een bijzonder historische omgeving en een hedendaagse invulling die deze beladen context zelfs versterkt. Het bakstenen gebouw draagt, met een bepaalde ritmering in de raamopeningen, bij tot de solide indruk van de omgevende vestingen die deel uitmaken van Akershus.

(Tekst Raf De Saeger nav lezing JVA)

27 SNØHETTA
Kantoor Snohetta

2004 – AKERSHUSGATA 39, OSLO

Het Oslo Port Authority stapelhuis in Skur 39 stond vroeger vol voertuigen en machines. Het was een niet-geïsoleerd gebouw zonder daglicht en met een asfaltlaag als vloerafwerking.

Met het oog op het huisvesten van meer dan 60 personen, met inbegrip van landschapsarchitecten, interieur ontwerpers en architecten, zijn de oorspronkelijke openingen in de gevel aan de kade opnieuw opengemaakt en gerestaureerd. Glazen vouwdeuren kunnen worden opengeplooid over de volledige breedte zodat er een open overgang van buiten naar binnen is op dagen dat de temperatuur het toelaat. Op die manier is de ruimte op de kade te gebruiken als een uitgebreide kantoorruimte, ideaal voor een informele bijeenkomst, een koffiepauze of om even te bellen. De asfalt vloer is uitgebroken en vervangen door een betonnen vloer met vloerverwarming en een net van buizen voor elektrische en data bekabeling. Dit systeem zorgt ervoor dat alle inrichting flexibel en gemakkelijk te herschikken is indien nodig.

Skur 39 is een landschapskantoor geworden. De twee grote vergaderzalen zijn op een verhoog aan de achterkant van het gebouw geplaatst, hiernaast kijken twee mezzanines uit op de werkvloer. Deze trap naar de vergaderruimtes is uitgebreid tot een breedte van 12 meter en wordt vaak gebruikt als een tribune voor interne plenaire vergaderingen en andere informele bijeenkomsten.

Het mooie uitzicht, de directe nabijheid van de Oslo Fjord en het zonlicht dat kabbelend binnenvalt na een weerspiegeling op het water geven een extra dimensie aan deze inspirerende werkplek.

Bron: perstekst Snøhetta-website

59°54'12.32"N - 10°44'21.53"O

28 SNØHETTA Operagebouw

2008 – OSLO

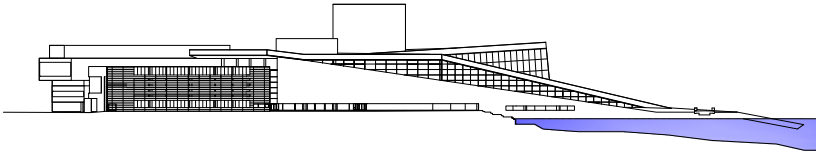
Het operagebouw is het resultaat van een winnend wedstrijdontwerp. In de wedstrijdbundel waren drie diagramma's bijgesloten die het concept verklaarden:

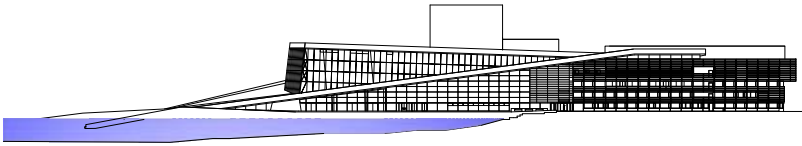
DE GOLVENDE WAND

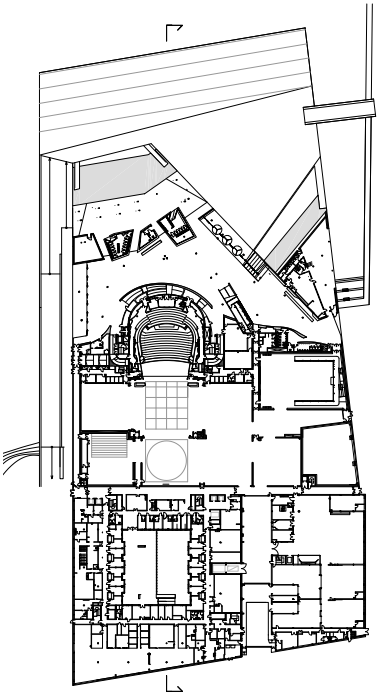
Opera en ballet zijn relatief jonge kunstvormen in Noorwegen. Deze kunsten evolueren in een internationale context. Het Bjørvika-schiereiland maakt deel uit van de havenvesting, historisch gezien de link met de rest van de wereld. De scheidingslijn tussen de grond 'hier' en het water 'daar' is zowel een reële als symbolische drempel. Deze drempel is een muur langs de lijn tussen land en zee, Noorwegen en de wereld, kunst en het dagelijkse leven. Op deze plek ontmoeten kunst en publiek elkaar.

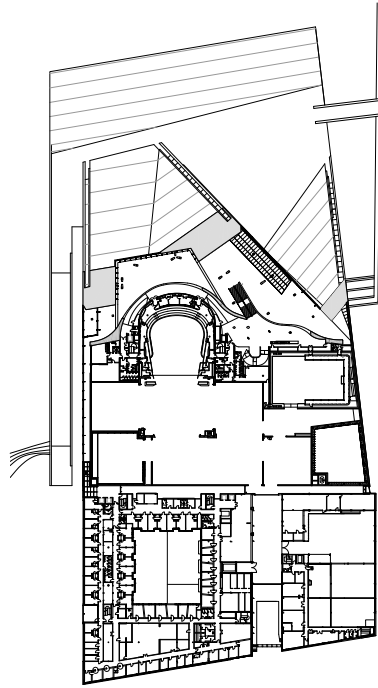
DE FABRIEK

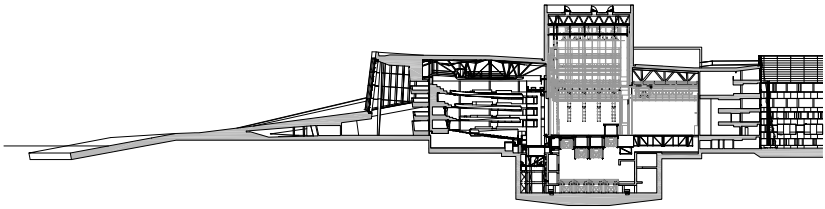
Als basis voor de wedstrijd is een gedetailleerd programma opgemaakt. Snøhetta stelde voor om de productie-diensten van de opera als een afzonderlijke afdeling in een rationeel geplande fabriek onder te brengen. De fabriek zou functioneel en flexibel zijn, zowel in de planningfase als tijdens het latere gebruik. Deze flexibiliteit was van groot belang tijdens het voorontwerp, samen met de opdrachtgever is hard gesleuteld aan deze ruimtes. De aanpassingen verbeterden de functionaliteit van het gebouw zonder de architectuur aan te tasten.

HET TAPIJT

Het wedstrijdprogramma verklaarde dat het operagebouw van een hoge architecturale kwaliteit moest zijn, en monumentaal in zijn voorkomen. Daarenboven moest het gebouw doordrongen zijn van openheid en toegankelijkheid.
Om de monumentaliteit in deze zin te bekomen, is de opera toegankelijk gemaakt in de breedst mogelijke zin van het woord: er is een loper uitgerold over het gebouw. Dit tapijt met horizontale en hellende vlakken kreeg zijn vorm als antwoord op het bestaande stedelijke landschap. De monumentaliteit is hier bereikt door de horizontaliteit eerder dan door de verticaliteit.

De conceptuele basis van de wedstrijd en het uiteindelijke gebouw zijn een combinatie van deze drie elementen: de golvende muur, de fabriek en het tapijt.

Het operagebouw is het eerste element in de geplande reconversie van de site. Tegen 2010 moet het doorgaande verkeer langs de kade verdwenen zijn in een tunnel onder de fjord. Door zijn schaal en esthetische expressie zal het operahuis steeds afgescheiden blijven van de andere gebouwen op de site.
Het marmeren landschap op het dak vormt een grote openbare ruimte in de stad en de fjord. Deze publieke ruimte kijkt uit naar het westen en het noorden, terwijl het profiel van het gebouw vanuit het zuiden het beste leesbaar is.
Gezien van de Akershus-vesting en de historische binnenstad, vormt de opera een link tussen de fjord en de Ekerberg-heuvel in het oosten. Gezien vanaf het centraal station kaderen de vallende lijnen van het gebouw de oostelijke rand van de fjord en de eilanden in.
De opera verbindt stad en fjord, stedelijkheid en landschap.

Bron: perstekst Snøhetta-website

29 GUSTAV VIGELAND
Frogner Parken - Vigelandsparken
1924-1949 - KIRKEVEIEN, OSLO

In het Frognerpark richtte Gustav Vigeland zijn levenswerk op. Op de 850 meter lange as van de hoofdingang tot aan het 'levenswiel' staan meer dan 200 beelden uit brons, graniet en smeedijzer.

De beelden zijn door Vigeland gemodelleerd in klei, waarna ze door zijn medewerkers zijn gegoten in brons of gehakt in graniet. Een aantal van deze kleimodellen en gipsen schaalmodellen zijn te bezichtigen in het Vigelandmuseum.

Vigeland ontwierp er alles, van de layout van het park tot het smeedwerk van de hekkens. De meeste beelden zijn geplaatst tussen 1939 en 1949. De sculpturen beelden het menselijke leven uit, van geboorte tot dood, in al zijn aspecten.

Langs de hoofdas zijn verschillende zones leesbaar: van Oost naar West is er de hoofdingang, de brug, de fontein, de monoliet en het levenswiel.

De hoofdingang bestaat uit vijf grote poorten en twee kleine voetgangerspoorten in smeedijzer. Het traliewerk buigt aan beide zijden naar buiten en eindigt in twee poorthuizen die met koper en vergulde vinnen zijn afgewerkt.

De poorten zijn ontworpen in 1926. De hogere delen, die door lantaarns zijn bekroond, zijn opnieuw ontworpen in de jaren '30 om de oudere te vervangen. Het smeedijzer is geconstrueerd in de smidse naast het Vigelandmuseum, ten zuiden van het park. De hoofdingang is opgericht in 1942 en is gefinancierd door een Noorse bank.

De Brug (100 m lang en 15 m breed) is afgeboord met lantaarns en sculpturen en

is gebouwd in 1914. De 58 beelden langs de brug zijn gemodelleerd tussen 1925 en 1933. Ze beelden verscheidene mannen, vrouwen en kinderen uit, sommige als enkele personen, andere in groepen. Het overheersende thema van de brug zijn relaties tussen mannen en vrouwen, tussen volwassenen en kinderen. De lokale versie van ons Manneke Pis is 'Sinnataggen', het koleirig manneke aan de linkerzijde van de brug.
De fontein heeft een lange ontstaansgeschiedenis. De idee van een monumentale bronzen fontein speelde al rond de eeuwwisseling in Vigelands hoofd. Een schaalmodel in gips werd enthousiast onthaald toen het werd tentoongesteld in 1906. De stad Oslo wilde de fontein eerst bouwen op Eidsvoll plass, tegenover het parlement, maar dat plan ging niet door. Ook de locatie in het park bij het koninklijk paleis is verworpen. Rond WO I breidde Vigeland het plan voor de fontein uit met een aantal grote beeldengroepen uit graniet, in 1919 werd de monoliet toegevoegd aan het plan. Pas in 1924, toen Vigeland de beschikking kreeg over de weiden van het Frognerdomein, kreeg de fontein haar definitieve bestemming.
De 20 bomengroepen zijn alle gemodelleerd tussen 1906 en 1914. Onder de kroon van de bomen ontwikkelt het leven van de mens, van wieg tot graf. Onze tijd op deze wereld is tezelfdertijd slechts een deel van een eeuwige cyclus zonder begin en geen eind. Na de bomengroep met het skelet dat aan het ontbinden is, volgt een boom vol kinderen. De bronzen reliëfstukken langs de buitenkant van de fontein geven

de eeuwige levenscyclus van de mensheid weer. De fontein is pas in 1947 volledig afgewerkt. Op het hoogste punt van het park, op het Monoliet-plateau, stijgen ronde trappen naar de monoliet. Het sculpturale gedeelte met 121 figuren, meet 14,12 m. De totale hoogte, met inbegrip van plint, is 17,3 m. De monoliet is gehouwen uit één enkel granietblok. Terwijl het melancholische thema in de fontein de eeuwige levenscyclus is, geeft de kolom ruimte aan een totaal verschillende interpretatie: het verlangen van de mens naar het spirituele. Moet de bezoeker de zuil begrijpen als de verrijzenis van de mens?

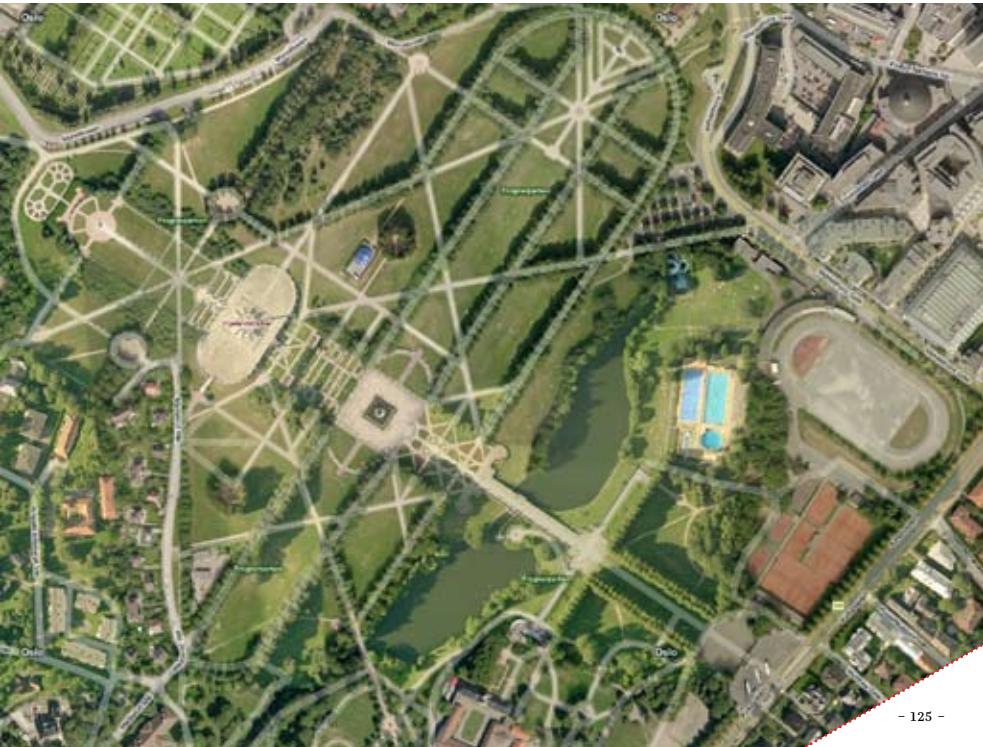
De mensen worden naar de hemel getrokken, ze zijn gekenmerkt door droefheid en gecontroleerde wanhoop, door verrukking en hoop, door een gevoel van samenhorigheid, terwijl ze elkaar vastklampen op weg naar de verlossing.

Na het voltooien van de fontein zijn eerst de 36 beeldengroepen rond de monoliet geplaatst, de smeedijzeren poorten (ontworpen tussen 1933 en 1937) zijn pas na de dood van de kunstenaar gemonteerd.

Het laatste beeld op de as is het 'wiel des levens', gemodelleerd in 1933-34. Een slinger van lichamen vormt een cirkel, symbool van eeuwigheid. In zekere zin vat dit beeldhouwwerk het dramatische thema van het volledige park samen: de reis van wieg tot graf, langs voor- en tegenspoed, maar met hoop en fantasie en een verlangen naar eeuwigheid.

(vrije vertaling van de infosite van het Vigelandpark)

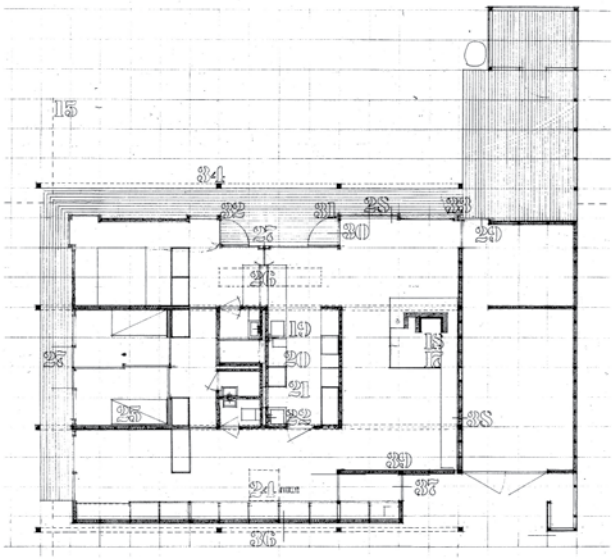

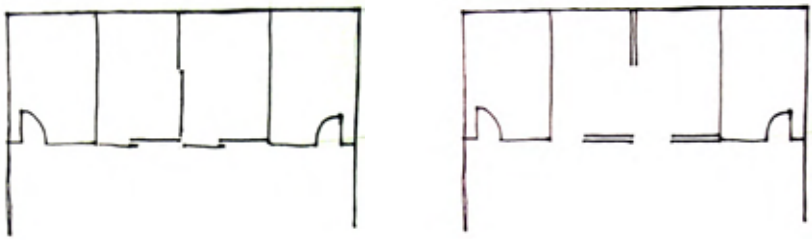
30 SVERRE FEHN
Villa Schreiner
1963 LANGMYRGRENDA 79, OSLO

Het huis ligt in de heuvels ten noorden van Oslo, de tuin geeft uit op het uitgestrekte Normarka bos. De villa is bescheiden van opvatting – slechts 120m² groot en gebouwd voor een gezin met drie kinderen.
De compacte oplossing bestaat uit een centrale kern met berging, keuken en badkamer, waarrond leefruimtes en slaapkamers liggen. (Fehn verklaarde achteraf dat hij dit organisatietype leerde kennen toen hij in Parijs bij Jean Prouvé werkte). Deze centrale kern is verlicht door plaatselijk het dak op te tillen tot 3,66 m, waardoor rondom kleine bovenlichten ontstaan. De rest van de woning heeft een plafond van 2,44 m hoog.
Naast de vaste kern met sanitair is ook de open haard uit metselwerk opgetrokken. De rest van de woning is als een skeletconstructie opgebouwd.
Door gebruik te maken van schuifwanden kunnen de kinderkamers flexibel worden opgedeeld –een ideetje uit de stal van Le Corbusier.
Naast de invloeden van het modernisme, haalde Fehn ook inspiratie bij de Japanse bouwkunst. De superpositie van verschillende balken laat licht toe tussen de constructie. De uitgekiende detaillering van de schuiframen in de hoeken versterkt het open karakter en het spel van binnen- en buitenruimtes.

59°57'53.16"N - 10°44'43.06"O

15
34
28
30
24
26
19
20
21
22
25
27
38
39
37
36

31 ANDREAS BJERCKE & GEORG ELIASSEN
Koninklijke Noorse Zeilvereniging Clubhuis (Dronningen)

1932 - HUK AVENY 1, OSLO

Ongeveer dertig jaar lang stonden Bjercke en Eliassen centraal in de ontwikkeling van de Noorse architectuur. In 1917 bouwden ze de zeemansschool op de Ekeberg in een monumentale, klassieke stijl, waar toch al enkele invloeden van art-deco in zijn verwerkt. Later bouwden ze een kantoorgebouw voor de Americalinje in dezelfde stijl. Ze evolueerden en bouwden in 1930 aan de Tyrifjord een modernistisch restaurant, waarmee ze tot de pioniers van de 'funki's' behoorden. Ook dit clubhuis voor de Koninklijke Noorse zeilvereniging bouwden ze – twee jaar later – in modernistische stijl.

59°54'29.35"N - 10°41'53.37"O

32 ARNSTEIN ARNEBERG (1882-1961) Vikingskiphuset

1930 – HUK AVENY 35, OSLO

Arnstein Arneberg was een grote naam in Noorwegen in de eerste helft van de twintigste eeuw. Zijn bekendste werken zijn het Radhus van Oslo (i.s.m. Magnus Poulsson), het interieur voor de VN Veiligheidsraad en dit museum voor de Vikingsnekken.

Het gebouw heeft veel weg van een kerk met vier beuken en een vieringtoren. Vandaag worden het Gokstadschip en het Osebergschip in dit museum bewaard, samen met de vele relicten die samen met de schepen opgegraven zijn.

Het Gokstadschip is in 1880 opgegraven en dateert van het jaar 890 na Christus. Tien jaar later, in 900 werd het schip gebruikt als graf voor een belangrijke Vikinghoofdman. Deze krachtig gebouwde Viking is begraven in een houten grafkamer, samen met drie smalle bootjes, een tent, een slee en materiaal voor het paardrijden.

Het Osebergschip is in 1904 opgegraven en dateert van 820 na Christus. Het sierlijke schip met de platte romp en de elegant gebogen boeg deed veertien jaar dienst als zeilschip alvorens het als graf moest fungeren voor een vooraanstaande vrouw, overleden in 834. Ook deze vrouw is begraven in een aparte grafkamer op het schip. Naast haar is het lichaam van een andere vrouw gevonden, waarschijnlijk een bediende.

59°54'17.23"N - 10°41'4.69"O

33 SVERRE FEHN
Gyldendal House
2007 – SEHESTEDS PLASS, OSLO

Noorwegens grootste uitgeverij, Gyldendal, was sinds het begin van de vorige eeuw gehuisvest in het bouwblok tussen de Universitetsgata en Sehesteds plass. Achter de originele 18de eeuwse gevels is een nieuw kantoorgebouw opgetrokken voor de uitgeverij: het Gyldendal House.

Na lange tijd in een verouderd gebouw te hebben gewerkt, wilde Gyldendal een hedendaags en toekomstgericht kantoor met een robuuste afwerking. Daarenboven moest het gebouw communicatief zijn en door zijn architectuur het imago van Gyldendal versterken.

Sverre Fehn werd in 1995 aangesproken om mogelijkheden te schetsen binnen de bestaande structuur. Gezien de uniforme gevelrijen in de buurt is besloten de bestaande gevels te bewaren. Tussen deze gevels kon een op maat gemaakt kantoorgebouw worden opgetrokken, met een overzichtelijke indeling en een hoge architecturale kwaliteit. In 2004 is begonnen aan de werken om in 2007 meer dan 9000 m² te voltooien.

De hoofdingang van het Gyldendal House, met zijn befaamde koperen deur, bevindt zich op straatniveau aan de Sehesteds plass. Dit begane grond niveau strekt zich volledig uit tot aan de Universitetsgata, en vormt zo een doorlopende stedelijke ruimte, met een onthaalzone, kantine, ontmoetingsruimtes, …

De nieuwe constructie bestaat hoofdzakelijk uit lichtgrijs zichtbeton. De vloeren en plafonds zijn van geoliede eiken planken. Het samenspel van plastische, monolithische beton en de warme eik geeft het gebouw een bijzonder karakter.

De Ibsen Hall, centraal in het nieuwe complex, is een grote open ruimte met een vide over vijf verdiepingen, met daarrond galerijen en kantoorruimtes. Betonnen piramidale bovenlichten verdelen zacht licht tot diep in het gebouw.

De vertikale circulatie, gevormd door een gebogen betonnen trap, bevindt zich tussen het onthaal, de Ibsen Hall en de open 'plaza' op elke verdieping.

De Hamsun zaal, een auditorium op kelderniveau en het Deense Huis (los in het atrium) zijn eveneens sterke elementen in dit gebouw.

NOORWEGEN

04

BUITEN OSLO

KAART HAMAR
tourist information office
hospital
pharmacy
post office
point of interest
beach
railway station
bus terminal
taxi rank
car park
parking house
youth hostel
Storhamar kirke
Hamar Olympiske Amfi
Hamar trafikkstasjon
Alphallen
Torgny Segerstedts gate
Ankerskogen svømmehall
Ankerskogen
Gravelokka skole
Gravelokka
Hospice Sølvgården
Hamar domkirkehotells gate
Kirsten Flagstads museet
Hamar domkirkeruin
Strandtorget
Strandgata
Skibladner-brygga
Åttemeters planet
Furustranda
Ridehuset (Vernepliktsverket)
Ridehusstranda
Riise-villaen
Domkirkeruinene
Domkirkeodden Hedmark
"Odden"
Rosenlundvika
Ringgata
Grønnegata
Storhamargata
Strandvegen
Jernbanevegen
Kornsilovegen
Knut Alvsons gate
Aslak Bolts gate
Nordre Vegen
Sandbergs vei
Hakabekkvegen
Furnesvegen
Solvangvegen
Rubbergvegen
Alvevegen
02
03
04
05
06

BUITEN OSLO

PROJECTEN

EIDSVOLL

01 Middelbare School Rahold 136

HAMAR

02 Vikingskipet – Olympic Arena 137
03 Stadhuis Hamar 138
04 Hedmarksmuseet At Domkirkeodden 139
05 Domkirkeruinen At Domkirkeodden 142
06 Villa Riise 1934 143

GARDEMOEN

07 Gardemoen Luchthavengebouwen 144
08 Gardemoen Toegangsluifels Parking 145

01 KRISTIN JARMUND
Middelbare School Rahold

2004 – TÆRUDVEGEN 1, 2070 EIDSVOLL

De Råholt-school ligt in een zeer landelijk gebied. Het glazen pavilioen van slechts één bouwlaag heeft een vierkant grondplan van 75 op 75 m . Het staat op een betonnen sokkel van een halve meter hoog die boven de grond lijkt te zweven. De ingang leidt naar een openluchtatrium/speelplaats in het centrum van het gebouw. Aan de buitenzijde zijn vier extra insnijdingen in het volume gemaakt. Deze atria scheiden de ruimtes van elkaar en laten het licht tot diep in het gebouw binnendringen.
Het grondplan is opgebouwd als een 'dorp': er zijn geen gangen maar hoofdstraten, kleinere doorgangen, pleinen, lichtbronnen en tuinen. De gekleurde kegels die door het dak steken, zijn bedoeld zowel als oriëntatiepunten in het gebouw als visuele bakens naar de buitenwereld toe.

60°16'57.15"N - 11°10'6.24"O

02 NIELS TORP
Vikingskipet – Olympic Arena
2004 – AKERSVIKVEGEN, HAMAR

Het concept voor de Olympische schaatshal was reeds gemaakt toen Torp ontdekte dat het dak – het opwindendste deel bij zulke grote overspanningen – veel lichter kon worden gemaakt wanneer wordt afgestapt van de klassieke arenavorm. Door lichtstrepen in het dak te brengen – loodrecht op de draagrichting – lijkt het dak nog luchtiger. De uiteindelijke vorm doet sterk denken aan een omgekeerde Vikingboot.

60°47'39.64"N - 11° 4'42.65"O

03 SNØHETTA
Stadhuis Hamar
2004 ENGGATA, HAMAR

Met de Olympische winterspelen van 1994 plaatste Hamar zichzelf opnieuw op de kaart. De spelen waren geslaagd en met de schaatshal van Niels Torp had de stad er een nieuw icoon bijgekregen. Het bestuur van Hamar wou op dit elan verdergaan en schreef in 1997 een wedstrijd uit voor het nieuwe stadhuis dat in het centrum zou moeten komen. De jury koos unaniem het project van Snøhetta als winnaar, en noemde het ontwerp “gedurfd, verbeeldingrijk en sterk”.

Het nieuwe stadhuis bevat naast de administratieve functies en een raadzaal ook een publieke hall, een café en een klein centrum voor gezondheidszorg.

Het balkvormig hoofdvolume is diagonaal op het terrein geplaatst. Op deze manier ontstaat aan de ene zijde van de balk een plein dat aansluit op de bestaande stedelijke ruimte. Het hoofdvolume krijgt aan elke zijde een addendum, aan de ene kant een dubbel hoge ruimte met de publieksinkom, aan de andere zijde een afgeknotte kegel met daarin de raadzaal.

Het hoofdvolume is aan beide kopse kanten volledig beglaasd. Aan de zuidkant is een stuk schuin weggesneden zodat een driehoekig vlak ontstaat. Dit vlak is bekleed met CorTen staalplaten en doet dienst als klokkentoren. Het is voor het eerst dat de klokkentoren ontstaat door het weglaten van een volume, eerder werd altijd een volume toegevoegd.

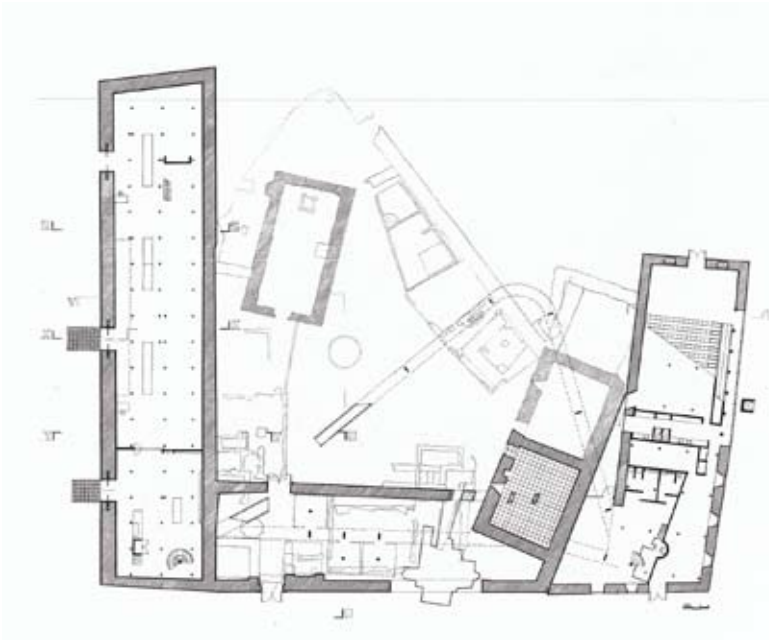
60°47’39.64”N - 11° 4’42.65”O

04 SVERRE FEHN
Hedmarksmuseet At Domkirkeodden
1967-1969 / 2001-2005 — STRANDVEGEN 100, HAMAR

Het museum kan worden opgedeeld in drie grote delen. Er is de 18de eeuwse hoeve, gebouwd op en met de resten van de middeleeuwse bisschoppelijke boerderij. Dit gedeelte is tussen 1967 en 1969 gerestaureerd door Sverre Fehn. In 2001 zijn enkele tijdelijke constructies vervangen door permanente afschermingen voor de onderliggende ruïnes. Ook deze delen zijn van de hand van Sverre Fehn.
Op het uiteinde van het schiereiland ligt de kathedraalruïne, in 1998 overdekt door Lund & Slaato (zie 04). Tot slot is er een klein openluchtmuseum met verschillende houten huizen en schuren.

Sverre Fehn over zijn ingreep:
"In architecturale zin zijn we slechts eeuwige passanten. We lopen doorheen gebouwen en steden, doen indrukken op van gebouwen en pleinen, maar laten zelf geen indrukken achter. Maar toen ik plots, in de jaren '60, werd geconfronteerd met niets meer dan een oude schuur en een paar middeleeuwse ruïnes, moest ik alles opnieuw overwegen.
Hoe dwing je deze plek om zijn geschiedenis te onthullen, hoe maak je duizend jaar geschiedenis tastbaar?
Het ontwerp van dit museum heeft een stukje van de vrije beweging tussen aarde en lucht gevat, een landschap zonder horizonten. Er zijn geen barrières tussen de wereld

buiten en de wereld binnen, tussen interieur en exterieur. Een glazen doos rond een kern van steen, is geplaatst in een gebouw dat in een ruimte staat die het landschap van de geschiedenis omvat.

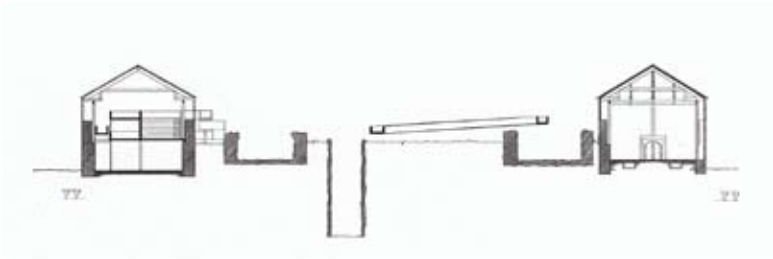
Een van mijn nota's van die tijd gaat als volgt: "Enkel door het moment te reïncarneren kunnen we een dialoog aangaan met het verleden". Dit gaf me de moed om tegenover de middeleeuwse muren betonnen kolommen te plaatsen, de grillige gaten in de muren te bewaren en af te schermen met niets meer dan een blad gehard glas en om in de gelamelleerde houten spanten van het dak hedendaagse technologie binnen te brengen.

In alles wat ik sindsdien heb gedaan schuilen elementen van deze confrontatie van eenheid in tijd en ruimte, uitgedrukt in architectuur. In deze materialistische tijd zijn musea de kathedralen voor het aanbidden van het verleden. In een poging onze eigen sterfelijkheid te verloochenen, door de vergankelijkheid van objecten te ontkennen, bouwen we deze enorme incubators en vullen we ze met de meest verfijnde technieken van ventilatie en klimaatbeheersing. In het extreme doorgetrokken zou deze houding de uitvinding van de Perfekte Raket met zich meebrengen, een raket die elke Ming-vaas intact laat en geen letter van de muurgeschriften beschadigt. Enkel het leven dat deze dingen heeft gecreëerd, wordt volledig uitgeroeid."

(vrij vertaald naar Sverre Fehn in Byggekunst 2, 1992)

60°47'33.09"N - 11° 2'23.75"O

05 KJELL LUND OG NILS SLAATTO
Domkirkeruinen At Domkirkeodden

1998 — STRANDVEGEN 100, HAMAR

In 1152, kort na de oprichting van het bisdom, beval de bisschop van Hamar de bouw van een kathedraal, in het jaar 1200 werd ze ingewijd. De kathedraal is opgetrokken in romaanse stijl en had een streng voorkomen, ook binnenin de kerk waren nauwelijks ornamenten.

In de veertiende en vijftiende eeuw is de kerk uitgebreid met zijkapellen aan het koor en een kapittelhuis aan de noordzijde. Ook de dwarsbeuk is uitgebreid.

Tijdens de reformatie in 1536 werd het katholieke bisdom ingelijfd door het protestants gezag in Oslo, waardoor de kathedraal zijn status verloor. De hele regio rond Hamar ging erop achteruit waardoor de kerk geleidelijk in verval raakte. Tijdens de zevenjarige oorlog, in juni 1967, bliezen Zweedse troepen de bisschoppelijke hoeve op, waardoor ook de kerk vuur vatte. Hierna werd enkel het koor opgelapt en een tijdje gebruikt als kathedraalschool. In 1584 trok de school weg en is de kerk overgelaten aan de elementen. Lokale boeren plunderden de stenen en bouwden er hun eigen hoeves mee.

Tussen 1846 en 1936 zijn de ruïnes opnieuw blootgelegd en deels geconserveerd. Het barre klimaat bleek echter nefast voor de naakte ruïne en daarom is in 1985 beslist de site grondig te beschermen door deze te overdekken.

Lund en Slaatto bouwden een tent van glas en staal over de ruïne. De nok van de glazen constructie heeft dezelfde afmeting als het oorspronkelijke gewelf, zodat je als bezoeker een idee krijgt van de omvang van de kathedraal. De scheluwvlakken aan de zijkant omvatten de asymmetrische bouw van de oude kathedraal.

60°47'33.09"N - 11° 2'23.75"O

06 ARNE KORSMO EN SVERRE AASLAND
Villa Riise1934
STORHAMARGATE 126, HAMAR

Villa Riise wordt beschouwd als het belangrijkste werk van architect Aasland. Met zijn unieke locatie op een groot zuidgericht perceel naast het meer, de heldere kubische vormen en haar spannende interieur, is dit huis een schoolvoorbeeld van het Noorse functionalisme..

De keuze van de bouwheer om in zee te gaan met Aasland en Korsmo had alles te maken met de passie voor kunst en design van de familie Riise. De architecten kregen de opdracht als volgt voorgeschoteld: “bouw het huis over de slenk in het terrein en bouw het zo dat het uitzicht overal het belangrijkste decoratieve element is”

Het huis is tussen de twee heuvels gebouwd, zodat er in de slenk drie volle bouwlagen zijn en op de heuvel zelf maar twee, met een kelderruimte eronder. Door deze niveauverschillen in het terrein zijn er vijf plaatsen in de woning waar de tuin direct op aansluit.

In 1990 werd het huis betrokken door Dag Riise (zoon van) en zijn vrouw Ruth. Sinds 1992 is het huis en het interieur opgenomen op de lijst van beschermde monumenten.

60°47’33.09”N - 11° 2’23.75”O

07 NARUD STOKKE WIIG ARCHITECTS (NSW) / NIELS TORP

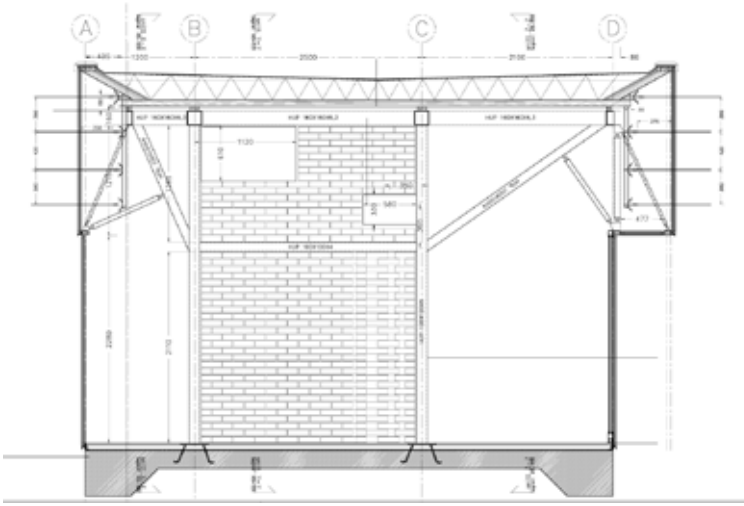
Gardemoen Luchthavengebouwen

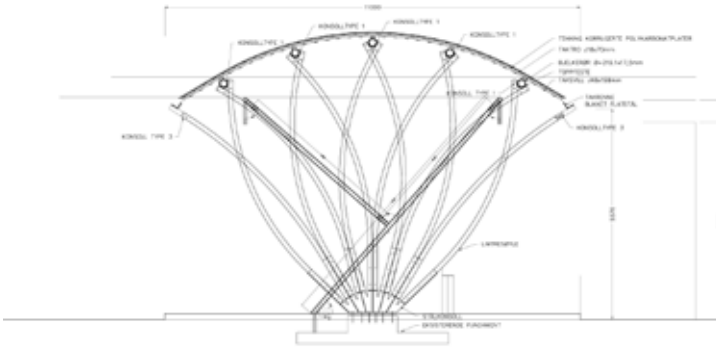
1989–1998 — EDVARD MUNCHS VEG, GARDEMOEN

Tot 1998 lag de internationale luchthaven van Oslo in Fornebu, op het Snaroya schiereiland net ten westen van Oslo. Deze luchthaven werd te klein en lag vooral te dicht bij het dichtbevolkte Oslo. Einde de jaren '80 maakte NSW het masterplan voor de nieuwe luchthaven te Gardemoen, ongeveer 50 km ten noordoosten van de hoofdstad.

Na tien jaar plannen en bouwen is de nieuwe luchthaven in 1998 geopend.

60°11'39.07"N - 11° 6'1.48"O

08 JAN OLAV JENSEN OG BØRRE SKODVIN
Gardemoen Toegangsluifels Parking
1998 — EDVARD MUNCHS VEG, GARDEMOEN

De luifels beschermen de slagbomen en de toegangscontrole-apparaten tegen regen en vooral sneeuw. De constructie is samengesteld uit voorgebogen kepers van 12 bij 12 cm en zijn 8 m lang. Door de kepers te buigen en onderling te verweven is de nodige sterkte in de constructie verkregen. Dunnere secties, ook van gelamineerd hout, dragen de glazen dakpanelen.

60°11'39.07"N - 11° 6'1.48"O

BIJLAGES

01 Architectuurkaart van Oslo centrum 148
02 Architectuurkaart van groot Oslo 150
03 Legende architectuurkaart 152
04 Metrokaart Stockholm 154
05 Metrokaart Oslo 155

ARCHITECTUURKAART VAN OSLO CENTRUM
Uranienborg-parken
Josefines gate
Uranienborgveien
Camilla Colletts vei
Oscars gate
Inkognitogata
Parkveien
Wergelandsveien
Pilestredet
Parkveien
Holbergs gt.
Stensberggata
Nordahl Bruns
47
60
SLOTTSPARKEN
Grotten
Ring 1
St. Olavs gate
Pilestredet
Kristian Augusts gate
Tullinløkka
Kristian IV's gate
Universitetsgata
7
Nisseberget
26
Frederiks gate
Ring 1
17
18
DRONNING-PARKEN
Abelhaugen
4
90
Henrik Ibsens gate
NATIONALTHEATRET
96
Studenter-lunden
24
45
71
Lokkeveien
48
22
Cort Adelers gate
Klingenberggata
Stortingsgata
Munkedamsveien
85
Fridtjof Nansens pl.
100
23
66
14
Rådhus plassen
91
Rådhusgata
103
Aker brygge
89
Festningstunnelen
Kontraskjæret
Pipervika
93
Akershusstranda
Akershus slott og

VÅR FRELSERS GRAVLUND
Akersvelen
Ullevålsveien
Grünerhagen park
Sofienberggata
Nordre gate
Meyers gate
Tottes gate
Thorvald
Anker bru
Trondheimsveien
Møllergata
Hausmannsgate
Storgata
Ring 1
Hospitalsgata
Akerselva
Steners gate
Vaterlands parken
GRØNLAND
STORTINGET
Biskop Gunnerus' gate
Karl Johans gate
OSLO SENTRALSTASJON
Schweigaards
Prinsens gate
Tollbugata
Kongens gate
Nedre Slottsgate
Kirkegata
Dronningens gate
Skippergata
Rådhusgata
Nyhavnsveien
Myntgata
Bjørvika

ARCHITECTUURKAART VAN GROOT OSLO

Trollvannstua
Grefsenkollen
ÅRVOLLÅSEN
GRORUD
KJELSÅS
KAMMERUD
KALBAKKEN
ØSTHORN
TÅSEN
GREFSENÅSEN
RØDTVET
KOLÅS
VEITVET
Østre Aker vei
NYLAND
LINDERUD
Alnas
VOLLEBEKK
LINDEBERG
GREFSEN
Trondheimsveien
Dag Hammarskjølds vei
RISLØKKA
ALNA
ØKERN
TROSTERUD
CARL BERNER
HASLE
Hjalmar Bramings vei
Uvensplitten
HAUGERUD
TØYEN
Finnmarkgata
Tvetenveien
MUNCH-MUSEET
TØYEN
GRØNLAND
Kjølberggata
Ring 2
Ring 1
Strømsveien
TVEITA
Tvetenveien
HELSFYR
Adolf Hedins vei
HELLERUD
OSLO S
BRYNSENG
GODLIA
Hellerudveien
HØYENHALL
Bjørvika
Bispevika
SKØYENÅSEN
MANGLERUD
SJØMANNSKOLEN
RYEN
OPPSAL
Ekebergveien
Østmarkseter
ULSRUD
Ulsrudvannet
Mossevegen
JOMFRUBRÅTEN
SPORTSPLASSEN
BRATTHOLLEN
BØLER
HOLTET
KARLSRUD
ORMØYA
BOGERUD
Nøklevann
SØRLI
LAMBERTSETER
KASTELLET
Ulvøya
MUNKELIA
Skrapenedvannet
MALMØYA
BERGKRYSTALLEN
SKULLERUD
NORDSTRAND
Nordstrandveien
SKULLERUDÅSEN
Ljanselva

LEGENDE ARCHITECTUURKAART

1814-1899

1 Christian Heinrich Grosch (1801-1865)
Børsen, 1828
Tollbugata 2

2 Norges Bank, 1830. Ombygget til Nasjonalmuseet Arkitektur, Sverre Fehn, 2007. Bankplassen 3

3 Det astronomiske observatorium, 1833
Observatoriegata 1

4 Universitetet, 1841-54
Karl Johans gate 47

5 Hovedbrannvakten og basarhallene, 1841-58
Dronningens gate/Stortorvet

6 Christian Mølling (1804-1874)
Gamle Logen, 1838-44
Grev Wedels plass 2

7 Hans D. F. Linstow (1787-1851)
Det kongelige slott, 1824-48
Henrik Ibsens gate 1

8 Alexis de Chateauneuf (1799-1853)
Oslo Domkirke, tårn, 1850.
Interiør, Arnstein Arneberg, 1950.
Stortorvet 1

9 Heinrich Schirmer (1814-1887)
Botsfengselet, 1844-51
Grønlandsleiret 44

10 Gaustad sinnsykehus, 1847-55
Sognsvannsveien 21

11 Johan H. Nebelong (1817-1871)
Oscarshall slott, 1847-52
Oscarshallveien

Alexis de Chateauneuf (1799-1853), Wilhelm von Hanno (1826-1882) og Heinrich Schirmer (1814-1887)

12 Trefoldighetskirken, 1850-58
Akersgata 60

13 Emil Victor Langlet (1824-1898)
Stortinget, 1861-66. Ombygget og utvidet, Nils Holter, 1958
Karl Johans gate 22

Georg Andreas Bull (1829-1917)

14 Vestbanestasjonen, 1872
Bryn ulf Bulls plass 1

15 Østbanestasjonen, 1882
Jernbanetorget 1

16 Homansbyen, 1858-86
Josefines gate/Oscars gate

Heinrich Schirmer (1814-87) og Adolf Schirmer (1859-1930)

17 Nasjonalgalleriet, 1881, 1908, 1924
Universitetsgata 13

Paul Due (1835-1919) og Bernhard Steckmest (1846-1926)

18 Sehesteds plass, 1881
Sehesteds gate 2-6

Herman Major Backer (1856-1932)

19 Vitenskapsakademiet, 1887
Drammensveien 78

20 Forretningsgård, 1892
Kongens gate 31

Henrik Bull (1864-1953)

21 Paulus kirke, 1892
Thorvald Meyers gate 31

22 Nationaltheatret, 1891-99
Johanne Dybwads plass 1

Henrik Nissen (1848-1915)

23 Frimurerlogen, 1894
Nedre Vollgate 19

Bernhard Steckmest (1846-1926)

24 Groschgården, 1897
Karl Johans gate 45

Waldemar Hansteen (1857-1921), Christian Fürst (1860-1910) og Torolf Prytz (1858-1938)

25 Tostrupgården, 1893-98
Karl Johans gate 25

1900-1927

Henrik Bull (1864-1953)

26 Historisk Museum, 1902
Frederiks gate 2

27 Finansdepartementet, 1904
Akersgata 42

Ingvar Hjort (1862-1927)

28 Sjøfartsbygningen, 1915
Kirkegata 7

Andreas Bjercke (1883-1967) & Georg Eliassen (1880-1964)

29 Sjømannsskolen, 1917
Kjelsåsveien 4

Magnus Poulsson (1881-1958)

30 Det Forenede Dampskibsselskab, 1918
Karl Johans gate 1

31 Lille Tøyen høyeby, 1922
K. Rødes plass m.m.

Boligdirektørens arkitektkontor ved Harald Hals (1876-1959) og Adolf Jensen Talberg (1879-1959)

32 Torshovbyen, 1919
Hegermanns plass m.m

33 Jessenløkken boligkompleks, 1920
Kirkeveien/Schwachs gate

34 Ullevål høyeby, 1915-22
Damplassen m.m.

35 Ilatrappen, 1926
Uelandsgate 32-34

Nicolai Beer (1885-1950)

36 Egen bolig, 1920
Industrigata 21

37 Blindern Studenthjem, 1925
Blindernveien 41

Christian Morgenstierne (1880-1967) & Arne Eide (1881-1957)

38 Ila pensjonat, 1921
Waldemar Thranes gate 70

Rudolf E. Jacobsen (1879-1937)

39 Tidligere hovedpostkontor i Oslo, 1914-24
Dronningens gate 15

Lars Backer (1892-1930)

40 Tidligere villa, nå ambassade, 1925
Drammensveien 88e

Kristian Bjong (1870-1959), Einar Smith (1863-1930), Carl Michalsen (1869-1940) og Eystein Michalsen (1894-1964)

41 Den norske Creditbank, 1926
Kirkegata 21

Lorentz Harboe Ree (1888-1962) og Carl Buch (1892-1968)

42 Vigelandmuseet, 1924-30
Nobels gate 32

1928-1945

Lars Backer (1892-1930)

43 Ekebergrestauranten, 1929
Kongsveien 15

44 Horngården, 1930
Øvre Slottsgate 21

Gudolf Blakstad (1893-1985) og Jens Dunker (1892-1981)

45 Oslo Nye Teater, 1929
Rosenkrantz' gate 10

Arnstein Arneberg (1882-1961)

46 Vikingskiphuset, 1930
Huk aveny 35

Gudolf Blakstad (1893-1985) og Herman Munthe-Kaas (1890-1977)

47 Kunstnernes hus, 1930
Wergelandsveien 17

48 Odd Fellowgården, 1934
Storbegsgata 28

Frithjof Reppen (1893-1945)

49 Boligblokker, 1930
Professor Dahls gate 31,33

Andreas Bjercke (1883-1967) & Georg Eliassen (1880-1964)

50 Tidligere Oslo Lysverker, 1931
Storgata 1

51 Dronningen, 1932
Huk aveny 1

Jacob Christie Kielland (1897-1972)

52 Ellerstadblokka, 1931
Ellerstadsletta 4

Christian Morgenstierne (1880-1967) & Arne Eide (1881-1957)

53 Tidligere bankbygning, 1932
Grensen 3

54 Folketeaterbygningen, 1935
Youngstorget

Arne Korsmo (1900-1968)

55 Villa Damman, 1932
Havna allé 15

56 Villa Stenersen, 1937
Tuengen allé 10c

Erich Mendelsohn (1887-1953) og Rudolf Jacobsen (1879-1937)

57 Dobbeltgården, 1933
Dronningens gate 40

Eivind Moestue (1893-1977) og Ole Lind Schistad (1891-1979)

58 Ingierstrand Bad, 1934
Ingierstrandveien 30

Frithjof Stoud Platou (1903-80) Boligblokk, 1937

59 Skøyenveien 7

Ove Bang (1895-1942)

60 Indremisjonsselskapet, 1935
Stallebits gate 4

61 Villa Ditlev-Simonsen, 1937
Hoffsjef Løvenskiolds vei 32

62 Samfunnshuset, 1934-41
Arbeidersamfunnets plass 1

Nicolai Beer (1885-1950)

63 Hesa, 1935
Bygdøy allé 91-103

Victor Schaulund (1896-1979)

64 Egebergløkka, 1930-39
Westye Egeberg gate 1-4

1945-1969

65 Nils Holter (1899-1995)
NRK, 1938-45
Bjørnsterne Bjørnsons plass 1

66 Arnstein Arneberg (1882-1961) og Magnus Poulsson (1881-1958)
Rådhuset, 1931-50
Rådhusplassen 1

67 Arne Korsmo (1900-1968) og Christian Norberg-Schulz (1926-2000)
Sammenkjedede boliger, 1954
Planetveien 10-14

68 Sverre Fehn (1924-) og Geir Grung (1926-89)
Ilkern aldershjem, 1955
Ilkernveien 151

69 Erling Viksjø (1910-1971)
Bakkehaugen kirke, 1959
Carl Grandahls vei 27

70 Norsk Hydro, 1960
Bygdøy allé 2

71 Eero Saarinen (1910-1961)
Den amerikanske ambassade, 1959
Henrik Ibsens gate 48

72 Sverre Fehn (1924-)
Villa Schreiner, 1962
Langmyrgrenda 79

73 Kjell Lund (1926-) og Nils Slaatto (1923-2001)
St. Hallvard kirke og kloster, 1966
Enerhauggata 4

74 Nic. Waals Institutt, 1968
Spangbergveien 25

1970-1989

75 Kjell Lund (1926-) og Nils Slaatto (1923-2001)
Det norske Studentersamfund, 1971
Slemdalsveien 7

76 Det Norske Veritas I og II, 1976, 1984
Veritasveien 1 Hovik i Bærum Kommune

77 Norges Bank, 1986
Bankplassen 2

78 Kreditkassen, 1989
Middelthunsgate 17

79 Trond Eliassen (1922-) og Birger Lambertz-Nilssen (1923-)
Norsk Sjøfartsmuseum, 1950-74
Bygdøynesveien 37

80 Telje-Torp-Aasen
Svendstuen boliggrend, 1974
Kristianasvingen 2-46

81 Politihuset, 1978
Grønlandsleiret, 44

82 Casinetto boligområde, 1983
Gustav Vigelands vei 26-54, Prinsessealleen 13-23

83 Sverre Fehn (1924-)
Skådalen døveskole, 1977
Skådalsveien 33

84 Bøler samfunnshus og bibliotek, 1972
Bølerlia 3 b-c

85 Gösta Åbergh (1919-2006)
Oslo konserthus, 1977
Munkedamsveien 14

86 HRTB
Boligområde, 1982
Hulugorbakken 32, 60-96

87 Jan Digerud (1938-) og Jon Lundberg (1933-)
Katolsk bokh. og kateketisk senter, 1982
Akersveien 12-14

88 Niels Torp (1940-)
Boliggrend, 1983
Giskehagen 1-59, 2-58

89 Aker Brygge, forretn.- og boliggårder, 1989
Strandkaien 765, Bryggetorget 1-19

90 4B Arkitekter
Det Norske Teatret, 1985
Kristian IVs gate 8

91 Platou Arkitekter
Skogbrandgården, 1986
Rådhusgata 23 b

92 Arkitektgruppen Lille Frøen
Norges Musikkhøgskole, 1988
Gydas vei 6

1990-2008

93 Kari Nissen Brodtkorb (1942-)
Stranden, forretnings- og boliggård, 1990
Stranden 67-91

94 LPO
Oslo Spektrum, 1990
Sonja Henies plass 2

95 Astrup Fearnley Museet, 1993
Grev Wedels plass 9

96 Nasjonaltheatret stasjon, 1999
Rosenkrantz gate

97 Jon Kåre Schulz (1941-)
Boligblokk, 1990
Akershaven 39

98 Kristin Jarmund (1954-)
Fyrstikkterrassen, 1991
Sofienbergparken 1-3

99 Nydalen T-banestasjon, 2003
Nydalsveien

100 Fokus Bank, forretningsbygg, 2004
Storgata 6

101 Torstein Ramberg (1941-)
Bilanlegg for Iglebæk, 1991
Ensjøveien 17

102 R5, departementskontorer, 1996
Akersgata 59

103 Lagerforeningens hus, 1996
Akersgata 2

104 Statkraft, hovedkontor, 2002
Lilleakerveien 6

105 Telje-Torp-Aasen
Helga Engs Hus, 1994
Sem Sælands vei 7

106 Universitetsbiblioteket, 1999
Moltke Moes vei 39

107 ØKAW
LG - laboratoriebygg, 1994
Louisenbergveien 6

108 Lund & Slaatto
VG-huset, 1994
Akersgata 55

109 Skuyen atrium, 1999
Drammensveien 145, 147

110 Kontorbygg for KPMG, 2001
Sørkedalsveien 6

111 Østgaard arkitekter
Oslo teghus, 1994
C. J. Hambros plass 4

112 Niels Torp (1940-)
Christiania Qvartalet, 1995
Grev Wedels plass 5

113 BI Campus Nydalen, 2005
Sandakerveien 116

114 Gunnarsjaa + Kolstad
Ibsenkvartalet, 1996
Ibsenkvartalet

115 Narud-Stokke Wiig
Schibsteds trykkeri, 1998
Sandakerveien 121

116 DARK arkitekter
Schibsted ASA, 1998
Apotekergata 10 b

117 NSB Arkitektkontor
Flytogterminalen, Oslo S, 1998
Oslo Sentralstasjon

118 Lund Hagem
Norske Skog hovedkontor, 1999
Oksenøyveien 8D, Lysaker

119 Marienlyst park, 2004
Suhmsgate/Gydas vei

120 GASA/ Arkitektskap
Klosterenga økoboliger, 1999
Nonnegata 19, 21, 23

121 Div. A.
Skøyen skole, 1999
Monolittveien 6

122 Medplan
Rikshospitalet, 1999
Sognsvannsveien 20

123 Jarmund/Vigsnæs
Arkitekthøyskolen i Oslo, 2001
Maridalsveien 29

124 Forsvarets nye ledelsesbygg, 2006
Akershus festning

125 HRTB
Grünerløkka studenterhus, 2001
Marselis gate 24

126 NRBJ-HUS-PKA
Telenor Fornebu, 2002
Snarøyveien 30

127 Jensen & Skodvin
Mortensrud kirke, 2002
Helga Vaneks vei 15

128 Storo T-banestasjon, 2003
Storoveien/Grefsenveien

129 Norsk Design- og Arkitektursenter, DogA, 2004
Hausmanns gate 16

130 MAD
Boliggård, 2002
Skippergata 12

131 C. F. Møller
Bislett Stadion, 2005
Bislettgate 1

132 Arne Henriksen (1944-)
St. Hanshaugen studenthus, 2006
Bjerregårdsgate 21

133 Snøhetta
Opera, 2008
Bjørvika

* Det Norske Veritas befinner seg på Høvik i Bærum-området kartet som er ved...

METROKAART STOCKHOLM
J35 Bålsta
Bro
Kungsängen
Kallhäll
Jakobsberg
Barkarby
Spånga
T10 Hjulsta
Tensta
Rinkeby
Rissne
Duvbo
Sundbybergs centrum
Sundbyberg
T11 Akalla
Husby
Kista
Hallonbergen
Näckrosen
Vreten
Huvudsta
Solna centrum
Västra skogen
Stadshagen
Uppsala/Gävle
Zon C
J36 Märsta
Rosersberg
Upplands Väsby
Rotebro
Norrviken
Häggvik
Sollentuna
Helenelund
Ulriksdal
Solna
Stockhol
Zon A
Hässelby strand
T19
Hässelby gård
Johannelund
Vällingby
Råcksta
Blackeberg
Islandstorget
Ängbyplan
Åkeshov
T17
Brommaplan
Abrahamsberg
Stora mossen
Alvik
T18
L22
L12
Alviks strand
Kristineberg
Thorildsplan
Fridhemsplan
S:t Eriksplan
Odenp
Stora Essingen
Gröndal
Trekanten
Rådhu
L12
Nockeby
Nockeby torg
Olovslund
Högalandstorget
Ästems gård
Ästemsgatan
Smedslätten
Klövervägen
Alléparken
Axelsberg
Örnsberg
Aspudden
Liljeholmen
Hornstull
Zinkensdam
Mälarhöjden
Bredäng
Sätra
Skärholmen
Värberg
Vårby gård
Masmo
Fittja
Alby
Hallunda
T13 Norsborg
Midsommarkransen
Telefonplan
Hägerstensåsen
Västertorp
T14 Fruängen
Årstadal
Årstaberg
Älvsjö
Stuvsta
Huddinge
Flemingsberg
Tullinge
Tumba
Rönninge
Östertälje
Södertälje centrum
J36
J37
Södertälje hamn
Södertälje syd
Järna
Mölnbo
Gnesta J37
Zon C
Bandhage
Högdalen
Rågsved
T19 Hagsätra

Kårsta
L27
Visinge
Ensta
Tibble
Täby kyrkby
Kragstalund
Bällsta
Vallentuna
Ormsta
Mehby
Lindholmen
Frösunda
Ekslagen
Österskär
L28
Roslags Näsby
Täby centrum
Galoppfältet
Viggbyholm
Hägernäs
Rydbo
Tälje
Åkers Runö
Åkersberga
Tunagård
Enebyberg
Djursholms Ekeby
Brävallavägen
Djursholms Ösby
Näsbypark
L29
T14 Mörby centrum
Vendevägen
Östberga
Alterp
Lahäll
Näsby allé
Mörby
Damerydsvägen
Stocksund
Frescati
Bergshamra
Universitetet
Karlberg
Torsvik
Baggeby
Bodal
Larsberg
AGA
Skärsätra
Kortta
Högberga
Brevik
Käppala
Talludden
Gåshaga
L21
T13 Ropsten
Gåshaga brygga
Tekniska högskolan
Gärdet
Stadion
Karlaplan
Zon A
Rådmansgatan
Hötorget
Östermalmstorg
T-Centralen
T11 Kungsträdgården
T10
Stockholm C
Zon B
Gamla stan
Slussen
Henriksdal
Sickla
Nacka
Saltsjö-Järla
Lillängen
Storängen
Saltsjö-Duvnäs
Östervik
Fisksätra
Igelboda
Neglinge
Ringvägen
L25
L26
Igelboda
Tippen
Tattby
Saltsjöbaden
Erstaviksbadet
Mariatorget
Medborgarplatsen
Stockholms södra
Skanstull
Gullmarsplan
Mårtensdal
Luma
Sickla kaj
L22
Sickla udde
Skärmarbrink
Globen
Enskede gård
Sockenplan
Svedmyra
Blåsut
Hammarbyhöjden
Sandsberg
Björkhagen
Skogskyrkogården
Tallkrogen
Kärrtorp
Gubbängen
Hökarängen
Bagarmossen
Farsta
Farsta strand
T18 Farsta strand
T17 Skarpnäck
Trångsund
Skogås
Handen
Jordbro
Västerhaninge
Krigslida
Tungelsta
Hemfosa
Segersäng
Ösmo
Nynäsgård
Nynäs havsbad
Nynäshamn
Nynäshamns färjeterminal
J35

METROKAART OSLO

ARCHIPEL

ARCHIPEL IS EEN VLAAMSE OPEN ARCHITECTUURVERENIGING DIE ZICH RICHT TOT PROFESSIONELEN EN TOT AL WIE IS GEÏNTERESSEERD IN ARCHITECTUUR.

WWW.ARCHIPELVZW.BE
INFO@ARCHIPELVZW.BE

SAMENSTELLING REISGIDS
ARNOUT FONCK
FREDERIK TOMME

REISBEGELEIDING
ANDIE DECOCK
ANNEMIE DEMEULEMEESTER
ARNOUT FONCK
FREDERIK TOMME

FOTOGRAFIE
ARNOUT FONCK

VORMGEVING
RONNY DUQUENNE - WWW.EENENDERTIG.BE

ARCHIPEL
Wienerberger
vola
Met steun van de
Vlaamse overheid